

JĀNIS STRAUBERGS
*Sen to Rīgu
daudzināja*
DAUGAVA

DAUGAVAS
LATVIEŠU AUTORI

K. Skalbe
RAKSTI

1. *Pasakas*
2. *Stāsti un tēlojumi*
3. *Sarkanās lapas*
4. *Mazās piezīmes*
5. *Dzeja*

G. Salnais
SKRANDAS VĒJĀ

J. Veselis
VIESTURS VARAPOGA

J. Straubergs
SEN TO RĪGU DAUDZINĀJA

A. Brigadere
TRĪS PASAKU LUGAS

A. Čaks
MANA PARADĪZE

R. Valdess
JŪRAS VILKI

A. Dzijums
VAKARS UZ EZERA

V. Strēlerte
GAISMAS TUKSNEŠI

E. Adamsons
SAPŅU PIPE

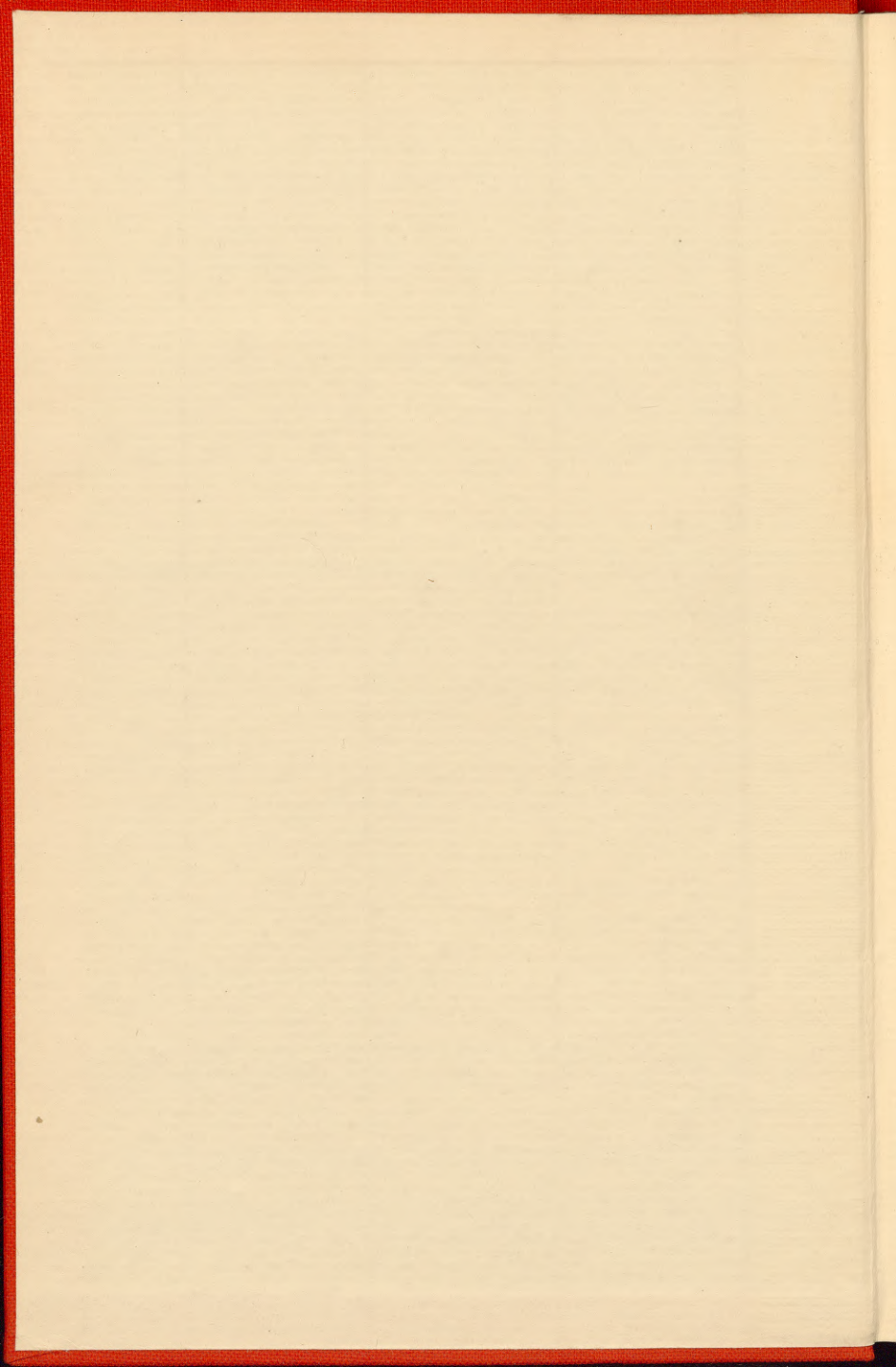
J. Veselis
DIENAS KRUSTS

K. Zariņš
DRĀMAS IKDIENĀ

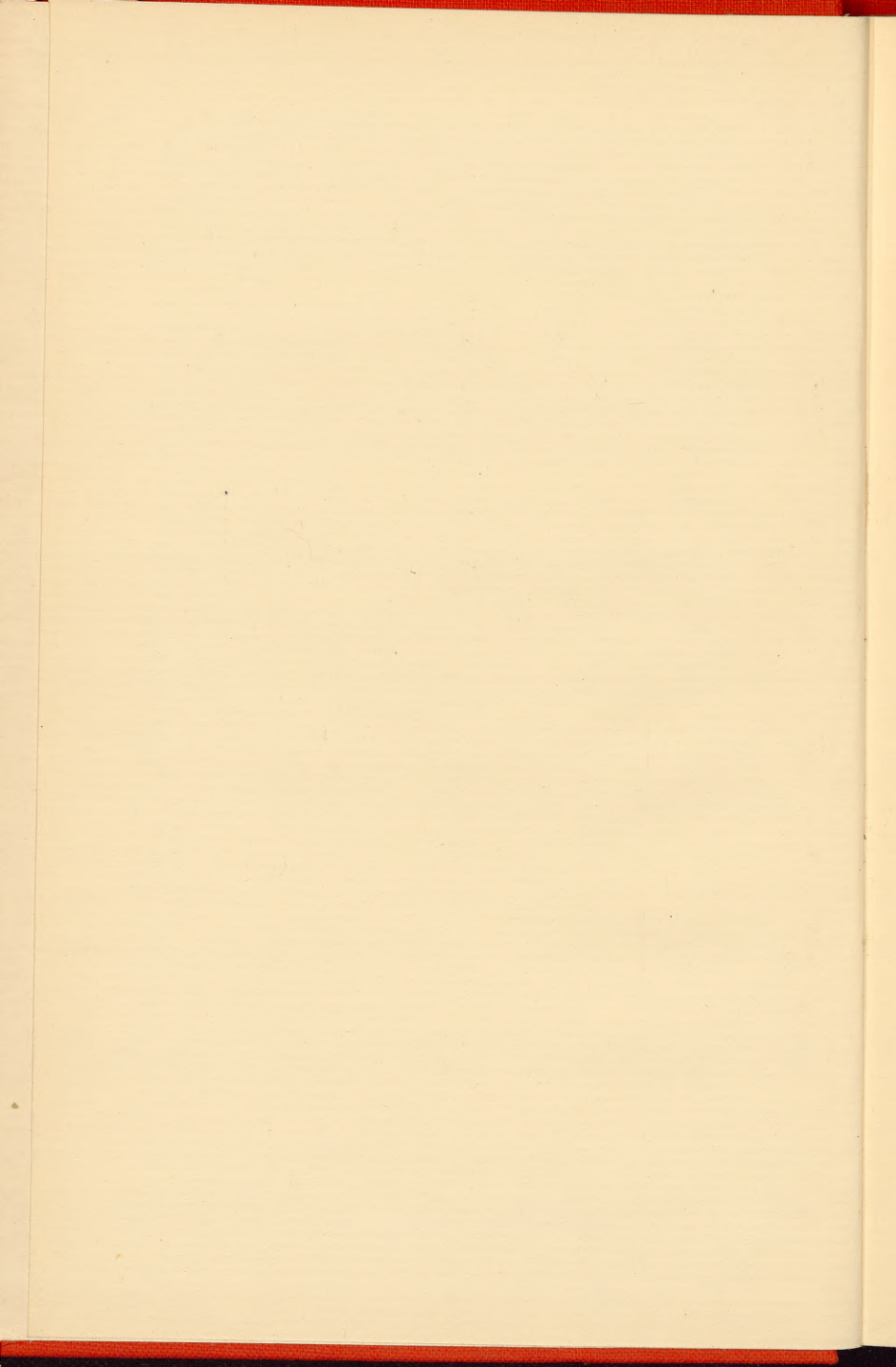
K. Strazds
ES NĀKU NO DZIMTENES

DAUGAVA
*Garvarg. 11, Stockholm K,
Sweden*

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

84

SEN
TO RIGU

Jānis Straubergs

SEN TO RIGU DAUDZINĀJA

JANA STRAUBERGA

ĒKSTI PĀR SĒNI MĀŅI UN
ARĒSĪGĀS TĪKŠĀS MĀRŠĪNĀS
JĀNĀS UN SĀKARTOŠĀS
MĀS UN PĒDĀMĀS ATĒ-
LĪNĀS UN KĀMĀS DRĀVĪNĀS
IEVĀDU

DAUGAVAS AVIŠĀDA
STOKHOLMĀ
1910. GADĀ

Silberziņš

1883
THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

L 90-3
L 997

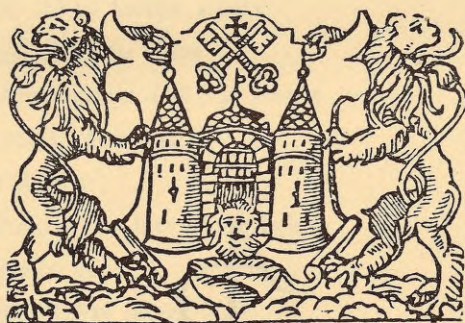
372813

L
94

SEN
TO RĪGU

DAUDZINĀJA
JĀŅA STRAUBERGA

RAKSTI PAR SENO RĪGU UN
RĪGASLATVIEŠIEM ANDREJA
JOHANSONA SAKĀRTOJU-
MĀ AR TRĪSPADSMIT ATTĒ-
LIEM UN KĀRĻA DRAVIŅA
IEVADU

DAUGAVAS APGĀDĀ
STOKHOLMĀ
ANNO MCMLII

Silarijs

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

0308 118204

Normunda Hartmaņa

grafiskais ietērps

Ab

Printed in Sweden

TRYCKCENTRUM

Stockholm 1952

SATURS

	lpp.
Kārļa Draviņa ievads	7
Latviskā Rīga	17
Senā Rīga un Rīgas ķoniņi	24
Pirmās latviešu brālības un amatnieki Rīgā	40
Latviešu saktu kalēju amats un Rīgas latviešu rotas	53
Rīgas linu audēju 1625. g. šragas	70
Rīgas vecie kalendāri	84
Johans Rīvijs	105
Jānis Reiters un latviešu bībele	129
Senie spēka vīri	144
Pastorāle Rīgas teātrī	148
Grunduļu - fon Grindeļu dzimta	153
Kas Rīgā kādreiz bija	173
Piezīme	190

1

BIBLIOTHEK
MUSEUM
KÖLN

170	Die Kunst der Renaissance
171	Die Kunst der Barockzeit
172	Die Kunst der Aufklärung
173	Die Kunst der Romantik
174	Die Kunst des 19. Jahrhunderts
175	Die Kunst des 20. Jahrhunderts
176	Die Kunst der Gegenwart
177	Die Kunst der Zukunft
178	Die Kunst der Vergangenheit
179	Die Kunst der Welt
180	Die Kunst der Menschheit

IEVADAM

*N*eviens nevarēs apgalvot, ka latviešiem jau priekš Latvijas republikas nodibināšanas nebūtu bijuši spējīgi, pat tālu pazīstami un slaveni zinātnieki. Taču viņiem nācās darboties svešu nāciju universitātēs vai citos augstākos institūtos, un, šādos darba pienākumos saistītiem, tikai retajam no viņiem bija iespējams pievērsties savas dzimtenes, tās pagātnes vai savu tēvu valodas pētīšanai. Tikai Latvijas valstī, kad beidzot ilgie kara gadi bija aiz muguras, arī šīm mūsu vislatviskākajām zinātnēm bija pienākusi īsta renesanse. Tomēr laiks bija bijis par īsu, lai šinīs nozarēs, kur — latviešiem tik nelabvēlīgo likteņu dēļ — bija daudz kas iekavēts, sasniegumu ziņā jau varētu stāties blakus Eiropas vecajām kultūrtautām. Arī attiecīgo darbinieku, speciālistu, piemēram, latviešu folklorā, vēsturē vai valodniecībā, bija vēl visai nedaudz.

Tomēr plašie, neapstrādātie latvisko nozaļu lau-

ki vilināt vilināja pētniekus gan ar savu problēmu bagātību, gan ar savu nacionālo vielu, un šim aicinājumam, lielā daļā arī augsti slavējama patriotisma vadīti, sekoja viens mūsu zinātnieks pēc otra, pārorientēdamies no svešākām nozarēm uz tīri latviskiem novadiem un tūlīt arī pulcinādams ap sevi jaunus mācekļus.

Šādam latvisko zinātņu nozaļu aicinājumam ļoti laimīgā kārtā tika sekojis arī Jānis Straubergs, pēc savas speciālās augstākās izglītības matēmatiķis. Šī pārvirzīšanās, par ko vienmēr varēs priecāties latviešu vēsturnieks, bet jo sevišķi filologs, bija notikusi jau Latvijas pastāvēšanas pirmajā gadu desmitā, 20-tos gados, un kad 1931—32. gada ziemā J. Straubergs Latviešu filologu biedrībā nolasīja referātu par Rīgas publiskajām skolām 16—17. gadu simtenī, viņš bija jau plaši un rūpīgi iedziļinājies dažādu arhīvu materiālos.

Vēsture un tās palīgzinātnes, zināms, J. Straubergam nebija bijušas svešas jau agrāk: vēl nesasniedzis savu graduētā matēmatika stāvokli, viņš bija ieguvis skolotāja tiesības šinī priekšmetā. Un ja matēmatikas abstraktajos laukos, kur J. Straubergam gan bijis kāds pāris nelielu publikāciju, viņam diez vai būtu bijis iespējams cerēt uz kādiem nozīmīgākiem atklājumiem, tad Latvijas pagātnes pētīšanā viņu gaidīja īsts līdumnieka darbs. Aizvien neatlaidīgāk un pamatīgāk nododamies latviešu vēstures studēšanai, J. Straubergs nu vai katrā sezonā lasīja pa attiecīgam referātam Filo-

logu biedrībā, papriekš laida klajā kādu nelielu grāmatīņu par zviedru laiku skolām mūsu galvas pilsētā (1932. g.), tad sāka publicēt vienu rakstu pēc otra, vislielāko tiesu par latviešiem pagājušo gadsimtu Rīgā. No veco laiku skolām viņš pārgāja uz latviešu amatnieku brālībām, gluži dabiski — studēja arī to vecos statūtus, kas pa daļai bija latviešu valodā, līdz bija spiests noskaidrot, kas ir bijuši šo veco dokumentu rakstītāji. Tas savukārt mudināja urbties rakstības un sinchronizējumu jautājumos, un tā J. Straubergs aizvien dziļāk ieslīdēja filoloģiskos tīrījumos un arī agrāko vēsturnieku koncepcijas kritikā.

Latviešu vēstures pētniekiem pašlaikam ir nācies vicināt cīņas cirvi; ar bezbailīga cīnītāja drosmi bija apdvēsts arī dažs J. Strauberga raksts vai grāmata — tā par mūsu galvaspilsētas ģildēm, Rīgas latviešu pirmajām nacionālām cīņām 18. gadu simtenī (pāri par 200 lpp. bieza grāmata, Gulbja apgādā 1936. g.), par vecajām amatnieku brālībām u. t. t.

Apbrīnojami daudz strādādam, J. Straubergs laida klajā arī savas dzimtās puses pagātnes pētījumus; kopā ar brāli — prof. Kārli Straubergu ir sarakstīta pāri par 600 lpp. biezā Džūkstes pagasta un draudzes vēsture (1939. g.), kam pievienojās grāmata par kaimiņu Bērsmuižas un Sīpeles pagastu pagātnē. Attiecīgo Zemgales vēstures avotu studijas vēl rezultējās kādā plašā rakstā par šī apgabala senajām vaku grāmatām. Jo plašs J. Strau-

berga darbs bija viņa Rīgas vēsture, kas 1936—37. g. sešās daļās nāca klajā „Grāmatu Drauga” apgādā. Tanī nevien sniegts daudz jauna materiāla, bet arī pats skatījums uz šīs pilsētas dzīvi ir īsti latvisks un nacionāls.

Atstājot J. Strauberga veikto latviešu pagātnes pētījumu sīkus izvērtējumus attiecīgiem vēstures speciālistiem, kas tur, neapšaubāmi, atradīs daudz jo vērtīgu sniegumu, atzīmējams, ka viņš bija līdzstrādnieks kā Latviešu Konversācijas Vārdnīcai, tā Izglītības Ministrijas Mēnešrakstam, Senatnei un Mākslai, Studentam u.c. periodiskiem izdevumiem. Viņa raksts par Rīgas senatni tika iespiests lielajā krājumā Latvijas pilsētas valsts 20 gados (1938. g.). J. Straubergu aicināja arī jaunajā Latvijas vēstures institūtā, vienā no projektētās Zinātņu akadēmijas sastāvdaļām, par biedru līdzstrādnieku, ar to viņu ierindojošot viskvalificētāko Latvijas vēstures pētītāju skaitā.

Kāda cita nozare, kur Jānim Straubergam jo svarīgi un nežūdami nopelni, ir veclatviešu rakstu pētīšana. Savās archīvu studijās Latvijā, Igaunijā, Zviedrijā u.c. viņš laimīgā kārtā uzgāja nevien dažādus vērtīgus dokumentus, kā, piemēram, Alūksnes mācītāja Celaka 1664. g. ziņojumu par latviešu bērnu paražām, bet arī rindu līdz tam gluži nepazīstamu rakstu latviešu valodā, tā 17. g. s. zvērstu un „pavēlēšanas” tekstus Rīgas ķemerejas tiesas aktīs, latviešu katechisma manuskriptu Stokholmā u. t. j. Lietpratīgā un rūpīgā Strauberga

publicējumā tie nu paglābti no galīgas iznīcības, otrkārt, viegli piesniedzami jebkuŗam citam pētniekam.

J. Strauberga archīvāliju studijās vainagojās arī ar tādiem atklājumiem, kam bija liela nozīme nepilnīgu vai pat galīgi aplamu spriedumu korigēšanā latviešu rakstniecības vēsturē. Tā jau sen bija zināms, ka Kristofors Fīrekers ir dzīvojis kaut kur Dobeles apkaimē, bet tikai J. Straubergs atrada noteiktus un drošus biografiskus datus, starp citu, ka slavenais dziesminieks ir bijis par mājskolotāju Džūkstes novadā, K. Meinkes un vēlāk viņa meitu ģimenēs, izgaisinādams arī leģendu par Fīrekera it kā latviešu tautības sievu.

Sācis par Fīkeru interesēties, J. Straubergs sīkāk noskaidroja arī slavenā dziesminieka un valodnieka daudzo rokrakstu likteni; īpaši plaši pētījumi bija par Fīrekera vārdnīcu, tās norakstiem, interpolācijām un to autoriem. Balstīdamies uz stila analīzi, Straubergs varēja izteikt arī domas, ka Hespe plaģiējis kādu Fīrekera dziesmu.

Tā kā šī 17. g. s. literāta darbs saistās ar citu viņa laika biedru sasniegumiem, tad, dabiski, J. Straubergs bija spiests pievērsties arī Glikam. Te nu, starp citu, kāds laimīgs vecu lēšu atradums gluži neticamā kārtā atļāva sīkāk izsekot latviešu bībeles tulkošanas gaitai. Vairākos rakstos pēc tam J. Straubergs apskatīja Glika darbību, patiesībai par godu mazinot līdz tam glorificētā tulkotāja

nopeļņus un izceļot lielā kapitāldarba veidošanas kolektīvo raksturu.

Ļoti svarīgs Jāņa Strauberga nopelns ir latviešu luterāņu pirmo iespiesto Rokas grāmatu (1586—87. un 1615. g.) tekstu analīze — spožs, ar matemātisku domāšanas asumu veikts pētījums. Sīki salīdzinādams šos veclatviešu tekstus ar dažādiem vācu paraugiem, viņš pierādīja, ka pirmajiem latviešu katechismiem jābūt bijušiem iespiestiem jau ap 1537. g., bet pirmais luterāņu Rokas grāmatas manuskripts veidots Rīgā vēl agrākā laikā, kamēr tās noraksti pakāpeniski izplatījušies pa dažādām Vidzemes un Kurzemes draudzēm.

No citiem autoriem J. Straubergs vēl pievērsās Mancelim un tādiem līdz tam maz pazīstamiem darbiniekiem kā Andrejam Ģecelim, Lūkam Kannenbergam, Mārtiņam Baķītim vai Miķelim Ģertsonam. Bet visspožākais Jāņa Strauberga atklājums, bez šaubām, ir latviešu 17. g. s. akadēmiķis Dr. Jānis Reiters, ko viņš pats apzīmēja par pirmo liela stila latviešu nacionālo cīnītāju. Savu lielo, jau gatavo monografiju par šo latviešu poliglotu, disertāciju autoru un bībeles tulkotāju vēl priekš Glika Straubergs vairs nepaspēja publicēt, jo Eiropa jau uzliesmoja otra pasaules kara ugunīs.

Būtu vajadzīgs stipri daudz vietas, lai kaut cik sīkāk apskatītu to darbu rindu, kuŗos Jānis Straubergs vai nu sniedzis līdz tam nepazītus materiālus, vai nācis ar jaunām idejām un jauniem faktiem latviešu literātūras vēsturē, reizēm iesniegda-

mies pat 19. g. s. Viņa pētījumi ir drošs pamats revidēt daudzus vecos, dogmatiski stingos spriedumus; tādēļ mūsu jaunāko rakstniecības vēsturu autori nu var latviešu rakstu sākumus un agrīno laikmetu parādīt pavisam citādā gaismā, kā to redz, piemēram, prof. E. Bleses grāmatā.

Būdams cilvēks ar neparastām darba spējām, Jānis Straubergs tomēr labi apzinājās, cik cilvēka ražīgā darba mūžs ir īss un cik daudz mums mūsu latvisko zinātņu laukos darāmā. Atzīdams, ka vienam viss nav veicams, viņš ar sirsnīgu kolleģiālitāti un bez kādas sīkulīgas skaudības labprāt informēja citus par vienu vai otru apstrādājamu problēmu, ar prieku pieņemdams darba talciniekus. Šinī ziņā viņu var pieminēt kā īstu gara bagātnieku. Tā bez darbiem, kurus J. Straubergs sarakstīja kopīgi ar brāli profesoru, viņš apstrādāja dažādus veclatviešu tekstus kopā ar apdāvināto lingvistu Alvilu Augstkalnu (miris pašnāvībā 1940. g. novembrī), abi ar vēsturnieku T. Zeidu kopīgi publicēja kādus dokumentus par Manceli, šī ievada autoram deva norādījumus, kā būtu iespējams Tallinā nākt uz pēdām Fīrekerā jaunības dienu dzejoļiem u.t.t.

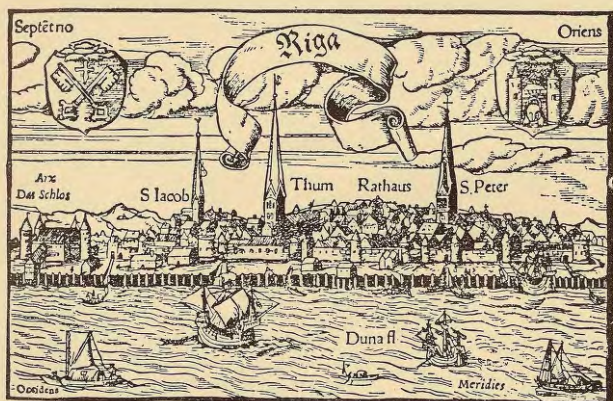
Jāņa Strauberga latviešu zinātnieka mūžs (1886—1952. g.) bijis gan paliekošiem sasniegumiem bagāts, bet, gaužām žēl, beidzies pārāk agru. Tas nebija arī viegls. Viņam nācās dzīvot veselu trīs diktatūru laikmetā. Ja jau Latvijas patstāvības laikā dažas pašu latviešu grupas uz Jāni Straubergu

skatījās kā uz nenacionālu, pat bīstamu radikāli, nespējot (pazīstamās klišejiskās domāšanas dēļ) apjaukt, kāds dedzīgs savas tautas mīlētājs bija šis Džūkstes novada dēls, tad plašas vācu aprindas viņu, kas rādīja Rīgas pagātnei pavisam jaunā, agrākajiem kungiem stipri nepatīkamā apgaismojumā, atklāti ienīda. Vācu nelabvēlības dēļ dienas gaismu neieraudzīja arī monografija par J.Reiteru. Tad arī kādu 1946. g. Jānis Straubergs bija ticis par literātūrzinātnes docentu Latvijas universitātē, bet jau 1948. g. tika no turienes padzīts par „zemošanos vācu kultūrtrēģeru priekšā” (salīdz. Karoga 1948. g. 6. nrā 655. lpp.). Rūgta likteņa ironija!

Ļoti jānožēlo, ka šim tik ievērojamam latviešu pagātnes un veco rakstu pētītājam ar viņa lielajām darba spējām nebija lemts dzīvot citā, laimīgākā laikmetā, par ko līdz ar Skālbi varētu sacīt, ka tad apskaidrots ir vizējis cilvēcības vaigs. Bet arī tagad Jānis Straubergs, ko nu jau apņēmis aizsaules miers, ir atstājis aiz sevis darbus, kas viņu pievieno visizcilāko latviešu filologu pulkam.

Lundā, 1952. g.

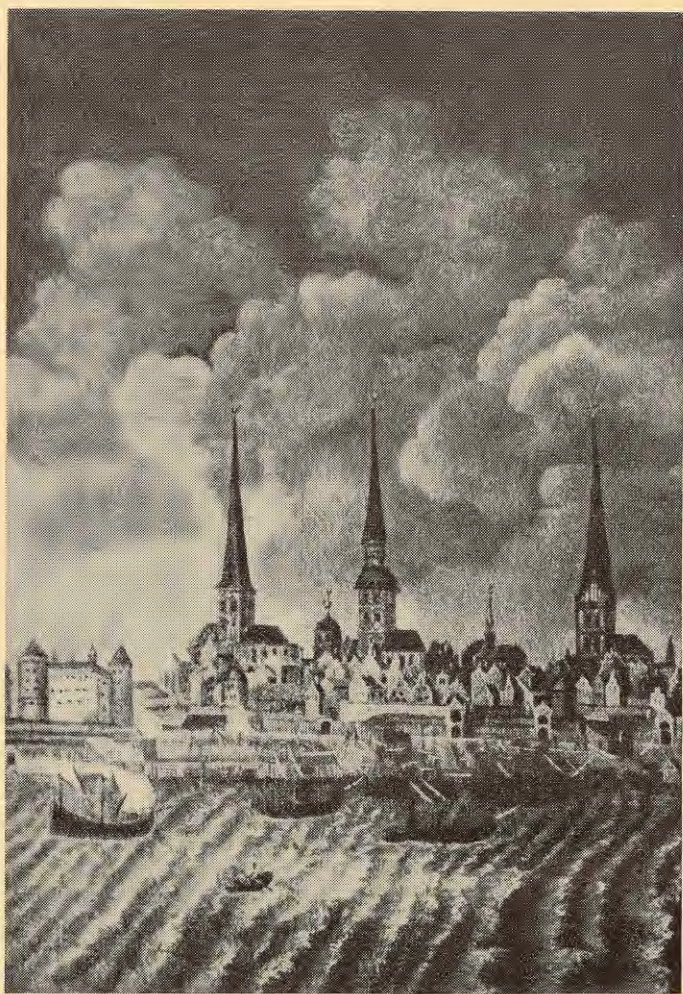
Kārlis Draviņš.

Rīga 16. gs. vidū.

Sen to Rīgu daudzināja,
Nu to Rīgu ieraudzīju.

T. dz.

Rīga ap 1650. g. (nezināma autora glezna, kas atradās Rīgas vecajā rātsnamā).

LATVISKĀ RĪGA

Tautas dzīvē ir dažādi momenti: ir laikmeti, kad tā strauji iet uz priekšu, kad rodas lielas gan kultūrālas, gan materiālas vērtības, un ir laikmeti, kad tautas radītājs gars vai nu ārēju vai iekšēju iemeslu dēļ it kā sastingst un nekā jauna nerada. Straujais attīstības laikmets mūsu tautas dzīvē sākas pagājušā gadu simteņa otrā pusē, kad krājas mūsu nacionālās kultūras lielais kapitāls. Šai straujā dzīves ritma un lielo sasniegumu laikmetā nebija daudz vaļas interesēties un pētīt cēloņus, kas radīja šo lielo garīgās un materiālās kultūras progresu. Bet mēs zinām, ka nekas nenotiek bez zināma cēloņa, un arī šim lielajam uzplaukumam meklējami dziļāki pamati un vecākas saknes.

Lai kādu parādību tautas vēsturē pareizi izprastu, tad nepieciešams iepazīties ar tās cēloņiem, kas bieži atrodas jau tālā pagātnē. Tādēļ, lai pareizi saprastu tos vēsturiskos apstākļus, kas sagatavoja

zemi lielajiem sasniegumiem latviešu nacionālās kultūras laukā, es īsumā pakavēšos pie tā mūsu Latvijas stūrīša, no kuŗa izgājušas garīgās strāvas, kas sagatavoja zemi lielajam latviešu kultūras progresam. Tā ir latviskā Rīga.

Rodas jautājums, kā Rīga, ko pēc vecās vēstures avotiem līdz 19. gs. nemaz netur par latviešu pilsētu, par kuŗu parasti stāsta, ka latvieši arvien tur esot bijuši niecīga un nabadzīga minoritāte, varēja kļūt par tik ievērojamu faktoru latviešu tautas gara un materiālās kultūras laukā?

Atrisinājums meklējams tai apstākļi, ka visu laiku ziņas par Rīgu mēs smēlām no svešiem avotiem, no avotiem, kuŗu autoriem galvenais bija pakalpot zināmai ideoloģijai, ne vēstures patiesībai. Gandrīz visos vēstures avotos, no kuŗiem mēs līdz šim smēlām ziņas par mūsu tautas pirmajiem vēsturiskajiem gadu simteņiem, t.i. par Rīgas dibināšanu un Baltijas iekarošanu, novērojama tendence attaisnot vācu iebrukumu ar viņu kultūrālo misiju, jo, lūk, viņi nesuši šiem mežoņiem — latviešiem un igauņiem — kultūru. Patiesībā šie slavenie kultūras nesēji bija tie, kas uz daudziem gadu simteņiem pārtrauca latviešu dabīgo un īpatnējo kultūras attīstību, iznīcinot administratīvās un saimnieciskās vienības, kas bija dabiskie latviešu kultūras attīstības pamati. Šo svešo ienācēju jūgs nevien apturēja un paralizēja latviešu tautas kultūras dabīgo progresu, bet pat atstūma vairākus gadu simteņus atpakaļ. Tomēr tautas potenciālie spēki bija tik

lieli, ka tie spēja dažos pagājušos gadu desmitos ievērojamu daļu no zaudētā un nokavētā atgūt. Redzot šo svešo vēsturnieku subjektivitāti, mēs saprotam arī dažas leģendas par mūsu vēstures pirmajiem gadu simteņiem un jo sevišķi leģendu, ka bīskaps Alberts Rīgu dibinājis. Kā uz šai ziņā sevišķi nozīmīgu faktu prof. A. Spekke aizrāda uz to apstākli, ka dažās vācu chronikās vācu ienākšana Baltijā aprakstīta tāpat kā Amerikas atklāšana, kur Kolumbs atradis mežoņus. Šo leģendu mērķis attaisnot pašu iekaņošanas faktu un iekaņotāju varmācības, jo cīņā ar mežoņiem jau viss atļauts — un jo sevišķi tad, ja iekaņotāji grib tiem nest kristīgo ticību un kultūru. Šī vēsturnieku subjektivitāte liek mums arī šī laikmeta vēstures avotiem — chronikām tuvoties ar apdomu. Galvenajam šī laikmeta vēstures avotam, Indriķa chronikai, mēs varam ticēt tikai tik tālu, cik tas nesāk slavēt bīskapu Albertu.

Līdz šim par vēstures patiesību uzskatīja faktu, ka Rīgu dibinājis bīskaps Alberts, bet tas nav pareizi, jo Rīga jau pirms vācu ienākšanas bija lībiešu osta, kuŗu jo plaši izmantoja arī skandinaviēši. Rīgas senvēsturi pēc arhaioloģiskiem materiāliem ir grūti rekonstruēt, jo Rīga ir vairākkārt nodegusi un drupu gruveši radījuši jaunus slāņus, bet skaidrs ir tomēr fakts, ka Rīga ir bijusi pirms vācu ienākšanas un ka tie nav Rīgu nodibinājuši. Latvieši Rīgā sāk jau iespieties pirms vāciešu atnākšanas, kā to liecina Rīgas sēļu (latviešu) lauku

divējāda iedalījums: jaunajos un vecajos, t.i. pēc un pirms bīskapa Alberta atnākšanas iegūtos.

13. gs., kad vācieši ieguva virskundzību par latviešiem un lībiešiem, sākās liela latviešu ieplūšana Rīgā. Latvieši nav iekaroti, bet tie padevās vācu virskundzībai pēc tam, kad tiem tika garantēta personas un mantas neaizkaņamība uz mūžīgiem laikiem (pāvesta bulla 1224. g.). Bīskaps Alberts arī rīkojās šo garantiju garā, t.i. nevienam zemi neatņēma ar varu un formāli lietu nostādīja tā, it kā īpašnieki Albertam šīs zemes dāvinātu. Tā vācieši tika pie varas, bet šo varu izlietāja nelietīgi un pretēji visām solītām privilēģijām nolaupīja kā latviešu zemi, tā mantu un arī personīgo brīvību. Izņēmums bija Rīga, kur latvieši paturēja savu brīvību un tiesības, ko iegūst arī tie latvieši, kas ienāk no laukiem, jo dzimtcilvēks, kas zināmu laiku Rīgā nodzīvo, kļūst par Rīgas pilsoni. Jau 14. gs. beigās latvieši izspieduši Rīgas pirmiedzīvotājus lībiešus. Līdz 17. gs. latvieši Rīgā nacionālus ierobežojumus nepazīst. Rīga ir latviešu, vācu un lībiešu pilsēta, kur, cik tālu sniedzas statistikas materiāli, vācieši nekad nav bijuši majoritāte, un to skaits nav pārsniedzis 45%.

Kamēr Rīgā nepazīna nacionālus ierobežojumus latviešiem un kamēr nebija nesaskaņu starp vācu un latviešu pilsoņiem; Rīga uzplauka. Rodoties nacionālām pretišķībām un dažādiem nevācu pilsoņu ierobežojumiem, Rīga zaudēja savu izcilo nozīmi. Lībieši un latvieši bijuši arī galvenie Rīgas

aizstāvji. Kā darba valoda latviešu valoda Rīgā vienmēr dominējusi, bet kā sabiedrības valoda lietāta vācu valoda. Līdz reformācijai nav konfliktu latviešu un vāciešu starpā, tikai ap šo laiku rodas nacionālas pretilspējas un sākas vāciešu norobežošanās no latviešiem. Šī norobežošanās visās izpaužas ģildēs, kas kļūst par galveno balstu vāciešu cīņā par saimniecisko varu Rīgā. Lielajā ģildē ietilpa tirgotāji, un tur latvietim iekļūt bija grūti. Mazajā ģildē bija arī latviešu amatnieki. Vācieši cenšas ierobežot vai pavisam atņemt latviešiem iespēju iekļūt amatos un tirdzniecībā. Pilnīgi atņemt latviešiem amatnieku tiesību tomēr neizdodas. Vācieši grib izdot noteikumus, kas aizliegtu latviešiem kroģēt, alu brūvēt u.t.t., bet 17. gs. latvieši visus šos uzbrukumus atsit. 18. gs. vācieši, lai novērstu latviešu konkurenci, panāk akta izdošanu par latviešu dzimto īpašumu atsavināšanu. Latvieši šo tiesību atkaņo, bet šī cīņa saviļņo visus Rīgas latviešus, un uzvara dod jaunu sparū cīņai par bijušām tiesībām. Latviešu amati bija rūpīgi krājuši likumus, kuņos noteiktas to tiesības, jo tie nekad nav uzticējušies vāciešiem. Skatot cauri senos sāls nesēju amata papīrus, pierādījās, ka latviešiem senāk bijušas namnieku tiesības, kas tikai vēlāk atņemtas. Šīs tiesības izdodas arī pierādīt, bet piekukuļotais senāts šo lēmumu atceļ.

1784. g. senāts pavēl visus latviešu mastu brāķerus uzņemt pilsoņu kārtā. 1785. g. Krievijas likumi likvidēja vecās ģildes, un namnieku tiesības

tagad noteica ne vācu žēlastība, bet likumi. Visi, kam bija nams vai zināms daudzums kapitāla, varēja iekļūt namnieku vai tirgotāju kārtā un iegūt namnieku tiesības. Tādu latviešu, kas ar šo likumu ieguva pilsoņu tiesības, bija daudz, un pārējie ar labu gribu varēja šīs tiesības iegūt nākotnē. Šim apstāklim bija psiholoģiski liela nozīme. Ar to sākās latviešu materiālās kultūras uzplaukums, kas bija par pamatu dažus gadu desmitus vēlāk sekojošam garīgās kultūras uzplaukumam. Latvieši sasniedza nevien lielu turību, bet ieņēma arī augstus amatus gan administratīvajā, gan militārajā dienestā.

Ap 1800. gadu notiek pārmaiņas latviešu dzīvē, jo Rīgā sāk ieplūst bagātie latvieši no laukiem, kas atpirkušies no dzimtbuves par naudu, vai arī kā rekrūši, un daļa Zemgales brīvo latviešu, kas savu brīvību bija uzglabājuši vēl no veciem laikiem. Tādā kārtā Rīgā 19. gs. sākumā rodas spēcīga un enerģiska latviešu grupa, kas gūst ļoti lielus panākumus sevišķi materiālās kultūras laukā un atver latviešiem Rīgā daudz tādu durvju, kas līdz tam viņiem bija slēgtas. Šis pirmais cīnītāju vilnis latviešu tautai gāja bojā, jo pārvācojās. To var konstatēt pēc Rīgas draudžu locekļu sarakstiem. Šai laikā bagātu un izglītotu latvieti vācieši neuzskatīja par latvieti, bet par vācieti. Vācieši ļoti labprāt precēja bagātu latviešu meitas.

Lai gan šī paaudze latviešu tautai zuda, tomēr viņas nopelni jāatzīst, jo tā izcīnīja latviešiem cie-

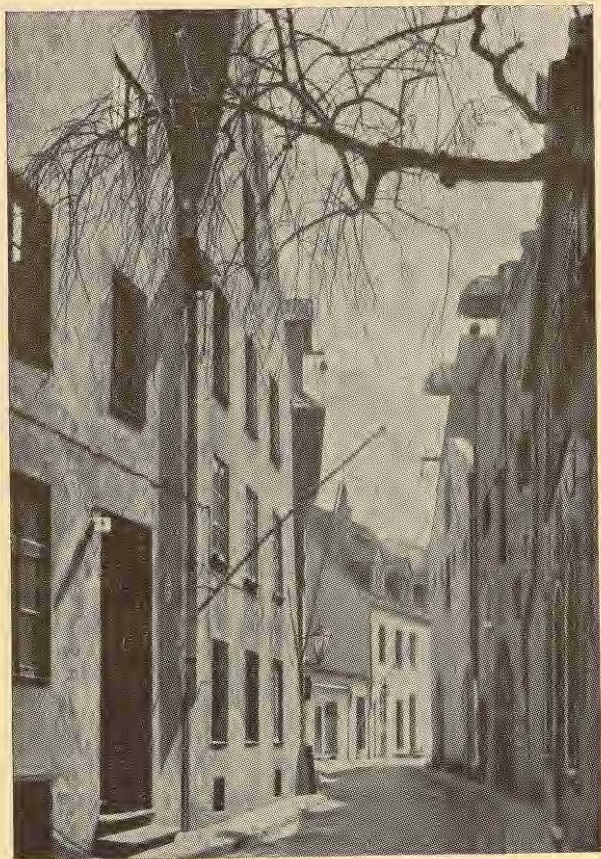
nīgu stāvokli Rīgā. Tā iemina ceļus, kas palika tautas īpašumā uz visiem laikiem. Šīs cīņas lika pamatus laikmetam, kas sekoja pēc 1850. gada, t.i. tautas atmodas laikmetam. Pie Latviešu biedrības dibināšanas klāt bija arī veco latviešu amatu vecākie, no kuņiem latviešu sāls nesēju amats par savu dzimšanas gadu uzskata 1150. g. Tas liecina par stiprām tradīcijām, kas spēja 700 gadus spītēt visiem vācu uzbrukumiem. Rīgas latvieši nekad neaizmīrsa, ka vācieši Rīgā ir tikai ienācēji, un atmiņas par agrākām tiesībām mudināja viņus šīs tiesības atkarot, lai kļūtu par Rīgas kungiem.

Šīs simtgadu ilgās latviešu amatu cīņas par savām tiesībām bija tas dziļais pamats, kas deva latviešiem iespēju 19. gs. beigās uzsākt Rīgā cīņu un gūt ātru un noteiktu uzvaru par vāciešiem ir kultūrālajā, ir saimnieciskajā laukā.

SENĀ RĪGA UN RĪGAS ĶONIŅI

Pirms bīskapa aizbraukšanas 1201. gadā, lībiešu vecākie ierādīja viņam pilsētas vietu (*locum civitatis*), kuŗu tie sauca par Rīgu. Uzskatīt šo Indriķa chronikā atstāstīto faktu par Rīgas dibināšanu tomēr nekādā ziņā nevar. Lībieši šo vietu jau agrāk saukuši par Rīgu un Rīgu, kā „locum Rigae” mēs to sastopam Indriķa chronikā jau divreiz priekš 1201. gada, un šai Rīgā ir pils „domus” un vecais kalns „Mons antiqua”. Tāpat arī ļoti iespējams, ka 1226. g. Indriķa chronikā (XXIX, 9) pieminētā osta, ko priekš 67 gadiem (1158. g.) it kā atklājuši Brēmenes tirgotāji, ir Rīga. Vēl līdz šim nav arī pietiekami novērtēta kāda atzīme Eltermaņu grāmatā 280. lpp., ko ierakstījis eltermānis Frölichs 1610. gadā:

„1610. gadā es iesāku tīrīt Rīdziņu, sākot no Daugavas, cauri velvēm, padziļinot to no Daugavas līdz iekšvaļņu rajonam, un tas bija liels darbs.

Senās noliktavas Klosterā ielā.

Bet kad iekšpus vaļņiem nonācu starp velvēm un plato Rīdziņu, tad atradu zemē savādu izbūvi, kas no stipriem ozola un priežu balķiem tā bija sasieta un ar pāļiem savienota, ka tā visa bija cirvjjiem jāsacērt.”

Šādas vāciešiem neparastas un savādas izbūves no ozola un priežu balķiem mēs no pēdējo laiku archaioloģiskiem izrakumiem pazīstam jau ļoti labi, un ir diezgan skaidrs tas, ka 1610. gadā, paplašinot un padziļinot Rīdziņu, ir atrakti vecās Rīgas lībiešu pils apcietinājumi, kas apsargāja ieeju Rīgas lībiešu ostā. Šie fakti dod mums iespēju runāt par seno Rīgu, t.i. to lībiešu Rīgu, kas pastāvēja jau priekš 1201. gada un, droši, arī ilgu laiku priekš 1158. g., kuŗu piemin Indriķis.

Par šo seno Rīgu un viņas iedzīvotājiem nekādas ziņas nav uzglabājušās, bet, pētījot Rīgas latviešu vēsturi, nācās uzdurties veselai rindai faktu, kas var zināmā mērā apgaismot arī senās Rīgas vēsturi.

Kad 18. gs. sākās Rīgas latviešu cīņas par tiesībām, tad viens no latviešu svarīgākiem argumentiem bija viņu, kā Rīgas pirmiedzīvotāju, tiesības Rīgā, kas nedrīkstot būt mazākas kā svešnieku, tas ir — vāciešu, tiesības Rīgā.

Vairākos šā laika dokumentos, kas iespiesti manā grāmatā *Rīgas latviešu pirmās nacionālās cīņas 18. gs.*, latvieši saka, ka tie savas tiesības mantojuši no pirmajiem šās vietas iedzīvotājiem lībiešiem. Tātad Rīgas latviešu tradīcijas neatzīst vāciešus par Rī-

gas dibinātājiem, bet vāciešus uzskata par Rīgā ienācējiem svešniekiem. Sevišķi spilgti tas izpaužas tais dokumentos, ko iesniedz vecie, tā sauktie „četri latviešu amati”, t. i. sāls nesēji, liģeři, alus nesēji un kaņepju kūlēji. 1800. gada amatu sarakstos šie amati atzīmēti kā lībiešu cēluma amati. 1804. gada iesniegumā ķeizarskai komisijai tie aizrāda, ka viņu amati eksistējuši jau 1158. gadā un ka viņu senči bijuši īstie vietas pirmiedzīvotāji, lībiešu tautības. Mērītāji, sāls nesēju pēcteči, savā zīmogā kā savu dibināšanas gadu atzīmē jau 1150. gadu, lai parādītu to, ka viņu senči dzīvojuši Rīgā jau priekš vācu ierašanās. Tāpat sāls nesēji, pārdo dot savu namu 1692. gadā, paziņo, ka šis nams viņiem piederējis jau 1000 gadus. Saprotams, ka šo datu precizitāte ir apšaubāma, bet nav apšaubāms tas, ka, balstoties uz vecām, no tēvu tēviem mantotām tradīcijām, Rīgas latvieši resp. daži latviešu amati uzskatīja sevi par pirmo Rīgas iedzīvotāju lībiešu tiešiem pēcnācējiem, kas šeit dzīvojuši jau priekš vāciešu ierašanās.

Ka visi Rīgas latvieši nevarēja sevi uzskatīt par senās lībiskās Rīgas iedzīvotāju pēcnācējiem, ir skaidrs, bet to gan varēja darīt vismaz daži no vecajiem četriem latviešu amatiem. Šo amatu uzbūvē, statūtos un pienākumos mēs sastopam daudz tāda, kas uzglabājies vēl no vecveciem laikiem. Šiem amatiem vēl 17. gs. ir savi soģi; šie amati pilda Rīgā policijas un ugunsdzēsēju pienākumus un dažus tādus darbus, kas radušies jau ļoti vecos laikos.

Tomēr vislielākās tiesības uzskatīt sevi par senās lībiskās Rīgas tiešiem pēcnācējiem bija sāls nesējiem, kas vēlāk saucās par mērītājiem. Bez pašu sāls nesēju aizrādījumiem ļoti svarīgu liecību šai lietā dod Lielās ģildes statūti. 1613. gada noteikumos par vastlāvju svinēšanu Lielā ģildē 46. p. ir rakstīts sekojošais:

„Ceturtdien divi no jaunākiem vecajiem atved uz Ģildes namu sāls nesējus, tiem noliek priekšā silķi un kaltētas zivis un ar viņiem rīkojas pēc vecajām paražām, un kroģētāji uzmodina viņus dzert. Tie dod viņiem rokā pilnas glāzes un aicina izdzert, bet glāzes tie nedrīkst nolikt, un tās viņiem ir jātur rokās. Viņu vecākiem ar baltām nūjām rokās jārūpējas par to, lai vecās paražas kārtīgi pildītu.”

Vajadzēja būt zināmiem iemesliem, kādēļ, noslēdzot vastlāvju dzīres, uzaicināja tikai sāls nesējus, bet ne liģeršus un alus nesējus. Tas tikai apstiprina to, ka šī paraža un tradīcija nāk no ļoti veciem laikiem, varbūt no tiem laikiem, kad ieradās pirmie vācu tirgotāji un kad tie, lai apstiprinātu un atjaunotu vecos līgumus, uz savām dzīrēm uzaicināja ierasties lībiešu virsaišus un vecākos, kuŗi tad arī ieradās ar visām savām amata zīmēm, t.i. baltām nūjām. Vēl 17. gs. šī tradīcija bija uzglabājusies. Tad uz dzīrēm ieradās šo lībiešu pēcnācēji sāls nesēji, kuŗu vecākie, pēc veco lībiešu virsaišu paraduma, ieradās ar vecajiem varas simboliem — baltajām nūjām, un visa ceremonija notika pēc

vecvecām tradīcijām, t.i. tā, kā šīs dzīres notika tad, kad lībieši vēl bija Rīgas kungi.

No vecajiem Rīgas latviešu amatiem pārējos grūti būs uzskatīt par lībiešu tiešiem pēcnācējiem. Latvieši iespiedās Rīgā tik strauji, ka drīz viņu skaits ne tikai pārsniedza lībiešu skaitu, bet tie arī pārlatviskoja atlikušos Rīgas lībiešus. Bagātie lībieši drīz vien izdalījās no vecās lībiešu komūnas un pārvācojās; turpretim komūnas rindas papildinājās ar ienācējiem latviešiem, kam jau drīz šeit bija noteicēju loma, pārlatviskojot atlikušos lībiešus un pārņemot viņu vecās tradīcijas un pienākumus.

Kad lībiskās Rīgas vietā stājās jauktā lībiešu—latviešu—vāciešu Rīga un pilsētas administrācija pārgāja vāciešu rokās, lībiešu komūna pakāpeniski pārveidojās latviešu nesēju saimē un brālībās un pēc tam četros latviešu amatos, zaudējot savas agrākās tiesības, bet paturot savus agrākos komūnālos pienākumus, ko 18. un 19. gs. jau grib uzskatīt par klausām. Bez šās vēsturiskās attīstības gaitas mums ir pilnīgi neiespējami dabūt noteiktu atbildi jautājumiem par to, kas šie četri latviešu amati īsti ir, ar ko tie nodarbojas, kādēļ šos četrus amatus min gandrīz arvienu kopā un kādēļ viņu tiesiskais stāvoklis tik ļoti atšķiras no pārējo Rīgas latviešu un vāciešu amatu stāvokļa.

Savādi ir dzirdēt, ka liģeři esot transportstrādnieki, kad šie liģeři nodarbina katrs līdz 15 algādžus, kad šo liģeņu pārraudzībā atradās visas Rīgas

labības noliktavas un kad nevienu pūru labības no šīm noliktavām viņu īpašnieki nevar izņemt, ja to liģeři nav pārmērijuši un izsvēruši; kad ziņas, cik lieli labības un sāls krājumi atrodas Rīgā, rāte pieprasa nevis tirgotājiem un noliktavu īpašniekiem, bet liģeřiem un sāls nesējiem.

Pareizāks ir diezgan nenoteiktais latviešu četru amatu apzīmējums par tirdzniecības palīga amatiem, kuřiem ir monopola tiesības preču izkraušana un iekraušana, svēršana un mēršana, noliktavu pārraudzībā, kā arī eksporta preču (linu, kaņepju, pelnu, tauku u.t.t.) pārstrādāšanā.

Šis monopols balstās uz ļoti vecām tradicijām, un tā sākums meklējams tais laikos, kad lībiskā Rīgā kā viesi ieradās vācu tirgotāji un viņu preču izkraušanu, kā arī uzglabāšanu pa to laiku, kamēr šie tirgotāji ceļoja tirgodomies, uzņēmas vietējie lībieši.

Ir arī jāatzīmē tas, ka vecajos Rīgas likumos nevāciešiem, kas nebija pastāvīgi Rīgas pilsoņi, tiesības bija aprobežotas tikai tirdzniecībā un alus darīšanā. Vācieši centās sev monopola tiesības nodrošināt vispirms pašā tirdzniecībā, atstājot tirdzniecības apkalpošanu par lībiešu Rīgas komūnas un viņu pēcnācēju četru latviešu amatu privilēģiju.

Kopā ar to šie četri latviešu amati uzņēmas Rīgas ostas kopšanu, sitot pāļus, ieliekot mucas, kas rāda kuģu ceļu, u.t.t., gluži tāpat, kā tas notika senās lībiskās Rīgas laikā.

Vēl grūtāk bez šās vēsturiskās perspektīvas ir

izskaidrot tos policijas pienākumus, kas bija uzlikti vienīgi šiem četriem latviešu amatiem. Kādēļ uz trauksmi ugunsgrēka, plūdu, dumpja un citos gadījumos obligāti bija jāierodas tikai četru latviešu amatu locekļiem? Kādēļ sardzes uz vaļņiem, patruļas pilsētā un nakts sardzes ar klaburiem bija jā-sūta tikai četriem latviešu amatiem, bet nevienam citam latviešu vai vācu amatam? Kādēļ latviešu brālībām jāseko un jāziņo rātei par katru jaunu iebraucēju Rīgā, jāpavada notiesātie uz soda vietu un pie tam jābūt bruņotām ar viņu vecajiem ieročiem — sirpjveidīgiem šķēpiem?

Arī šeit dabiskais izskaidrojums ir tas, ka kārtības uzturēšana palika senās lībiešu Rīgas veco iedzīvotāju un viņu pēcnācēju rokās arī pēc tam, kad vācu tirgotāji neieradās šai pilsētā vairs kā viesi, bet jau palika par Rīgas kungiem.

Visas šīs pazīmes ir tik nepārprotamas faktori-jas pastāvīgo iedzīvotāju pazīmes, un mums neizbēgami jāsecina, ka Rīga ir dibināta kā svešu tirgotāju faktoriija un ka Rīga šo savu faktoriijas raksturu zaudē tikai pamazām, sākot ar 13. gs.

Viena no faktoriijas pamata īpašībām ir tā, ka faktoriijas tirgotāji ļoti bieži atrodas tirdzniecības ceļojumos un viņu mantu šai laikā uzglabā liģeři (*Lagerherr* — *ligger* — noliktavu kungs). Viens no latviešu četriem amatiem — liģeři — netik vien šo nosaukumu uzglabā līdz 19. gs., bet visā šai laikā veica arī noliktavu pārziņu pienākumus. Liģeři rūpējās par preču izkraušanu, nosvēršanu, mē-

rīšanu, kā arī bija atbildīgi par preces zudumiem. Visas preces, kas ienāca Rīgā un kas nebija domātas siktirdzniecībai, bija obligāti jānodod četru latviešu amatu pārraudzībā. Tātad no faktorijas laikiem bija uzglabājušies ne tikai liģeŗu pienākumi, bet arī pats liģeŗu nosaukums. Tās ziņas, kas uzglabājušās latviešu amatu tradīcijās par to, ka viņi ir pirmie īstie Rīgas iedzīvotāji un vācieši ir Rīgā tikai ienācēji, arī apstiprinās.

Tālākais jautājums, kas būtu jānoskaidro, ir senās Rīgas atrašanās vieta un tas, vai arī šeit Rīgas latviešu tradīcijas nevar sniegt kādus materiālus. Šai gadījumā mums jāapstājas pie sāls nesēju nama likvidēšanas 17. gs. beigās. Kad 1677. gadā Rīgā bija lielais ugunsgrēks, bojā gāja arī sāls nesēju un alus nesēju mājas tagadējā Peldu ielā. Tūliņ pēc tam nāca rīkojums, ka Iekšrīgā nedrīkst būvēt koka mājas un ka visas koka mājas jāpārbūvē par mūra mājām ar nedegamiem jumtiem. Kā sāls nesējiem, tā arī alus nesējiem namu atjaunošana nebija pa spēkam un trūka arī nopietnas gribas. Ja agrākos laikos šie nami bija Rīgas latviešu centrs, kuŗa atjaunošanai nekad nebūtu trūcis līdzekļi, tad tagad tas bija citādi. Biezi piebūvētā Iekšrīgā latviešiem vairs nepatika dzīvot, un tie sāka doties ārpus Rīgas mūŗiem, apmezdamies vispirms rajonā starp pilsētas mūŗiem un vaļņiem (*binnen Wallen*), kā arī ārpus vaļņiem, tagadējās Brīvības un Tērbatas ielas rajonos, Juŗa hospitāļa robežās, Lastadijā un Pārdaugavā. 17. gs. vidū Lielā ģilde sūdzas par

to, ka sāls nesēji esot atstājuši savu māju un tur dzīvojot tikai vecas sievas. Sāls nesēju aiziešana radot lielas neērtības sevišķi ugunsgrēku gadījumos, kad sāls un alus nesējiem esot pirmajiem jāierodas ugunsgrēka vietā. Rāte nolēma izdot rīkojumu par to, ka sāls un alus nesējiem no priekšpilsētām jāpārvācas atpakaļ savās mājās. Tas tomēr vairs neizdevās, jo sāls nesēji bija jau ieguvuši īpašumus priekšpilsētās un nedomāja atgriezties uz dzīvi pilsētā. Sāls nesēju komūnas nams Iekšrīgā palika lieks, un, kad tā atjaunošanai bija jāiegulda lielas naudas summas, tad katru vairāk interesēja paša īpašums, un ziedot naudu kopēja īpašuma atjaunošanai neviens labprāt nevēlējās. Vairāk nekā desmit gadus laukums paliek neapbūvēts, un beidzot rāte noteikti pavēl vai nu laukumu apbūvēt, vai pārdot. Beidzot pēc ilgas vilcināšanās 1687. gada 13. aug. sāls nesēju vecākais ar piesēdētājiem ierodas Ķemerejas tiesā un paziņo, ka tie nolēmuši laukumu pārdot T. Reinam un Zembricham. Bet Ķemerejas virskungs paziņo, ka pie viņa jau ieraudušies sāls nesēji un protestējuši pret nama pārdošanu, un ka nama pārdošanai vajadzīga visa amata piekrišana. Noskaidrojot iemeslus, kas šos protestus radījuši, izrādās, ka šie protesti ir sakarā ar tām senām tradīcijām, kas saistītas ar šo māju. Šī vieta viņiem piederot jau 1000 gadus, un no šās vecvecās vietas viņi negribot šķirties. Tomēr sāls nesēju vecajiem izdodas pārliecināt sāls nesējus, ka citas izejas nav, un 1687. gada 16. aug. tiesā ierodas kā

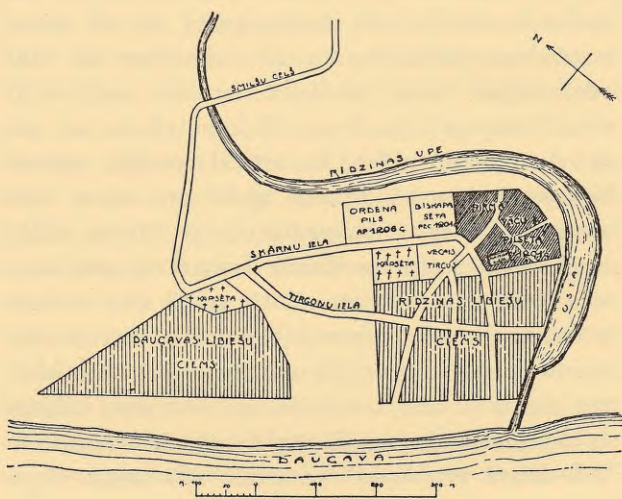
vecajie, tā arī visu pātiņu pārstāvji: Arends Starks — eltermanis, Dīriķis Bakens, Ansis Karls, Kaspars Krūze, Pēteris Tampa, Ansis Kule, Jirgens Bauska, Tenis Steriņš, Ansis Zīle, Ansis Pavasaris, Ansis Vrede, Josts Geilis, Ansis Rūsa, Jānis Bluķis, Kaspars Kaija, Berends Ģīze, Pauls Vanags, Jēkabs Sproģis, Jēkabs Briņķis, Dīriķis Kauliņš, Ansis Belte un paziņo, ka tie nolēmuši namu pārdot. Par šo lēmumu ziņo arī rātes sēdē 1687. g. 17. aug., un tomēr arī vēl pēc šā lēmuma ienāk rātei protests un divu sāls nesēju paziņojums, ka tie vēlas uzņemties jauna sāls nesēju nama būvi. Tādā kārtā no latviešu rokām izslīd atliekas no tās teritorijas, kas pēc viņu paziņojuma viņu rokās atradusies jau 1000 gadus resp. jau priekš vācu ierašanās Rīgā un tā tad piederējusi senās lībiskās Rīgas teritorijai.

Šis sāls nesēju paziņojums dod mums noteiktus norādījumus par to, kur meklējama vecās lībiskās Rīgas teritorija. Alus un sāls nesēju nami aizņēma laukumu, kas atrodas starp Peldu un Mārstaļu ielu no Kungu ielas uz Pēteņa baznīcas pusi. Šeit Peldu ielā, sākot no Grēcinieku ielas, tieši aiz Pēteņa baznīcas šķūņiem bija alus nesēju nams, tad bija Pēteņa baznīcas (latviešu) vikārijas nams, tad sāls nesēju nams.

Par tām vietām, kuŗas apdzīvoja Rīgas latvieši, mums ir uzglabājušās ziņas no 17. gs. vidus. 1643. gadā starp Jāņa baznīcas mācītāju un viņa diakonu Relandu norisinājās asi strīdi, un Relands starp citu aizrāda, ka Ulrichs savā kopšanā esot

paņēmis visas latviešu apdzīvotās vietas: Bīskapa pagalmu, sāls nesēju mājas, starpvalni, ārpilsētas Smilšu un Kaļķu ielu, Kubes kalnu, kā arī ločus, zvejniekus, pārcēlājus, kā arī siliniekus un salu iedzīvotājus. Tātad šai laikā latviešu apdzīvotās vietas Iekšrīgā bija divas: Bīskapa muiža un sāls un alus nesēju mājas, kā arī starpvaļņu rajons. Bīskapa muižu kā lībiešu apdzīvotu vietu mēs sastopam jau ap 1260. gadu, un šai lībiešu sādžā uzceļ Doma baznīcu. Tomēr latvieši šo savu vecvecu vietu nav atstājuši vēl 17. gs. Šī sīvā latviešu turēšanās pie viņu vecvecajām dzīves vietām dod mums iemeslu domāt, ka arī otrā vietā, kur Iekšrīgā dzīvo latvieši, tie dzīvo jau no seniem laikiem un arī tur ir dzīvojuši priekš vāciešu ienākšanas. Tādā kārtā tas netieši apstiprina sāls nesēju ziņojumu, ka šī vieta tiem piederējusi jau priekš vāciešu ienākšanas.

Ja ievēro sāls nesēju tradīcijas par to, ka viņu nams atradies senās lībiskās Rīgas teritorijā, tad Rīgas izveidošana norisinājusies sekojošā kārtā. 1) Priekš 1201. gada tagadējā Iekšrīgas teritorijā ir: a) lībiešu zvejnieku ciems Daugavas malā, kuŗā vēlāk iebūvē Doma baznīcu, bet kas kā latviešu rajons Iekšrīgā pastāv vēl līdz 17. gs.; b) lībiskā Rīgas pilsēta pie Rīdziņas, kas aptvēra rajonu starp Kungu, Grēcinieku un Mārstaļu ielu, ietveŗot, domājams, Pēteŗa baznīcas laukumu. 2) 1201. gadā lībieši ierāda vietu: a) dibināmai patstāvīgai vācu pilsētai pie Rīdziņas upes aiz savas pils uz augšu,

Satiksmes ceļi un Rīga līdz 1210. gadam.

sākot ar Reformātu ielu līdz Vēveņu ielai; b) vietu bīskapa un vēlāk ordeņa pilij pie Rīdzinas, sākot ar Vēveņu ielu, gandrīz līdz tagadējai Kaļķu ielai. Šāda Rīgas izaugšana gar Rīdzinas upi ir pilnīgi dabiska: Rīgas osta faktiski sākās tikai ap Kungu ielu vai Peitavas ielu, no kurienes līdz Daugavai veda šaurs kanāls, tā sauktā šaurā Rīdzina; no Kungu resp. Peitavas ielas uz augšu sākās platā Rīdzina, kuŗu dažreiz sauc arī par Rīgas ezeru. Lībiešu Rīga atradās pašā ostas sākumā, lai

nosargātu izeju no kanāla ostā. Vācu tirgotājiem, kas ieradās vēlāk, ierādīja vietu uz augšu tagadējā Vecpilsētā, un beidzot bīskapam un ordenim, kas ieradās pašās beigās, atlika ieņemt vietas pašā Rīdziņas augšgalā.

Ja pirmie Rīgas pilsētas mūři ierobežo tikai Vecpilsētu, tad jau pēc dažiem gadiem šī norobežošanās no lībiskās pilsētas, ko dažreiz apzīmē arī par *Wickbold*, kas nozīmē nevis priekšpilsētu, bet apcietinātu vietu ārpus pilsētas mūriem, izrādās lieka un kaitīga pilsētas tālākai attīstībai. Tādēļ abas Rīgas — lībiešu un vāciešu — apvienojas kopējā pilsētā, kas dabū iespēju brīvi plēsties uz Daugavas pusi un arī kontroli par izeju Rīdziņas ostā. Šo kontroli Rīgas pilsēta arī cenšas izlietāt, lai iegūtu sev monopolu Rīdziņas ostā un dabūtu no ceļa nost savus konkurentus Rīdziņas ostā, t.i. bīskapu un ordeni. Tas sacēļ ap 1300. gadu asus Rīgas pilsētas karus ar ordeni. Tikai ar vecās ordeņa pils izpostīšanu Rīgas pilsēta dabū iespēju brīvi izplēsties arī aiz Kaļķu ielas.

Apvienojoties abām Rīgām, Rīgas lībieši un latvieši patur ne tikai savu brīvību, bet arī iegūst pilnīgas namnieku tiesības, kā arī patur savas līgeņu tiesības un monopolu preču kraušanā un uzglabāšanā, tāpat tiem arī turpmāk jādarbojas kārtības uzturēšanā pilsētā, bet jau rātes uzraudzībā.

Senās lībiskās Rīgas atlieku mēs, rūpīgāk meklējot, atradīsim vēl diezgan. Neskaidru lietu Rīgas vecajā vēsturē ir vairāk nekā pietiekami, un laba

daļa šo lietu būs tādu, kuŗu noskaidrošana nebūs iespējama, ignorējot veco lībiski—latvisko Rīgu, kā tas līdz šim parasti notika.

Minēšu tikai vienu piemēru: Rīgā no veciem laikiem ir Ķēniņu iela, lai gan Rīgā ķēniņu nav bijis. Mēdz šo lietu izskaidrot tā: Rīgā daudz ielu ir nosaukts to namsaimnieku vārdā, kam šai ielā bijušas mājas, un tā tas būs noticis arī ar šo ielu, jo tur būs dzīvojuši Ķēniņu ģimene. Tomēr nav tiešu datu par šās ģimenes dzīves vietu, ne arī par šās ģimenes izcelšanos, kas agrāk saucās Konink un piederēja pie latviešu nesēju amata. 15. gs. par Ķēniņu ielu sauc arī Peldu ielu. Abas šīs ielas, kas Rīgā sauktas par Ķēniņu ielām, ir latviešu rajonu galvenās ielas, jo latviešu centrs līdz 17. gs. ir Peldu vai Ķēniņu iela, un kad 16. gs. latviešu vairums pārceļas uz starpvaļņu rajonu, arī šā rajona galveno ielu sāk saukt par Ķēniņu (Ķoniņu) ielu. Tas dod iespēju secināt, ka šo abu ielu nosaukumiem sakars ar viņu iedzīvotājiem — brīviem latviešiem, kuŗus pārējā Latvijā parasti apzīmēja par „ķoniņiem”, un ka Rīgas Ķēniņu ielas faktiski ir „ķoniņu”, tas ir, brīvo Rīgas latviešu ielas. Šķirstot Rīgas vēstures lapas puses, mums bieži nākas sadurties ar tādām Rīgas brīvo latviešu īpašībām, kas deva iemeslu viņu apzīmēšanai par Rīgas ķēniņiem. Savdabīgais lepnums, ciešā turēšanās pie vecajām tradīcijām, neatlaidīgā cīņa par savām vecajām tiesībām un beidzot arī tā apziņa, ka viņi ir īstie Rīgas pirmiedzīvotāji un vācieši ir tikai ienācēji,

tas viss modināja pret šiem pirmajiem Rīgas iedzīvotājiem zināmu cienību.

Un tad, kad Rīgas vācu līdziedzīvotāji aizmirsu to, ka šie brīvie latvieši ir to Rīgas ķēniņu pēcteči, kas viņiem atvēlēja Rīgā apmesties un kopīgi palīdzēja celt Rīgu, un mēģināja šos brīvos latviešus nostādīt vergu stāvoklī, tad šie Rīgas ķoniņi apvienojās kopējai cīņai, ne tikai lai atsistu šos uzbrukumus, bet lai pilnīgi atgūtu savas tiesības, un paši pārgāja uzbrukumā, lai sasniegtu savu galīgo mērķi — latvisko Rīgu.

PIRMĀS LATVIEŠU BRĀLĪBAS
UN AMATNIEKI RĪGĀ

Kad vācieši sagrāba varu Rīgā savās rokās, lībiešu resp. latviešu iedzīvotāji bija jau zināmā mērā noorganizēti. Tā kā vācieši varēja nodibināt pilsētas iekārtu tikai laikā no 1220. līdz 1225. gadam, tad pilsētas komūnas vietu izpildīja vecā lībiešu ciema komūna ar saviem vecajiem un soģiem. Un šos savus vecajos un soģus tie paturēja arī tad, kad jau Rīgas priekšgalā nostājās rāte. Šī vecā ciema un faktorijas komūna bija pamatā arī vēlākām latviešu organizācijām, kas ne tikai pārņēma vecās komūnas pienākumus, galvenā kārtā rūpes par pilsētas labierīcībām un kārtību pilsētā, bet paturēja arī savus vecajos un soģus ar visām viņu amata nozīmēm, baltajām nūjām. Tādā kārtā latviešu organizāciju sākumu mums nākas meklēt jau priekš bīskapa Alberta laikiem, un šo organizāciju locekļi arī vēl līdz 19. gs. neaizmirsā, ka tie ir pirmo Rīgas iedzīvotāju un tās pirmo īpašnieku pēcnācēji.

Noliktava, ko pārvaldīja latviešu līģeri (Klostera ielā).

Tāpat arī pirmās amatu organizācijas, kas Rīgā nodibinājās, ir latviešu organizācijas. Pirmais arods, kas saņem no zemes kungiem zināmas privilēģijas, ir zvejnieki. Tie jau 1220. gadā saņem no mestra Volkvina privilēģijas par brīvu zvejniecību Daugavā un jūfā. To mēs varam arī uzskatīt par pirmo Rīgas amatu, kam jau toreiz bijuši savi vecajie un kas jau no tā laika sevi uzskata par organizētu sabiedrību.

Nākošās pēc vecuma latviešu organizācijas Rīgā ir tā saukto nesēju organizācijas, kas nodarbojās ar preču izkraušanu un iekraušanu, svēršanu, mērīšanu, to pārvadāšanu, novietošanu, noliktavu pārziņāšanu, kā arī ar preču šķirošanu un pārstrādāšanu eksportam derīgā veidā. Šis darbs prasīja jau kvalificētu, organizētu un atbildīgu darbinieku štatu.

Faktorijas laikā un arī pilsētas pirmos pastāvēšanas gados, kad Rīga vispirms ir tirdzniecības centrs un lielākā daļa iebraucēju vāciešu ir tirgotāji, šie tirdzniecības palīga amati ir svarīgākais Rīgas lībiešu un latviešu maizes avots, un viņu iespaids Rīgā ir ļoti liels.

Solidāra atbildība par preču uzglabāšanu, drošību un neaizkaņamību bija tas, kas piespieda vietējos iedzīvotājus uzturēt savu veco organizāciju, saprotams, pārveidojot to atkarībā no jaunajiem apstākļiem.

Tādēļ nav arī ko brīnīties, ka, izņemot zvejniekus, šīs nesēju organizācijas ir ne tikai vecākās Rīgas latviešu, bet vispār Rīgas aroda organizāci-

jas, un tās ir pat tie dabiskie centri, ap kuriem pulcējās pirmā laikā arī pārējie latvieši, kas atraduši sev nodarbošanos jau citās darba nozarēs un sevišķi amatniecībā. Un visu Rīgas latviešu garīgo un sabiedrisko dzīvi līdz 16. gs. reprezentē šis nesēju organizācijas, kas arī pēc tam — pārveidojoties tā sauktos četros latviešu amatos: liģeros, sāls nesējos, kaņepju kūlējos un alus nesējos — šo svarīgo lomu Rīgas latviešu dzīvē patur līdz 19. gs.

Šo latviešu apvienošanu jau ciešās nesēju organizācijās vēl sekmēja šo organizāciju militārie uzdevumi, jo tie sastādīja labu daļu no Rīgas militāriem spēkiem un uzstājās kā patstāvīga vienība.

13. un 14. gs. Rīgas vadītājas organizācijas ir garīgās brālības, kas pavada kopējā gājienā savus mirušos biedrus, notur par tiem dvēseles aizlūgumus, algo priesterus, kas apkalpo biedru garīgās vajadzības, ierīko baznīcās altārus un vikarijas un tādā kārtā izpilda stingrā mērā tās funkcijas, ko vēlāk veic draudzes. Un diezgan bieži arī šo brālību locekļi salasījās kopā, lai noturētu savas sanāksmes jeb ģildes, kas bija savienotas ar kopējiem mielastiem.

Katrai brālībai bija arī savi statūti (šragas), kas noteica brālības mērķus un viņas brāļu un māsu pienākumus un sevišķi sīki noteica brāļu un māsu uzvešanos kopējās sanāksmēs jeb ģildēs un mielastos.

Lai raksturotu šo garīgo brālību un viņu ģilžu raksturu, citēšu te dažus pantus no vecākās Rīgas garīgās brālības šragām. Šī brālība ir Svētā Krusta

un Trīsvienības brālība, kuŗas šragas tulkotas no latīņu valodas vācu valodā 1252. g. 18. nov.

„1. Ja eltermanis runā, tad viņam jāļauj runāt un brāļiem jāļauj klausīties; kas to nedara, tam jāmaksā sods 1 marka vaska.

2. Kas ar zvanu zvana bez eltermaņa ziņas un uzaicinājuma, maksā marku vaska.

3. Ja eltermanis uzaicina uz sanāksmi, tad tie, kas neierodas bez dibinātiem iemesliem, maksā marku vaska.

4. Ja kāds brālis izlej uz grīdas tikdaudz alus, ka to ar pēdu nevar apsegt, tad tas maksā divus artigus.

5. Ja kāds brālis ģildē otram sveiž ar sienu, tad tas maksā divus artigus.

6. Ja kāds brālis otram iesit, vai nosauc to par blēdi vai maukas bērnu vai tamlīdzīgi, tad tam jāmaksā eltermanim vērdiņš, piesēdētājam pusvērdiņa un katram brālim pusvērdiņa.

7. Ja kāds otru nosauc par zagli vai arī kādā citā vārdā, kas aizkaŗ viņa godu, tad tiem jāizlīgst, un kam ir taisnība, tas paliek ģildē, bet vainīgajam jāpaliek ārpus ģildes, un to par brāli vairs netur.

8. Ja kāds brālis nozog kausu, tad kauss tam jāatdod, un pašu no brāļu vidus izslēdz uz visiem laikiem.

9. Ja kāds brālis dūsmās ielej otram acīs kausu alus, tad tas maksā eltermanim vērdiņu, piesēdētājam pusvērdiņa un katram brālim pusvērdiņa.”

Šie šragu punkti rāda mums raksturīgus tā laika

Mazās ģildes vecā ēka.

Rīgas namnieku tikumus, kā arī to, cik liela audzinoša nozīme tā laika sabiedrībā bija šīm ģildēm.

Svētā Krusta brālība un tās statūti ir palikuši par paraugu lielākai daļai vēlāk dibināto garīgo brālību. Šī pirmā brālība ir plaša un aizņem plašas aprindas, un pilnīgi iespējams, ka pirmās Rīgas namnieku sapulču vietas, tā sauktās Sēstas (*Soest*) un Minsteres istabas, ir šīs brālības telpas un no šīs brālības izaugušas vēlākās Lielā un Mazā ģilde.

Tomēr līdzās šai ģildei izaug Rīgā arī dažādas ģildes, kas aptver šaurākas aprindas, kā kalandas brālība, Ģertrūdes, Nikolaja un citas, bet sevišķi plašu cieņu šīs garīgās brālības atrod pie amatnie-

kiem un viņu zeļļiem, kas cenšas nodibināt brālības, kuŗās ietilpst viņu amata locekļi. Šīs pēdējās amatu ģildes ir jau pāreja uz profesionālām amatu organizācijām, un jau ap 1400. gadu dažādu amatu šragas sāk apvienot sevī profesionālu savienību statūtus ar garīgo brālību statūtiem. Tomēr šādos statūtos valdošais jau top profesionālais, un šīs ģildes arī nesaucas vairs garīgo patronu vārdos, bet amatu vārdos, un pat šragās nav minēts tas patrons, kam šī ģilde ir veltīta. Tā tas notiek ar Lielo un Mazo ģildi, kuŗas tikai vēlāk sāk saukt par Marijas un Jāņa ģildēm.

Par garīgo brālību dzīvi ziņu ir uzglabājies ļoti maz, lai gan šīs garīgās brālības pārvalda Rīgas sabiedrisko dzīvi ilgu laiku.

Vienīgais izņēmums ir latviešu garīgās brālības, par kuŗu dzīvi ir uzglabājušies plaši materiāli, kas dod iespēju ieskatīties tuvāk Rīgas brālību dzīvē, bet sevišķi Rīgas latviešu dzīvē.

Latviešu garīgajās brālībās ir uzglabājušās stipras tīro garīgo brālību īpašības. Lai gan šīs brālības arī sauc dažādu vēlāko amatu vārdā — par zvejnieku, alus nesēju, liģerū, nastnieku (*lost-träger*), linu audēju ģildēm — tomēr tās sevi dēvē par Svētā Krusta, Svētās Miesas un Jāņa ģildēm, un tās nekādā ziņā neaptver tikai augšā minēto arodu darbiniekus, bet viņu biedru sastāvs ir daudz plašāks, un visumā tas aptver visu Rīgas latviešu sabiedrību, to starpā arī latviešu amatniekus.

Vecākais latviešu amats, zvejnieki, savu brālību sauc par Svētā Krusta brālību un savu altāri Jēkaba baznīcā par Svētā Krusta altāri.

Zīmīgi ir tas, ka vecākais latviešu amats saucas arī vecākās Rīgas garīgās brālības vārdā. Vienīgā ģilde, kur vēl var konstatēt tiešu atkarību no šīs 1252. g. dibinātās Svētā Krusta brālības, ir Mazā ģilde, no kuŗas agrākajiem statūtiem uzglabājies tikai neliels 18. gs. izvilkums, bet kas nav nekas cits, kā tikai viens teikums no 1252. g. 18. nov. Svētā Krusta brālības šragām, kur tikai gada skaitlis pārmainīts pret 1352. g. 18. nov. (Ilzes dienu) un Svētā Krusta ģildes vietā ierakstīts Sēstas istabas nosaukums.

Tas dod mums iemeslu domāt, ka zvejnieku amatam ir sākumā bijis kāds ciešāks sakars kā ar Sēstas istabu, tā arī ar Mazo ģildi; vēl sarežģītākas šīs attiecības kļūst tādēļ, ka zvejnieku ģilde un Mazā ģilde abas pieder pie Jēkaba baznīcas un tur ir Svētā Krusta altāris, kas pēc zvejnieku šragām pieder viņiem, turpretim Mazās ģildes archīvā atrodas Mazās ģildes Jēkaba baznīcas Svētā Gara altāra (Almises) izdevumu grāmata (Nr. 514).

Otra latviešu brālība ir Jāņa ģilde. Par Jāņa ģildi sevi dēvē liģeŗu (darba ļauŗu) ģilde un arī alus nesēju ģilde, vēlāk arī Mazā ģilde.

Liģeŗu ģildes grāmatas nav uzglabājuŗas, bet vecākās Mazās ģildes grāmatas nosaukums ir *Liggergildebuch oder Annales ecclesiastici et civiles der*

kleinen Gilde Rigas (Gutceits). Ar nejaušību šo liģeŗu un Mazās ģildes grāmatas kopību nevarēs izskaidrot, tāpat arī nejaušs nevar būt tas, ka liģeŗu ģilde, tāpat kā Mazā ģilde, saucas par Jāņa ģildi.

Šis pats nosaukums ir arī alus nesēju ģildei, kurai Jēkaba baznīcā ir Jāņa Kristītāja altāris un kas atstājusi plašas savas brālības grāmatas.

Starp abām latviešu Jāņa ģildēm ir noteikts kontakts, jo abas šīs ģildes ir izveidojušās no pirmatnējās „darba ļaužu” ģildes, kuŗas patrons ir Jānis Kristītājs, un tādēļ šo abu ģilžu kopējo patronātu nav grūti izskaidrot. Bet ir arī pilnīgi iespējams tas, ka patronu kopībai Mazajā ģildē un latviešu „darba ļaužu” ģildē ir dziļāki pamati un ka abas šīs ģildes bijušas cieši saistītas viena ar otru.

Šā jautājuma atrisināšanu apgrūtina tas, ka pazudušas visas vecās Mazās ģildes šragas, un pirmās šragas, kas Mazajai ģildei ir, tās ir 1669. gada zviedru normālās šragas, kam nav nekāda ģenetiska sakara ar vecajām Mazās ģildes šragām. Šī šragu pazušana ir ļoti neizprotama tādēļ, ka Lielās ģildes šragas mums uzglabājušās vairākos norakstos un atsevišķu amatu šragas vairākos sakopojumos, to starpā arī Husmana 1588. g. norakstītā *Schragenbuch*. Mazās ģildes izcelšanās ir sakarā ar Sēstas istabu. Rīgas namnieki 13. un 14. gs. sapulcējās Minsteres un Sēstas istabās. Tomēr tas apgalvojums, it kā Minsteres istabā sapulcējušies tirgotāji

un Sēstas istabā amatnieki, nav vēsturiski pamatots, un tas ir vienkāršs mēģinājums sadalījumu, kas galīgi izveidojās tikai ap 16. gs., attiecināt jau uz 13. gs. Vācu pilsētās 13. un 14. gs. ir patriciešu varas ziedu laikmets, kas stipri atbalsojās arī Rīgā, un tādēļ 13. un 14. gs. Rīgas namniekos ir tikai viens dalījums: bagātos un nabagos (*divites et pauperes*); šis sadalījums arī ir jāņem vērā, namniekus sadalot Minsteres un Sēstas istabās. Amatnieki kopā ar latviešu iedzīvotājiem piederēja pie Sēstas istabas. Diference starp Sēstas un Minsteres istabu vēsturiski turpinājās tālāk arī tad, kad jau abu istabu vietā stājās tirgotāju Lielā ģilde un amatnieku Mazā ģilde. Neskatoties uz visām cīņām par to, lai Mazo ģildi un viņas namniekus pielīdzinātu Lielās ģildes namniekiem, vēl 18. gs. Lielās ģildes namnieki uzskatīja Mazās ģildes namniekus par tādiem pašiem nabagiem kā Sēstas istabas laikā, un par tādiem, kas stāv zemāk par tiem; tas sevišķi izpaudās apģērbu noteikumos un 18. gs. strīdos par to, vai Mazās ģildes eltermaņus drīkst saukt par „kungiem”.

Amatnieki un latviešu darba ļaudis tātad no sākuma ir apvienoti kā Rīgas namnieki Sēstas istabā un vēlāk Mazajā ģildē, un, liekas, te arī meklējams iemesls tam, kādēļ latviešu darba ļaužu ģildei ir kopējs nosaukums ar Mazo ģildi, t.i. Jāņa ģilde.

Mazās ģildes baznīca ir Jēkaba baznīca. Tas vēl vairāk pasvīturo šīs ģildes ciešos sakarus ar latviešiem. Jēkaba baznīca ir latviešu baznīca jau no

savas dibināšanas. Tas vispirms jau redzams no ordeņa pieprasījuma atdot viņam vienu trešdaļu no patronāta par šo baznīcu, pamatojot šo prasību ar to, ka tam pēc līguma ar bīskapu Albertu pienākas viena trešdaļa no Lībijas un tātad arī no Jēkaba kā lībiešu baznīcas. Vācu baznīcai šādu prasību ordenis uzstādīt nevarēja. Lāstu pasludināšana ordenim Jēkaba baznīcā jāizdara nevācu valodā. 1491. gada līgums nosaka, ka Jēkaba baznīcā jāsapulcējas Mazajai ģildei un pārējiem pilsētas iedzīvotājiem, t.i. latviešiem, izņemot rāti un Lielo ģildi, kas sapulcējusies jau Domā un Pēterā baznīcā, un jālūdz no ordeņa mestra žēlastība. Vēl 1652. g. policijas noteikumos visi latviešu amati un brālības ietilpinātas Mazajā ģildē, un latviešu amatu izspiešana no Mazās ģildes sākās tikai 17. gs. beigās.

Viss tas mums rāda, ka līdzšinējie uzskati par amatniecības vēsturi Rīgā un par Mazās ģildes izcelšanos ir stipri jārevidē.

Ir skaidrs tas, ka Mazā ģilde kā vācu iestāde nekad nav dibināta. Tā ir mazo ļaužu ģilde, kuŗu vairums ir latvieši, un šīs ģildes izveidošanā ļoti liela loma bijusi kā latviešu brālībām, tā arī latviešu amatniekiem.

Latviešu alus nesēju un nastnieku amata grāmatas mums rāda arī to lielo lomu, kāda Rīgā vēl 15. un 16. gs. bijusi latviešu amatniekiem. Šīs brālības vēl nav profesionālas, bet viņās bez nesējiem un dažādiem kalpotājiem ietilpst vesela rinda amat-

nieku. Šeit mēs sastopam bez tādiem amatiem, kas vēl 17. gs. ir gandrīz pilnīgi latviešu rokās, kā virpotāji, virvju vijēji (riepnieki), linu vēveji, mūrnieki, namdaži, latviešus veselā rindā citu amatu, kā zeltkaļus, beķerus, muceniekus, ratniekus, kalējus, jostniekus, katlu lējējus, kannu lējējus, kurpniekus un citus.

Latviešu amatnieku tātad Rīgā līdz 17. gs. netrūkst. Latviešu amatnieki, kuŗu spīdošās spējas savos arodos jau priekš vācu ierašanās parādījuši arhαιoloģiskie izrakumi, arī Rīgā nostājās cienīgi blakus vācu amatniekiem.

Arī dažu amatu šragu noteikumiem 14.—17. gs. par nevācu neuzņemšanu amatos jāpieiet klāt ar zināmu uzmanību. Šais laikos nepastāv vēl cunfšu monopols, un visiem amata meistariem nekādā ziņā vēl nav jābūt apvienotiem cunftē. Kā piemēru minēsim galdniekus, kas tikai 1535. g. apvienojās cunftē jeb amatā. Tātad līdzās cunftes amatniekiem varēja strādāt latviešu amatnieki arī ārpus cunftēm. Šie noliegumi latviešus uzņemt amatos ir mēģinājums kaut kā aprobežot tos latviešu plūdus, kas plūda iekšā amatos, bet bieži šie aprobežojumi palika tikai uz papīra, dažreiz tos mēs nākošajā šragu izdevumā vairs nesastopam.

Ja mēs spriestu pēc šiem aprobežojumiem, tad varētu sagaidīt, piem., ka pēc pirmo mūrnieku šragu parādīšanās 1390. gadā, kur aizliegts uzņemt latviešus šai amatā, neviena latvieša mūrniekos

vairs nav. Izrādās gluži otrādi, ka 15. gs. šai amatā nav gandrīz neviena vācieša un amats ir latvisks, un šā latviešu amata lādē glabājas 1390. g. šragas, ka latviešus amatā nevar uzņemt. Tas tikai raksturo to lielo uzņēmību, kas bija latviešu amatniekiem un kuņi, par spīti visiem šķēršļiem, spraudās iekšā Rīgas amatos — arī tādos, kur viņiem oficiāli ieeja bija aizliegta.

LATVIEŠU SAKTU KALĒJU AMATS
UN RĪGAS LATVIEŠU ROTAS

Sākot ar 11. gs., sākās vācu tirgotāju virzīšanās uz austrumiem. Viņu mērķis bija pakļaut sev plašo Krievijas tirgu un izspiest no turienes skandinaviēšus, kas tiem arī izdevās, un lieli nopelni šai cīņā bija izdevīgajam vācu tirgotāju atbalsta punktam — Rīgai.

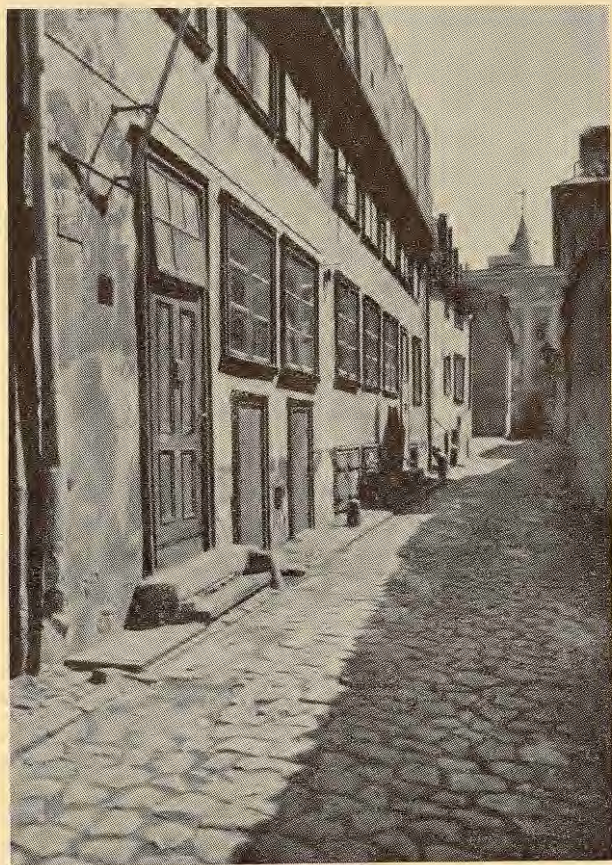
Un ja vācu tirgotājiem izdevās ātri sagraut savus konkurentus un nostiprināties Latvijā un Rīgā, tad daudz grūtāk jau izdevās Rīgā nostiprināties vācu amatniekam.

Vācieši ienākot sastapa latviešu amatniecību, kas atradās augstā attīstības līmenī, kam bija jau vecas tradīcijas un kas spēja apmierināt zemes vajadzības. Šie latviešu amatnieki nebija arī sastinguši un ātri uztvēra jaunus tehniskos paņēmienus un viegli iemācījās pat tādas amatu nozares, kas tiem līdz tam Rīgā bija svešas. Tiem dzīves prasības arī bija mazākas nekā vācu amatniekiem, un tie,

saprotams, mācēja labāk pielāgoties vietējām dzīves prasībām, tā ka vācu amatnieku mēģinājumi izspiest latviešu amatniekus Latvijā no viņu pozīcijām beidzās nesekmīgi. Latviešu amatnieki ne tikai paturēja savās rokās visu lauku apgādāšanu ar amatniecības ražojumiem, bet arī neatļāva vācu amatniekiem plašāk iespieties Rīgā.

Šeit vācu amatnieks spēj tikai iekaņot tās amatniecības nozares, kas apkalpo vācu sabiedrības speciālās vajadzības. Skaidrs, ka latviešu drēbniekam grūti būs pašūt vīriešu un sieviešu tērpus pēc jaunākās Eiropas modes, tāpat tas bija ar dāmu kurpītēm latviešu kurpniekam. Šeit bija nepieciešams vācu meistars, un šeit vācu drēbnieku un kurpnieku amatam bija dabīgs pamats, bet līdzās šiem vācu drēbniekiem un kurpniekiem pastāvēja latviešu drēbnieku un kurpnieku amati, kas apgādāja Rīgas latviešus ar visu nepieciešamo.

Viens no latviešu amatiem, kas priekš vācu ierašanās Latvijā bija sasniedzis savā nozarē lielus panākumus, bija latviešu rotu gatavotāji. Latviešu sudraba un bronzas rotas, kā arī citu materiālu rotas šai laikā ir ļoti vērtīgas un labi tehniski izstrādātas. Latvijai zaudējot patstāvību, latviešu tautas bagātība strauji pamazinājās, un tas iespaidoja arī latviešu rotu gatavotāju darbību. Tomēr šie latviešu rotu gatavotāji paturēja arī vāciem ienākot savas pozīcijas un joprojām apgādāja latviešus ar īpatnējām nacionālām rotas lietām.

*Trokšņa iela Rīgā, kur atradās latviešu saktu kalēju
pārdotavas.*

Rīgā vēl 16. gs. pastāv latviešu saktu kalēju amats, kam ir tiesības gatavot un tirgoties ar pašu gatavotām saktām, gredzeniem un spraudēm.

Rīgā jau ilgus gadus pastāvēja sīkumu tirgus, kur pārdeva tās mantas, kas bija domātas vietējiem iedzīvotājiem. Šis sīkumu tirgus atradās netālu no Rīgas lielajiem vārtiem, pa kuņiem zemnieki brauca iekšā Rīgā, — pie Smilšu vārtiem un ceļa, tagadējā Trokšņa ielā, ko sauca toreiz par Krievu ielu, un tur arī atradās nevācu sīktirgotāju pārdotavas. Tomēr šis sīkumu tirgus vai vienkārši „krievu sīktirgotāji” bija savā tirdzniecībā stipri ierobežoti: tie nedrīkstēja tirgoties ar mantām, kas ievestas no Vācijas, bet tikai ar vietējiem ražojumiem, un pārdodamās preces bija stingri reglamentētas, lai tie nesāktu konkurēt ar vācu sīktirgotājiem, kuņu pārdotavas atradās rātes nama tuvumā.

Līdzās šim krievu tirgus pārdotavām atradās arī latviešu saktu kalēju un jostnieku pārdotavas. Tiem bija tiesības tirgoties ar pašu ražoto precī, un tātad šīs pārdotavas apvienoja sevī kā darbnīcas, tā arī pārdotavas. Latviešu saktu kalēju šragas apstiprinātas 1512. g. 29. maijā, un, tā kā latviešu saktu kalēju amats apvienots ar latviešu jostnieku amatu un tā kā šais noteikumos ir aizķerti arī pārējie „krievu tirgus” sīktirgotāji, tad šīs šragas arī saucās par krievu sīktirgotāju, saktu kalēju un jostnieku šragām, lai gan latviešu saktu kalējiem un jostniekiem nekādas darīšanas ar krieviem nav.

Šīs šragas nosaka, ka saktu kalēju amats jāmācās

trīs gadus un pēc tam vēl vienu gadu jākalpo par zelli. Tad jānostrādā amata vecākā mājā meistara darbs. Saktu kalēja amata darbs ir trijkāršā sakta, 4 lotes smaga, platā sakta, 2 lotes smaga, un gredzens, pusloti smags. Jostnieku meistara darbs ir viena sieviešu josta, viena jožamā josta, ar pergamentu izrotāta, un beigās sešu šiliņu josta, šūta ar piķa stiepli. Ja tas šo darbu ir kārtīgi veicis, tad to uzņem amata meistaros un tam jāiegūst Rīgas namnieka tiesības. Kad saktu kalējs iestājas amatā, tam jāmaksā sešas Rīgas markas par svecēm, amata brāļiem muca alus un šķiņķis un jāpadodas amata noteikumiem.

Neviens jostnieks un saktu kalējs nevar bez amata un pilsētas ķemerejas kungu atļaujas izmantot krievu tirgu. Krievu tirgotājiem aizliegts nodarbināt jostnieku un saktu kalēju zeļļus kā pilsētā, tā arī ārpus pilsētas.

Tālāk nāk parastie amatu šragu punkti par amata iekšējo disciplīnu kā darbā, tā arī kopējos mielastos un sanāksmēs, kas liecina par to, ka tas ir kārtīgi noorganizēts amats, kuŗā amata vecākajam ir arī kontroles tiesības par katra meistara darbu.

Latviešu saktu kalēju tiesības atvērt savas pārdošanas drīz vien rada konfliktus ar vācu sīktirgotājiem. Izrādās, ka latviešu jostnieki un saktu kalēji savās pārdošanas sākuši tirgoties ne tikai ar saviem ražojumiem, bet arī ar mantām, kas ievestas no Vācijas, un 16. gs. otrā pusē mēs sastopam

daudz sūdzību par latviešu jostniekiem un sīktirgotājiem. Vācu sīktirgotāji sūdzas un lūdz rāti atļaut latviešu sīktirgotājiem vai jostniekiem tirgoties tikai ar mantām, ko latvieši paši ražo.

1569. gadā rāte nosaka, ka latviešu sīktirgotājiem ir tiesība tirgoties ne tikai ar jostām, ko tie paši ražojusi, bet arī ar tām, ko latvieši lietā, tāpat tas ir ar saktām un gredzeniem. Tāpat tiem brīv pārdot stīgas latviešu koklēm. Arī tās cepures, ko nēsā latvieši, tie var pārdot, bet ne dārgākas kā duci par deviņām markām. Tikai latviešu sīktirgotājiem ir tiesības pārdot krievu un zemnieku ķemmes. Sieviešu somiņas tiem brīv pārdot tikai tādas, kas ducī maksā ne vairāk kā piecas markas. No nažiem tie drīkst pārdot piecas šķirnes.

Ap šo laiku, t.i. pēc krievu uzbrukuma Livonijai, tā sauktie krievu tirgotāji izzuduši un viņu vietu sīktirgotājos ir iekarojuši latviešu jostnieki un saktu kalēji, kam rāte arī piešķir tiesības tirgoties kā ar lietām, ko viņi paši gatavo, tā arī ar tām lietām, ko lietā latvieši ikdienišķā dzīvē.

Latviešu saktu kalēji savu darbu turpina arī pēc vācu ierašanās, un viņu nepārtrauktais darbs šai nozarē izbeidzas tikai 17. gs. Laikā no 12. līdz 17. gs. latviešu lietātās saktas vēl ražo latviešu saktu kalēji.

Šis laikmets latviešu saktas vēsturē ir ļoti svarīgs. Šai laikā izveidojās tas pazīstamais saktas tips, kāds ir uzglabājies līdz mūsu dienām. Šis saktas tips nav ienests no ārpuses, un to nav izstrādā-

juši vācu zeltkaļi Rīgā. Tie tikai pārņēma latviešu saktu kalēju izstrādātos tipus, un 17. gs., kad sudraba un zelta lietu izstrādājumu ražošana pilnīgi monopolizējās Rīgā zeltkaļu amata rokās, tie joprojām gatavoja dokumentos apzīmētās „Bauer-Bretz”, „Wepen-Bretz”, t.i. zemnieku saktas, vilaiņu saktas pēc latviešu saktu kalēju paraugiem. Rīgas zeltkaļi, pārņemot šo nozari, pārkāpa pat zeltkaļu šragu pamata noteikumu, t.i. ka nedrīkst zelta un sudraba lietās iekalt viltotus akmeņus, šai gadījumā ievietojot latviešu sudraba saktās krāsotos stiklus. Sudraba un zelta saktu formas tad arī, pārejot vismaz Rīgā vācu zeltkaļu rokās, sastingst noteiktās, jau latviešu saktu kalēju izstrādātās formās.

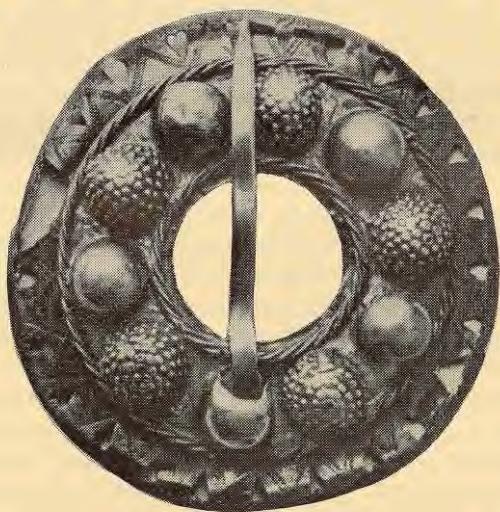
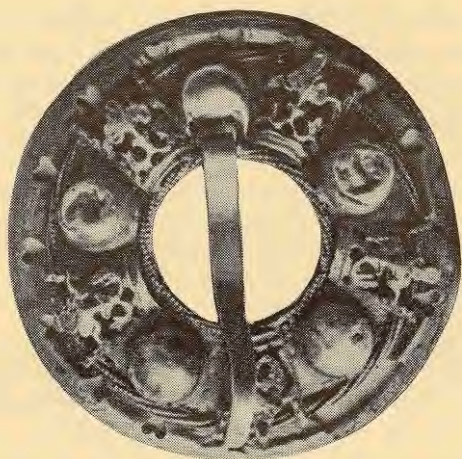
Vācu zeltkaļiem 17., 18. un 19. gs. latviešu nacionālās rotas lietas ir tikai tirgus prece, kur viņi cenšas tikai iztapt latviešu prasībām un gumei, un tie tādēļ arī sargās ienest šais rotās kādas lielākas pārmaiņas, bet strādā pēc vecajiem, latviešu saktu kalēju izstrādātiem paraugiem. Latviešu turībai pieaugot, vācu zeltkaļi pat sāk atdarināt zeltā un sudrabā tādas latviešu rotas, ko mēs parasti latviešu etnografijā sastopam tikai kā bronzas un misiņa darinājumus. Rīgas latviešu mantu inventāri satur bagātīgu materiālu par Rīgas latviešu drēbēm un rotām sevišķi 18. gs., un viņos bieži sastopamas zelta saktiņas, sudraba jostas, sudraba saģšu rotas, t.i. tādas rotas, ko mēs dārgmetālos Latvijas etnografijā nesastopam, bet ko zeltkaļi

atdarinājuši pēc veciem bronzas, bet iespējams arī pēc vecākiem, mums nepazīstamiem dārgmetallu paraugiem.

Rīgas latvieši savu īsto vietu latviešu kultūrvēsturē nav vēl atraduši. Kad sākās tautiskā kustība, Rīgas latvieši bija no pārējiem latviešiem jau stipri atsvešinājušies, un viņu āriene un apģērbs neatšķīrās no Rīgas vācu iedzīvotājiem. Tas deva arī iemeslu domāt, ka Rīgā latvieši ģērbusies pēc vācu parauga jau visos laikos. Tomēr izrādās, ka Rīgas latvieši bija vēl līdz 19. gs. paturējuši ne tikai savus tikumus, bet arī savu latvisko apģērbu. Cenšanās ievest vācu apģērbu plašākās Rīgas latviešu aprindās novērojama tikai 18. gs. pirmajā pusē, bet lielākā daļa latviešu pret šiem vācu drēbēs tērptiem latviešiem izturējās stipri negatīvi un tos dēvēja par staltkājiem. Kad sākās latviešu cīņas pret vāciešiem Rīgā, rāte aizliedza latviešiem tērpties vācu drēbēs un to lika 1748. g. izsludināt visās latviešu baznīcās. Bet jau pēc dažām dienām ģenerālgubernātors atceļ šo rīkojumu un atstāj latviešiem pilnīgu brīvību ģērbties pēc patikas.

Tomēr latviešu tērps Rīgas latviešiem ir tik parasts un iemīļots, ka tie tik ātri nešķīrās no veciem tērpiem, un tikai pamazām vācu apģērbs sāk spiest ārā parasto latviešu apģērbu. Broces zīmējumi rāda, ka ap 1800. gadu vēl latvieši Rīgā lietā savu veco tērpu, kas gan izveidojies lielākā svešu tautu un svešu audumu iespaidā nekā pārējā Latvijā.

Tas pats bija ar latviešu rotas lietām. Tās latvie-

Latviešu saktas 17. gs.

ši pārņem no svešām zemēm ar sevišķu atturību un lielu izlasi, tā ka latviešiem Rīgā ir savas īpatnējas rotas lietas, ko mēs pie vāciem vai nu nemaz nesastopam, vai arī sastopam samērā reti.

Plašākas ziņas par latviešu rotas lietām mēs atrodam *Rīgas bāriņu tiesas aktīs* tikai 18. gs., un sevišķi šī gadsimteņa vidū šo latviešu mantu inventāru ir tik daudz, ka varam gūt stipri pilnīgu pārskatu kā par latviešu apģērbu, mājas piederumiem, tā arī rotām. Atstājot latviešu drēbju un mājas piederumu iztīrīšanu, minēšu tikai šais inventāros sastopamās rotas lietas.

Visvecākos latviešu rotu inventāros ir minētas mantas, ko atstājuši latvieši, kas miruši lielajā mērī 1710. gadā. Šīs rotas tāpat var attiecināt jau uz 17. gs. beigām.

Zvejnieka atraitne Grieta Kāule atstājusi pēc nāves mēra laikā bez tūkiem, laivas, zirga un drēbēm arī šādas rotas lietas: ņieburu ar sudraba pogām (*malgen*) un sudraba ķēdi 10 dāldeņu vērtībā, zeltītu sudraba saktu 8 dāldeņu vērtībā, villaini 3 dāldeņu vērtībā, zelta gredzenu 5½ dāldeņa vērtībā, četras virknes koraļļu 3 dāldeņu vērtībā un sudraba apzeltītu jostu (*Leib-Gürtel*) 26 dāldeņu vērtībā. (92 p. 294.).

1711. g. 15. septembrī H. Krastiņa sieva sūdz H. Kalcu par viņas radnieces atstātām mantām: 1) sudraba jostu, ķēdi un slēdzi, 2) sudraba apzeltītu dūča maksti ar ķēdi, 3) apzeltītu atslēgu gredzenu, 4) deviņiem pājiem apzeltītu ņiebura pogu (*Maljen*), 5) ņieburu ar ķēdi, 6) apzeltītu villaines saktu. (87 p. 71.).

1735. g. 26. aprīlī uzņem līģeļa Jāņa Siliņa atstāto mantu, un tur starp citu ir: 1) zelta sakta, 2) divi virknes rokas koraļļu, 3) trīs virknes koraļļu, 4) viena liela virkne ar sudraba slēdzi, 5) sudraba zīmoga gredzens, 6) sudraba gredzens ar astoņiem akmeņiem 7) melns audekla virskrekls (*futter-Hemd*) ar 12 sudraba pogām, 8) brūns au-

dekla virskrekls ar 12 sudraba pogām un 9) brūns damasta
ņieburs ar 12 sudraba pogām. (22 p. 28.).

1735. g. 12. aug. uzņem zvejnieka Jēkaba Ogelmaisa man-
tu un atrod zeltā: 1) divus gredzenus, 2) četras saktas, 3)
kreļļu slēdzi, 4) vienu ķēžu gredzenu (*Ring von Ketten*)
un 5) vienu saktu; sudrabā: 1) apzeltītu saktu ar sarka-
niem akmeņiem, 2) virkni apzeltītu kakla koraļļu ar me-
daļu (*Schaustück*), 3) saktu, 4) piecas sudraba kaņotes, 5)
vienu sudraba kaņoti, 6) četras apaļas kaņotes un 7) četras
virknes sarkano koraļļu ar apzeltītu sudraba slēdzi. (22 p.
28.).

2. aprīlī uzņem E.Puriņa pabērnu Sproģu mantu un at-
rod zeltā un sudrabā: 1) jostu, 1 mārciņu un 8 lotes sma-
gu, 2) zeltītu jostu ar nazi un slēdzi, kas sver 1 m. 22 lo-
tes, 3) saiti drēbju saturēšanai (*Schnur - Senkel*), 7 lotes
smagu, 4) divas kaņotes — $7\frac{1}{4}$ lotes, 5) zelta gredzenu, 6)
zelta saktu, 7) divus zelta gredzenus, $3\frac{1}{2}$ dukāta smagus,
8) zelta gredzenu ar neīstu akmeni un diviem maziem di-
mantiem, 9) divus mazus sarkanus koraļļus, 10) četras
virknes sarkano koraļļu ar sudraba slēdzi, 11) piecas virk-
nes sarkano koraļļu ar sudraba slēdzi, 12) divas virknes
sarkano koraļļu, 13) vienu virkni rokas koraļļu, 14) divas
virknes melnu neīstu granātu ar sudraba slēdzi, 15) sudra-
ba galvas lentu (*Kopf-Band*) un 16) gabalu sienamās len-
tas (*Bund-Band*); bez tam vēl: sarkanu samta ņieburu ar
zelta tresēm un sudraba pogām. (21 p. 376.).

1753. gada 21. sept. uzņemta pārcēlāja Kaspara Šluma
atraitnes Annas Skujas manta un atrasts zeltā un sudrabā:
1) zelta gredzens (c. s. 1741), sver $2\frac{7}{8}$ dukāta, 2) zelta
gredzens (c. Šlum. 1746), sver $2\frac{7}{8}$ dukāta, 3) mazāks zelta
gredzens, sver $1\frac{1}{2}$ duk., 4) apzeltīts sudraba gredzens ar
sarkanu akmeni, 5) zelta pārļu virknes slēdze, sver $\frac{7}{8}$ duk.,
6) sudraba apzeltīta skrūves adata ar uzgriezni sagšas sa-
spraušanai, 7) gaļa sudraba ķēde (*Schnur-Kette*) ar adatu,
8) sarkana samta ņieburs ar zelta tresēm un 10 pāriem

sudraba pogu, 9) divas virknes sarkano koraļļu ar sudraba pārļu kakla sēdzēm (*Perlen Hals-Schloss*), sveķ 8 lotes (1734. g.), 10) tīra zelta sakta, sveķ 1 $\frac{7}{8}$ lotes, 11) pāris sudraba vīriešu kurpju sprādzu, sveķ 5 $\frac{1}{4}$ lotes, un 12) 22 prūšu sudraba kakla koraļļi, sveķ 4 $\frac{1}{2}$ lotes. Sudraba pogas atrodas arī: 1) sarkanam audekla virskrekam (*Brust-Tuch*) ar 23 lielām sudraba pogām, 2) zilām audekla biksēm ar 9 sudraba pogām, 3) brūnam damasta ģieburam ar 19 sudraba pogām, 4) melnam sieviešu audekla vamzim ar zilu oderi un 6 sudraba pogām un 5) brūnam audekla sieviešu kamzolim ar 6 sudraba pogām. (29 p. 160.).

Starp citu šai inventārā atzīmētas arī piecas grāmatas: 1) Manceļa sprediķu grāmata divās daļās, 2) latviešu bībele lielā formatā, 3) latv. dziesmu grāmata bez tituļa, 4) „Latviska Bassnītas Skohlas Gramata in 8°” un 5) pilnīga latviešu dziesmu grāmata.

1756. gada 17. sept. uzņemta mirušās līģera Ķīša atraitnes Trīnas Ozoliņas manta, starp citu atrasts: 1) sudraba villaines sakta, 2) divi duči sudraba ģiebura pogu, 3) četras virknes sarkanu kakla koraļļu ar sudraba slēdzēm, 4) tas pats, 5) divas virknes rokas koraļļu ar sudraba slēdzi, 6) četras virknes kakla koraļļu ar misiņa slēdzi. (31 p. 332.).

1758. g. 15. janv. uzņem pārcēlāja J. Vētera atraitnes Grietas Ozoliņas mantu. Atrasts zeltā: 1) divas zelta saktiņas, 2) divi zelta gredzeni; sudrabā: 1) trīs sudraba kārotes, 2) divas villaiņu saktas, 3) sudraba ķēde (*Schnur-Kette*) ar slēdzi, 4) divas sudraba jostas ar ķēdēm un slēdzēm, 5) divi sudraba gredzeni, 6) ducis sudraba pogu kamzolim, 7) divi sarkana samta ģieburi ar 25 pājiem sudraba pogu (*maljen*), 8) četras virknes sarkanu kakla koraļļu ar sudraba slēdzi un 9) divas virknes rokas koraļļu ar sudraba slēdzi. (32 p. 212.).

1758. g. 28. janv. uzņemta mirušā zvejnieka Indriķa Nariņa manta. Atrasti trīs zelta gredzeni, katrs 1 $\frac{3}{4}$ lotes smags, un vēl divi zelta gredzeni un zelta sakta, kas kopā

sveŗ 6¾ lotes. Sudrabā atrasts: 1) zeltīta sudraba sagšas sakta, sveŗ 24⅜ lotes, 2) tāda pati ar neīstiem akmeņiem, sveŗ 21 loti, 3) sudraba josta ar divām sudraba slēdzēm, sudraba ķēde ar sudraba dūča maksti, sveŗ 1 mārciņu un 29 lotes, 4) 24 zeltītas sudraba ņiebura pogas, sveŗ 12½ lotes, 5) 28 sudraba kakla koraļļi, sveŗ 7 lotes, 6) 73 dažādas sudraba pogas, kopā ar sudraba krekla pogu, sveŗ 22 lotes, 7) divi pāri sudraba kurpju sprādžu, sveŗ 5½ lotes, 8) sudraba galda kaŗote, 3½ lotes, 9) divas virknes sarkano koraļļu kopā ar piecām virknēm mazāku un divām sudraba slēdzēm, sveŗ 13½ lotes, 10) sudraba ķēde (*Schnur-Kette*), sveŗ 13¼ lotes. Atzīmētas vēl drēbes ar sudraba pogām: vīriešu kamzolis olīvu krāsā ar aitādas oderi un 24 sudraba pogām, zilas audekla bikses ar 10 sudraba pogām, sieviešu: sarkana samta ņieburs ar sudraba tresēm, melns audekla vamzis ar lapsas ādas oderi un sudraba pogām, zaļš kamzolis ar 18 sudraba pogām, brūns kamelota kamzolis ar 11 mazām sudraba pogām un melns audekla vamzis ar 12 sudraba pogām. (31 p. 255.).

Tālākos latviešu inventāros mēs šīs latviešu rotas sastopam bagātīgā skaitā: atzīmēsim starp citu sāls nesēja Nikolaja Kraukliņa inventāru 1769. gada 4. jūn. (divas zelta saktas, divas sudraba saktas, sudraba josta, 24 āķi ņieburam), liģeŗa Salles inventāru (starp citu zelta sakta — *ein kleines so genannte Brettzgen*, — 130 sudraba pogas, divas rokas sprādžu slēdzes, kurpju sprādzes), mesera Jāņa Valda ļoti bagāto inventāru, kur starp citām mantām ir arī divas zelta saktas. Bagātā zvejnieka un pārcēlāja Mārtaņa Dumpja inventārā, kam pieder vesela rinda nekustamu īpašumu, starp citiem arī Fridriha muiŗa Beņķu salā, sudraba lietas aizņem 51 nodalījumu un zelta lietas — septiņus, bet tur jau ir pārsvarā mājas un galda piederumi, un tādējādi tas atgādina jau Rīgas vācu inventārus.

Šie latviešu inventāri dod skaidru pārskatu par Rīgas latviešu 18. gs. rotas lietām. Un vispirms

jāatzīmē tas konservātīvisms, ar kādu latvieši turas pie savām vecajām rotām. Ir ļotiniecīga starpība starp zvejnieces Ķaules rotām, kuŗu izcelšanos mēs varam attiecināt uz 17. gs. beigām, un I. Nariņa inventāru 1758. gadā. Rīgas latvieši tātd stingri turas pie vecām tradīcijām, un mēs Rīgas rotu formas gandrīz visas pazīstam no arhαιoloģijas un etnografijas, bet ne tādā greznā veidā. Paturot veco rotu formas, Rīgas latvieši tās ietērpuši tādā greznumā, kādu mēs pie latviešu rotām līdz šim neesam paraduši redzēt.

Savu balto saģšu, kas bieži minēta latviešu inventāros, tie sasprauž ar sudraba, bieži apzeltītu saktu. Rīgā ir sastopami abi saktas veidi: ar un bez krāsainiem stikliem, un šo saktu svars ir no 21 līdz 9 lotēm. Šādas saktas arī citur Latvijā bieži sastopamas. Turpretim tas, ka Rīgā izpeld vecā Zemgales saktu saspraužamā adata un jau kā sudraba adata, kam var uzskrūvēt uzgriezni, ir diezgan negaidīts apstāklis.

Tāpat negaidīts ir liels skaits zelta saktiņu. Šīs saktiņas ir stājušās parasto mazo sudraba saspraužamo saktiņu vietā; ka tās ir darinātas pēc veca latviešu parauga, uz to norāda tas, ka 1771. gada akts sastādītājs nezina, kā viņu nosaukt, un ieraksta protokolā „ein kleines so genanntes Brettzgen”, kas norāda uz vācu dzīvē neparastu lietu.

Rīgas latviešiem ir arī lepņākais ņieburs: sarkana samta ņieburs, bieži ar zelta vai sudraba tresēm. Sastopams arī brūns damasta ņieburs. ņie-

buru sapogā ar īpatām pogām. Šo pogu veids uzglabājies Valsts vēsturiskajā muzejā ventīņu apģērbos. Šo pogu apakšdaļās izveidoti āķi un ēzes, un šīs pogas tādā nepogā, bet aizākē. Vācu nosaukums *mallgen* liekas cēlies no emaljas, jo šo pogu virsdaļas bieži emaljēja. Rīgā latviešiem šīs pogas bija sudraba, bieži apzeltītas. Sastopami tomēr Rīgā daži ņieburi ar vienkāršiem sudraba āķiem.

Kopā ar ņieburu bieži min sudraba ķēdi. Vai tā ir ņiebura muguras ķēde, vai to lietā citādi, to grūti izšķirt. Tāpat arī bieži minētās *Schnur-Kette* nozīme nav pilnīgi skaidra. Tikai viena vieta minētājā sudraba ķēdē ar adatu atgādina vecas zemgaliešu ķēdes, ko ar adatām piesprauda katrā pusē pie krūtīm.

Visgreznākā un dārgākā Rīgas latviešu rota ir sudraba, bieži apzeltīta, josta ar ķēdi un slēdzi, kas sveķ ap divām mārciņām. Šīs sudraba jostas latviešu etnografijā līdz šim nepazīna. Šīs jostas apraksts pilnīgi saskan ar pazīstamām latviešu misiņa jostām (sleņģenēm). Šo jostu muguras pusē atrodas ķēde, kas priekšā piestiprināta pie skārda plāksnēm, ko ar sevišķu paņēmienu var saslēgt kopā.

Pie šīs jostas piekaķ bieži dunci; pie Rīgas latviešu jostas mēs sastopam piekārtu sudraba dunča maksti un vienreiz arī piekārtu atslēgu gredzenu. Latviešu jostu greznumu atzīmē 1753. g. Arnds savā vēsturē (II, p. 210). Bagāto latviešu sievas Rīgā un Rīgas apkārtnē apjožas svētkos ar masī-

vām sudraba jostām, kuŗu ķēdes ir mākslīgi apstrādātas un pie kuŗām karājas pāris atslēgu. Tās maksā bieži 80 līdz 100 dāldeŗu, stipri apzeltītas un izgreznotas ar skaistiem akmeņiem, un viņu sudrabs sveŗ 4 mārciņas un vairāk. Vienkārši zemieki tās nēsā ik dienas, bet tikai ar misiņa ķēdēm, un atslēgu vietā pakārts liels nazis.

Kaklu un rokas rotā korallu virknes. Pareizāk tās tomēr būtu saukt par krellēm, jo šīs latviešu krelles ir ne tikai sarkano korallu virknes, bet arī sudraba, bieži apzeltītu korallu virknes. Krelles jau no veciem laikiem ir ievestas mantas, un to mode mainās diezgan ātri. Pie Rīgas latviešiem sevišķā cienā ir sarkano korallu krelles ar sudraba slēdzēm, bet tikpat bieži sastopamas arī sudraba krelles. Tāpat atšķir kakla krelles no rokas krellēm. Diemžēl, kāda ir bijusi šo kreļļu forma un ar ko tās atšķirušās vienas no otrām, nav no aprakstiem redzams.

Vēl liela modes lieta Rīgas latviešiem ir sudraba pogas, kuŗas plaši lieto kā vīriešu, tā sieviešu apģērbos. Netrūkst arī latviešiem sudraba kurpju sprādzu, kas gan pārnākušas no vāciešiem.

Rīgas latviešu rotas lietas mums rāda to, ka latviešu etnografijā mēs neesam pasargāti no patīkamiem pārsteigumiem, kas mums latviešu dzīvi un sasniegumus rāda gaišākos toņos, kā arī to, ka mēs latviešu etnografijā nedrīkstam savos pētījumos ignorēt tādu latviešu tautas daļu, kāda bija Rīgas latvieši.

Šie Rīgas latvieši bija sava laika vienīgā plašākā
brīvo latviešu saime, un viņu rotas 18. gs. pierāda,
ka šie latvieši savā dzīvē arī palika latvieši, kas sa-
vas nacionālās latviešu rotas izkopa ar tādu grez-
numu, kā tas citur nekur nebija sastopams.

RĪGAS LINU AUDĒJU 1625. GADA
ŠRAGAS

1625. gada 18. februārī Rīgas rātes apstiprinātās linu audēju šragas latviešu un vācu valodā ierakstītas linu audēju grāmatā, kas aptver laiku no 1618. līdz 1776. gadam. Šai amata grāmatā ierakstītas ziņas par amata personām: eltermani, vecajiem (piesēdētājiem), kasieri un rakstvedi, un arī ziņas par jaunajiem amata meistariem. Kad jaunās šragas aprobežo amata meistarū skaitu uz 60, izrādās, ka pretendentu ir vairāk, un pēc 1625. g. sāk ieviesties tāda kārtība, ka pieņem meistarū par priekšu tikai uz 2 stāviem, un, kad atsvabinās pilna meistarā vieta, tad tikai šis jaunais meistars dabū visus 3 stāvus. Tādā kārtā par katru meistarū nākas grāmatās rakstīt divas vai pat vairāk reizes. Parasti lēmumu par ierindošanu pilnos meistaros un visu maksas nokārtošanu pierakstīja klāt pirmajam lēmumam, un šis linu audēju grāmatas, kas sākumā rakstītas ļoti tīri, pēc 1660. g. ir tā

saraibinātas ar piezīmēm, ka diezgan grūti orientēties.

Linu audēju grāmatas raksta sevišķi amata rakstveži. Šādi rakstveži linu audēju amatam bija: 1623. gadā Stefans Daibe, bet tas tai pašā gadā mirst mēra epidēmijā; 1625. g. Mārtiņš Baķītis, bijušā eltermaņa Mārtaņa Baķīša dēls, 1630. g. Indriķis Kleisis, 1638. g. atkal Mārtiņš Baķītis, 1648. g. Goris Blūms, 1652. g. tas pats, 1660. g. Jirgens Bebers, 1663. g. Klāss Krone, 1681. g. tas pats, 1683. g. Ansis Kunsts, 1685. un 1687. g. tas pats, 1687. g. vienās vēlēšanās Balcers Foss, otrās Ansis Skuja, 1690. g. Balcers Foss, 1691. un 1692. g. tas pats, 1700. g. Klāvs Kleisis, 1705. g. tas pats, 1706. —1721 g. Ansis Skuja, 1725. un 1727. g. Johans (Ansis?) Skuja, 1733. g. Andrejs Krišjānis Blenks, 1749. g. Gabriēls Roze, 1757. g. A. Kr. Blenks, 1760. g. Salamans Zonenbergs, 1762. g. Joh. Zam. Broks.

Nekādu svešu rakstvežu piedalīšanās amata saņēmēsmēs un darbībā nekur nav atzīmēta, un arī rokraksts 17. gs. beigās un 18. gs. rāda, ka šos ierakstus izdarījuši paši meistari, bet ne mācīti rakstveži vai mācītāji. Tas rāda, ka linu audēju amatā nav trūcis personu, kas pietiekoši labi pratušas vācu valodu un varējušas šai valodā rakstīt; lai gan šai rakstībā dažreiz arī atgadās, ka vienu otru vārdu uzraksta tā, kā to izrunā latviski, piemēram, Fegezaku raksta kā „vējzaķi” (*Weysak*).

Dažu rakstvežu rokrakstus ir iespējams identi-

ficēt. Tā tas ir ar Goņa Blūma, Indriķa dēla, rok-
rakstu, kas ir linu audēju rakstvedis pēc Mārtaņa
Baķīša nāves un no kuņa ir uzglabājušies divi lū-
gumi Rīgas rātei; tie rāda, ka linu audēju grāma-
tas tiešām 1648.—1657. g. rakstījis Goris Blūms
ar savu roku. Un it sevišķi šais lūgumos rātei Goņa
Blūma rokraksts ir ļoti glīts un pat labāks par tā
rakstītāja rokrakstu, kas ierakstījis linu audēju
amata grāmatā 1625. gada šragas un amata lēmu-
mus no 1618. līdz 1645. g. Gluži dabiski būtu se-
cināms, ka arī šīs šragas un amata lēmumus no
1618. līdz 1645. g., kas viss rakstīts ar vienu ro-
ku, ierakstījis linu audēju amata rakstvedis. To-
mēr pret šo dabisko secinājumu ir celti iebildumi,
un tādēļ ir nepieciešams no jauna apstāties pie jau-
tājuma par to, kas ir ierakstījis šo latviešu literā-
tūras vēsturē tik svarīgo pieminēkli un kad šīs
1625. gada šragas ir ierakstītas linu audēju amata
grāmatā.

Ja pārrakstītājs būtu amata grāmatā ierakstījis
vienīgi šragas, tad šo pārrakstītāju atrast būtu ļoti
grūti. Bet tā kā šis pats pārrakstītājs ir arī ierak-
stījis grāmatā amata lēmumus no 1618. līdz 1645.
g. (pēdējais ieraksts 1645. g. 20. maijā), tad tā ir
bijusi persona, kas kādu laiku ir vedusi arī amata
grāmatas, vismaz kādus 3-5 gadus.

Linu audējiem tai laikā ir vēlēts amata rakstve-
dis, kas par savu darbu saņem 20 markas un vienu
pāri kurpju un kuņa uzdevums ir aprakstīt visu,
kas amatā notiek. Visus tālākos ierakstus šai pašā

grāmatā ir izdarījuši amata rakstveži, kas nemaz visi tik slikti neraksta; starp tiem ir tādi kā Goris Blūms un Klāvs Kleisis, kuŗu rokraksts ir tikpat glīts kā tam rakstītājam, kas ierakstījis šragas. Tādēļ arī ir grūti iedomāties, ka kādu laiku kopā ar amata rakstvedi linu audēji būtu algojuši vēl kādu profesionālu rakstvedi, kas tiem rakstītu kārtējos lēmumus.

Linu audēju tradīcijas, kas viscauri ir ievērotas šai grāmatā, norāda uz to, ka ierakstus par amata lēmumiem un tātad arī šragas norakstus ir izdarījis linu audēju amata rakstvedis laikā no 1640. līdz 1645. g. Vai šis rakstītājs bija vācietis? Latviešu teksta valoda un rakstība par to nekādā ziņā neliecina. Drīzāk otrādi — tulkotājam dažreiz grūtības rada nevis latviešu, bet vācu valoda, un tas vienu otru vācu teikumu nav izpratis un ir pārpratis, kas liecina par to, ka tulkotājs nav dzimis vācietis. Un arī uzslava amata locekļiem, ka no viņiem neviens neesot kaŗa laikā atpakaļ lēcis un bēdzis, tāpat vārda „undeutsche” izlaišana, norāda, ka tulkotāja simpatijas ir drīzāk latviešu pusē. Vēl vairāk to apstiprina tas, ka latviešu šragas ir ierakstītas pirmās, ko vācu profesionāls rakstvedis nekad nebūtu darījis, jo oficiālais šragu teksts taču bija vācu.

Kas attiecas uz rakstību, tad rakstītājs ir diezgan stipri turējies pie 1615. g. rakstības tradīcijām, kas drīzāk gan varēja būt pazīstamas latvietim, nekā vācu profesionālam rakstvedim. Un tām

pašām 1615. g. tradīcijām ir jāpateicas par to, ka tulkotājs ir centies tulkot vārdu pa vārdam.

Tātad apgalvojumam, ka šragas tulkojis vāciešis, objektīvu pamatu nav. Bet te mēs pienākam pie svarīgāka jautājuma: vai tad latviešiem 17. gs. sākumā bija tādi vīri, kas varēja uzņemties šādu šragu tulkošanu un kas mācēja tikpat labi rakstīt kā vācu profesionālie rakstveži?

Tā kā mēs esam pieradināti pie domām, ka latvieši arī pilsētās sastādījuši tikai proletāriātu un latviešiem šai laikā nekādas inteliģences, nedz arī skolas izglītības nav bijis, tad esmu spiests tuvāk apskatīt līdz šim gandrīz pilnīgi nepazīstamo Rīgas latviešu kultūru 17. gs. sākumā.

Tieši linu audēju šragas latviešu kultūras novērtēšanai dod ļoti svarīgus materiālus. Linu audēju amats arvien ir bijis latviešu amats, kurā varēja iestāties arī vācieši, kas bija nepieciešams, lai varētu iepazīties ar svešu pilsētu aušanas tehniku. 1625. gadā šragas par šiem vāciešiem izsakās šādi: „Py tho iswehlehschen und czellschen thos vetzakes buhs tohs wahtzes, kad the gir notickusche, packal ne atstaht, beth appaxschan tems klaht ammattems weno wüsse massack aran thems wahtzems liedcz klahtpeyemt”. Tātad gadījumā, ja arī vācieši ir amatā, tiem jādod vietas amata valdē, un tātad 1625. g. konstatē, ka vāciešu amatā ir vai nu niecīgs skaits, vai to nemaz nav. Un uzņemto meistaru sarakstos atzīmes par vāciešu uzņemšanu mēs atrodam 1624. g. 25. augustā, kad uzņemts vā-

cietis Indriķis Fīrs, un 1618. g. 6. septembrī, kad uzņemts Indriķa Reinholda znots, holandietis. Fīrs arī kādu laiku ir amata piesēdētājs un kasieris. Par citu vāciešu uzņemšanu amatā 17. gs. sākumā ziņu nav.

Arī amata eltermaņi un rakstveži ir latvieši. Tāds ir pirmais rakstvedis Stefans Daibe, tad Mārtiņš Baķītis, Indriķis Kleisis, Goris Blūms, Bebers, Skuja. Un kā šie latvieši tikuši pie izglītības, tas arī ir skaidrs. Vācu skolas Rīgā parādās tikai 16. gs. beigās. Tad atjauno Pēterā skolu jau kā vācu skolu, bet līdzās tai parādās arī latviešu Jēkaba skola. Šīs skolas galīgi nostiprinās tikai 17. gs. sākumā, kad Pēterā skolu pārņem savās rokās Maurīcijs Lange un Jēkaba skolu Miķelis Gecelijs. Tie šīs skolas izveido par nopietnām mācības iestādēm un pārvērš tās par rēķinu skolām, kur mācīja ne tikai lasīt un rakstīt. Lai gan Jēkaba skola 17. gs. jau ir vācu skola, taču to joprojām apmeklēja pēc vecām tradīcijām arī latviešu bērni, kuŗu izglītībai Rīgā nekādi šķēršļi netika likti.

Šo iespēju dot saviem bērniem labāku izglītību turīgākie latvieši arī izlietoja, un tādēļ mēs sastopam, piem., latviešu tautības skolotājus ne tikai latviešu, bet arī vācu skolās. Doma skolā no 1593. līdz 1618. g. par skolotāju ir Toms Briedis, 17. gs. vidū Pēterā skolā ir skolmeistars Matīss Večs, un Bāriņu skolā 1717.—1729. g. skolmeistars Jēkabs Skuja. Bieži linu audēji neapmierinājās ar to vien, bet centās savus bērnus izskolot par mācītā-

jiem. Minēsim trīs mācītājus, kuŗu ģimenes pieder pie linu audējiem: no Kleišu ģimenes nāk maģistrs Viļums Kleisis, Doma baznīcas mācītājs no 1624. līdz 1649. g., no linu audēju Pinku ģimenes nāk mācītājs Pinkeniuss, no linu audēju Pīles ģimenes nāk mācītāji Pīles, un tie nav vienīgie. 17. gs. beigās mēs linu audēju amatā sastopam arī Reiterus, kas var būt mācītāja Reitera radinieki.

Bet tie jau ir lieli vīri. Pašu linu audēju meistaruru starpā sastopam veselu rindu tādu vīru, kam ir pietiekoša izglītība, lai varētu izpildīt Rīgas latviešu baznīcās ķesteru un skolotāju vietas. Ja pārskata linu audēju ķesteru sarakstu, tad izliekas, it kā šī amata meistariem būtu monopola tiesības uz ķesteru un skolotāja amatiem latviešu draudzēs. Jāatzīmē starp citu arī tas, ka ap 1700. g. katram jaunam amata meistaram bija jāstaigā zināms laiks ar upuŗa maku Jāņa un Jēzus baznīcā.

1635. gadā atzīmēts, ka mirušā ķesterā Indriķa Kleiša vietu amatā ieguvis M. Lazdiņš. Nav ziņu, kur un kādā laikā Kleisis bijis ķesteris. Ģertrūdes baznīcas ķesteris un skolotājs no 1632. līdz 1648. g. ir linu audēju meistars Mārtiņš Baķītis, viņa pēcnācējs ķesteru un skolotāja amatā ir linu audēju meistars Goris Blūms. 1655. gada Jēzus baznīcas ķesteris Jirgens Lībietis apprec bijušā Jēzus ķesterā Indriķa Vilka atraitni, un to uzņēm par audēju amata meistaruru Vilka vietā. Jāņa baznīcas priekšdziedātājs Raudiņš ir arī linu audēju meistars.

Linu audēju amats kopā arī bija tas amats, no

kuŗa izraudzījās pilsētas konstablus, piem., 1700. g. no 89 linu audējiem 22 ir konstabļi. Tas viss rāda to lielo kultūrālo rosību, kas Rīgas latviešos ir 17. gs. pirmajā pusē, un latviešu linu audēju amatu mēs ar pilnām tiesībām varam apzīmēt par vienu no kultūrālākiem Rīgas amatiem, kas ne ar savām amata zināšanām, ne arī ar savu locekļu izglītību nepalika pakaļ Rīgas vācu amatiem un tos pat pārspēja. Un tur, kur Rīgas vācu amatu rakstveži ir vienkārši amata locekļi, Rīgas linu audēju amata grāmatas ved 17. gs. pirmajā pusē amata locekļi — skolotāji, kas beiguši kārtīgas vācu rēķinu skolas un kuŗu rokraksts tad arī stipri atšķiŗas no parasto amata rakstvežu rokraksta, un tas ar savu glītumu pilnīgi var nostāties līdzās profesionālo rakstvežu rakstiem.

Tagad pāriesim uz tā jautājuma iztīrāšanu, kas ir tas amata rakstvedis, kas ierakstījis amata grāmatā linu audēju šragas vispirms latviešu, tad vācu valodā, pārrakstījis vecos amata lēmumus un līdz 1645. g. vedis arī amata grāmatas.

1625. g. linu audēju rakstvedis ir Mārtiņš Baķītis, 1630. g. viņa vietā nāk Indriķis Kleisis, 1638. g. 15. maijā no jauna Mārtiņš Baķītis un 1648. g. 23. maijā Goris Blūms. Mārtiņš Baķītis tātad ir amata rakstvedis divas reizes: no 1625. līdz 1630. g., t.i. laikā, kad apstiprināja jaunās šragas, un no 1638. līdz 1645. g., t.i. laikā, kad pārrakstīja jaunā grāmatā 1625. g. šragas un to latviešu tulkojumu. Ir pilnīgi dabiski tātad Mār-

tiņu Baķīti uzskatīt par latviešu teksta pārrakstītāju un arī tulkotāju. To arī dara Zeiferts savā literatūras vēsturē, tomēr Zeifertam tas bija vienkāršs apgalvojums, jo viņa rīcībā nekādu materiālu par Mārtiņu Baķīti nebija.

Mārtiņš Baķītis ir ilggadīgā linu audēju eltermaņa Mārtiņa Baķīša dēls, kuŗu kā linu audēju eltermani mēs sastopam jau 16. gs. beigās. 1621. g. 20. oktobrī Mārtiņu Baķīti jun. uzņem par meistaru linu audēju amatā, un tas kā meistara dēls maksā tikai pusi, t.i. 20 markas naudā un vienu mucu alus. Kad 1623. gada mērī nomirst amata rakstvedis Stefans Daibe, šī paša gada 25. decembrī Mārtiņu Baķīti ievēl par amata rakstvedi, un viņš šai amatā ir līdz 1630. gadam, kad viņa vietā šai gadā nāk Indriķis Kleisis jun., vecā Indriķa Kleiņa dēls. Baķīša aiziešana no rakstveža amata sakrīt ar to laiku, kad viņš uzsāk ķesteŗa un skolotāja gaitas Ģertrūdes draudzē. Ģertrūdes skolu Baķītim nākas noorganizēt pilnīgi no jauna, jo arī pati Ģertrūdes (Juŗa) baznīca ir kaŗa laikā nodegusi, un to sāk atjaunot tikai 1632. gadā. M. Baķītis izdabū no rātes lēmumu, ar kuŗu tiesības mācīt latviešu bērņus noliedza visiem kaktu un privātiem skolotājiem, un šo tiesību piešķiŗ vienīgi Jāņa un Ģertrūdes draudzes skolotājiem. Kad kāds Didrichs Atress atveŗ priekšpilsētā ap 1640. g. savu skolu, rāte pēc Baķīša lūguma šo skolu slēdz.

Baķītis pats ar saviem līdzekļiem uzceļ skolēniem klasi un nostrādā šai skolā 16 gadus. Mirst

Baķītis kā Ģertrūdes skolotājs 1648. g., bet iespējams, ka jau 1647. g., jo 1648. gada beigās viņa atraitnei Edei Vulfai (Vilks?) jau jāatstāj ķesterejas ēka, un viņa lūdz atlīdzību par M. Baķīša celto skolas telpu.

1638. g. Baķītis atgriežas linu audēju rakstveža amatā jau kā piedzīvojis skolotājs, kas nevis tikai pats prot rakstīt, bet kas māca jau citus rakstīt, un, tā kā toreiz skolotājam vispirms bija vajadzīgs labs rokraksts un laba balss, tad nav ko brīnīties par to, ka M. Baķītim ir labs rokraksts. Tikpat labs rokraksts bija M. Baķīša pēcnācējam amata rakstveža un Ģertrūdes skolotāja darbā — arī linu audēju meistaram — Gorim Blūmam.

Šo savu darbību Baķītis linu audēju amatā turpina līdz savai nāvei, bet, tā kā pēdējos M. Baķīša dzīvības gados, no 1645. g. sākot, ierakstu trūkst, tad liekas, ka M. Baķītis slimības dēļ savu darbu amatā pārtraucis jau 1645. gadā. 1651. g. 11. aprīlī Jirgens Klumps iepērkas M. Baķīša vietā linu audēju amatā par pilnu mestaru. Mārtiņa Baķīša dēls Andrejs Baķītis vēlāk darbojas tēva amatā kā Ģertrūdes skolas skolotājs. Tās ir ziņas, kas mums uzglabājušās par Mārtiņu Baķīti.

Kā linu audēju eltermaņa dēlam tam bija iespēja baudīt kārtīgu izglītību, jo linu audēji 16. un 17. gs. ir pārtikuši un cienījami ļaudis. 16. gs. vidū linu audējam Bullim pieder muižiņa pie Juglas tilta, un tas savai meitai dod līdz ne tikai labu pūru, bet arī vēl 300 markas naudas. Indriķim Klei-

sim pieder vēl tagad savu vārdu uzglabājušā Kleišu muižiņa, un arī iestāšanās naudas linu audēju amatā ir pat lielākas nekā vācu amatos. Šī izglītība, ko Baķītis ieguvis Pēterā vai Jēkaba skolā, atvēra tam ceļu kā uz amata rakstveža, tā arī uz skolotāja vietu.

Zīmīgs ir ieraksts linu audēju grāmatā, kad M. Baķītis atgriežas rakstveža amatā. Tur, kur parasti, uzskaitot amata priekšniecību, rakstvedi min pēdējā vietā, t.i. aiz eltermaņa, piesēdētājiem un kasieŗa, šai ierakstā rakstvedi min tūliņ aiz eltermaņa un priekš piesēdētājiem un kasieŗa; pēdējais bez tam ir vācietis. To var izskaidrot tikai tā, ka šo ierakstu ir izdarījis pats Baķītis un sevi izcēlis kā svarīgāko personu aiz eltermaņa. Cits rakstītājs šādu atkāpšanos no vispārējās formas diez vai būtu darījis. Šis ieraksts ir šāds: „1638. g. 15. maijā Jirgens Raudiņš ir ceturto reizi par eltermani ievēlēts, Mārtiņš Baķītis par rakstvedi, Berenss Putniņš piesēdētājs, Ansis Fišers arī piesēdētājs, Indriķis Fīrs kasieris. Dievs lai tiem dod laimi, svētību un saprašanos amatā.”

Šis ieraksts norāda uz to, ka Baķītis atgriezās amatā nevis kā vienkāršs amata rakstvedis, bet kā cienījams skolotājs, kam varbūt jāveic pie amata grāmatām svarīgāki uzdevumi nekā parastam amata rakstvedim. Un šis uzdevums bija amata veco grāmatu pārrakstīšana un šragu ierakstīšana jaunajās grāmatā. Vienādaļs rokraksts rāda, ka Baķī-

tis šo darbu veicis ne sevišķi ilgā laikā, 1-2 gadus, ap 1640. g., un pēc tam turpinājis kārtējos ierakstus amata grāmatās līdz savai slimībai. Nekādu citu apstākļu, kas dotu iespēju apšaubīt, ka šo šragu teksts ierakstīts amata grāmatās ar Baķīša roku, nav; nav arī zināma kāda cita persona, par kuŗu varētu domāt, ka tā šo lietu izdarījusi.

Un tagad mēs pienākam pie pēdējā jautājuma: kad tulkotas 1640. g. Baķīša ierakstītās linu audēju šragas latviešu valodā, un kas tās tulkojis? Tulkošana ir notikusi starp 1625. un 1640. gadu. Visticamāki ir divi gadījumi: vai tās tulkotas neilgi pēc apstiprināšanas, t.i. jau 1625. gadā, vai arī tās tulkotas neilgi priekš ierakstīšanas, t.i. ap 1640. g. Abos gadījumos amata rakstvedis ir Mārtiņš Baķītis, un visi apstākļi aizrāda uz M. Baķīti nevien kā uz latviešu teksta ierakstītāju, bet arī tā tulkotāju.

Ir arī zināmas analogijas, kas rāda, ka skolotāji ir piedalījušies 17. gs. tekstu tulkošanā latviešu valodā. Tā 1689. gadā latviešu amatu zvēresta tekstus latviešu valodā pārtulko Jāņa skolas skolotājs Miķelis Ģertsons. Linu audējiem tiešu sakaru ar latviešu mācītājiem nebija: tie maksāja tāpat kā citi amatnieki nodevas Doma baznīcai, un vienīgie, pie kā varēja griezties, bija latviešu skolotāji, kas pie tam bija vēl šī paša amata meistari un rakstveži. Tātad ir noteikts pamats uzskatīt Mārtiņu Baķīti par šragu tulkotāju.

Par laiku, kad tulkotas šragas, manas domas vairāk sveras uz vēlāku laiku, t.i., ka šīs šragas Baķītis tulkojis neilgi priekš ierakstīšanas, t.i. ap 1640. gadu. Par to runā ne tikai grozījumi, kas izdarīti latviešu tekstā, un kur latviešu teksts atkāpjas no oficiālā vācu teksta, un ar kuriem ir mēģināts labot dažas vietas oficiālās šragās; uz to norāda arī tulkojuma rakstība, kur vienā otrā vietā novērojamas tādas parādības, kas norāda uz zināmu Manceļa ietekmi.

Linu audēju šragu manuskripts mūsu literatūras vēsturē kā plašākais 17. gs. sākuma laicīgais manuskripts ieņems arvien ļoti redzamu vietu, un šī manuskripta nozīme palielinās vēl ar to, ka šo darbu ir veicis latviešu cilvēks latviešu amata uzdevumā. Tāpēc arī šīs šragas, kā arī pašas linu audēju grāmatas ir tikpat neatsverams avots Rīgas latviešu dzīves pētīšanai 17. gs. sākumā, kāds agrākiem gadsimtiem ir latviešu alus nesēju un nastnieku grāmatas. Linu audēju grāmatas atšķir mums to 17. gs. sākuma lapas pusi, kas sevišķi spilgti raksturo latviešu kultūrālo dzīvi šai laikmetā un rāda, ar kādu centību latvieši izmantoja savu stāvokli, kad nebija vēl tiesiskas nevienlīdzības starp latviešu un vācu amatniekiem, lai saviem bērniem gādātu skolas izglītību, neizslēdzot arī augstāko izglītību. Un tikai 17. gs. otrā pusē iestājas tas stāvoklis, ko raksturo savā 1656. g. lūgumā latviešu amatnieks Sausiņš: „Ka visai latviešu tautai, kam līdz šim neliedza iestāties amatos un kam pat

bija valā ceļš uz kanceli, grib atņemt viņas senās tiesības”, un kad latviešu patriotam, Rīgas amatnieka dēlam mācītājam Jānim Reiteram trīsreiz kā bēglim jāatstāj sava tēvija un jānomirst svešumā tikai tādēļ, ka tas bija iedrošinājies nostāties savas tautas pusē.

RĪGAS VECIE KALENDĀRI

Vecākais Rīgas kalendārs ir Rīgas misāles kalendārs, kas uzrakstīts ap 1380. g. No rakstītiem kalendāriem Rīgas pilsētas bibliotēkā atradās vēl kāds 15. gs. kalendārs, kas tur pārnācis no ordeņa archīva. Pirmais iespiestais kalendārs, kas atrodas Rīgas līģeŗu 1500. g. misālē, diemžēl uz Rīgu pilnīgi nav attiecināms, jo tajā atrodami tādi svēto vārdi, kas tika cienīti un svētīti tikai Skandināvijā un Somijā. Rīgas 1513. g. breviāram kalendāra trūkst. Pirmais pastāvīgais Rīgas kalendārs, kas iespiests vācu valodā un nav rakstīts, ir Dr. T.Šnellenberga almanachs 1554. gādam, bet šis kalendārs nav uzglabājies. Rīgas pilsētas bibliotēkā gan atradās T.Šnellenberga pēcnācēja Dr. Cacharija Stopija kalendārs ar nosaukumu: *Schreibcalender auff das Jar nach Christi unsers einigen Erlösers und Heilands Geburt MDLXV*. Gestellet durch L.Zachariam Stopium Vratislaviensem Ertzstiftftischen Ri-

gischen Phisicum. Gedruckt zu Königsperg bey Johann Daubman. Tātad Rīgai savs kalendārs pastāv jau no 16. gs. vidus, un katru gadu parādās vismaz viens almanachs, „šreibkalenders” vai arī *Practica*, kuŗos ir ziņas ne tikai par to, kādos datumos iekrīt dažādi svētki un svētdienas, mēness fazes u.t.t., bet arī par to, kāds būs nākošā gadā laiks, kuŗas ir laimīgas un kuŗas nelaimīgas dienas, kādās dienās var cirst āderes, kādās dienās var cirst kokus, kādās dienās var ēst, un norādījumi, kā arī pašam zīlēt pēc zvaigžņu un mēness zīmēm nākošos laikus. Astronomija un astroloģija viduslaikos ir nešķīrāmas māsas, un tādas tās paliek arī Rīgas kalendāros. Jāatzīmē, ka arī medicīna toreiz ne visai paļāvās uz savām receptēm, bet zāļu iedarbība atkarājās no tā, vai tās bija ieņemtas istā laikā, un Rīgas kalendāros ir atzīmētas dienas, kad labi iedarbojas pīles, kad citas zāles, kad āderes var cirst galvā, rokās u.t.t. Zīmīgi ir arī, ka pirmie Rīgas kalendāru sastādītāji ir ārsti Šnellenbergs un Stopijs un tajos ārstniecības padomu un ārstniecības maģijas netrūkst.

Kad 1588. gadā Rīgā ieradās no Holandes pirmais grāmatu iespiedējs Niklāvs Mollins, viņš sāka kalendārus iespiest Rīgā. No šiem Mollina iespiestiem kalendāriem uzglabājušies tikai fragmenti, kas izņemti no grāmatu vākiem. Mollins, kā arī viņa pēcnācēji nepārtraukti iespiež Rīgas kalendārus, no kuŗiem gan līdz 18. gs. sākumam gandrīz visi pazuduši. Bet arī tie fragmenti, kas uzglabā-

jušies, dod mums iespēju pārredzēt Rīgas kalendāru attīstības posmus.

Pirmie rakstītie Rīgas kalendāri faktiski ir tikai kalendāru schēmas un satur tikai to, kas atkarojas katru gadu, t.i. tā saukto kalendāra pastāvīgo daļu. Kalendāra lietotājam tad atliek tikai atzīmēt par tekošo gadu, kāds no septiņiem burtiem A, B, C, D, E, F, G šogad ir svētdienas burts, un atkarībā no Lieldienām atzīmēt tās svinamās dienas, kas saistītas ar Lieldienām. Kad sākās grāmatu iespiešana, grāmatu iespaidēji sāka katru gadu izdot parasti kā plakātus un vienas lapas papildinājumus pie šī pastāvīgā kalendāra, kur atzīmēts, kāds šai gadā zelta skaitlis, kāds svētdienas burts, cik nedēļu un dienu no Ziemsvētkiem līdz Lieldienām, Lieldienu datums un dienas, kad ir pilns un jauns mēness, un vēl citas ziņas. Pilnīgs kalendārs katram gadam vispārējā lietošanā parādās 16. gs. un, būdams pirmā laicīgā grāmata, kas pieejama visiem mātes valodā, izplatās ļoti plašās aprindās un top par nepieciešamu rokas grāmatu katrā mājā.

Pirmais Rīgas kalendārs, kas atrodas pie Rīgas 1380. g. misāles, protams, ir tikai pastāvīgais kalendārs un satur tikai tos svētkus, kas svinami katru gadu. Mēneša sadalījumi šeit vēl pēc Romas kalendāra. Mēnesis sākas ar kalendām, kam seko nonas, tad īdas. Nonas martā, maijā, jūlijā un oktobrī ir mēneša septītajā dienā, pārējos mēnešos — piektajā. Tādēļ arī mūsu mēneša otrs datums vecajos kalendāros ir sestā resp. ceturtnā diena līdz

nonām, trešā mēneša diena ir piektā resp. trešā diena līdz nonām. Astoņas dienas pēc nonām nāk īdas, kas martā, maijā, jūlijā un oktobrī ir mēneša 15. dienā, pārējos mēnešos — 13. dienā. Nākošo dienu pēc nonām sauc par astoto dienu līdz īdām, tai seko septītā diena līdz īdām u.t.t. Nākošā diena aiz īdām ir martā, maijā, jūlijā un oktobrī 17. diena līdz kalendām, pārējos mēnešos ar 31 dienu tā ir 19. diena līdz kalendām un mēnešos ar 30 dienām — 18. diena. Izņēmums ir februāris ar 28 dienām, kuŗā diena aiz īdām ir 16. diena līdz kalendām.

Kalendārā pie 1380. g. Rīgas misu grāmatas mēs tagad parastos mēneša datumus vēl nemaz nestopam — laiku tajā vēl skaita pēc romiešu kalendāra — līdz nonām, īdām, kalendām.

Bet šai kalendārā ir vēl otrs pieturas punkts laika skaitīšanā, ko romiešu kalendārā ienesa kristīgā ticība. Svēto piemiņas dienas tika izdalītas pa visu kalendāru, un katram svētajam bija sava diena. Šīs svēto dienas un lielie kristīgo svētki kļuva arī par kalendāra svarīgāko daļu, un blakus romiešu laika skaitīšanai vēl stiprāku vietu iekāroja laika skaitīšana pēc lieliem svētkiem un dažu ievērojamo svēto piemiņas dienām. Tā Miķeļi, Jāņi, Bērtuļi, Lambertī, Simjūdi un citi vēl nesen bija noteikti laiki, pēc kuŗiem vecie cilvēki skaitīja savu laiku. Viduslaikos šiem svēto piemiņas sarakstiem bija ļoti liela nozīme, un tas noveda pie savādas mnēmoniskas

dziesmas rašanās divrindās, ko sauca par „cisiojanus”. Atzīmēsim te dažus cisiojāna pantus.

Janvāris: Cisio Janus Epi sibi vendicat Oc Feli Mar, An Prisca Fab Ag Vincen Ti Pan Po nobila lumen.

Februāris: Bri Pur Blasus Ag Dur Febru Ap Scolastica Valent Juli conjunge tunc Petrum Matthiam inde.

Marts: Martius Adria Per decoratur Gregorio Cyr. Gertrud Alba Bene juncta Maria genetrice.

Šie panti ir pilnīgi nesaprotami, un to sakars ar kalendāru nav sākumā redzams, bet, apskatot tos tuvāk, redzam, ka katrā pantā ir tikdaudz balsieņu, cik mēnesī dienu, un šos pantus var sakārtot tā, lai katram balsienam atbilstu noteikta diena. Tā tas arī iekārtots viduslaiku kalendāros, un tur bieži pretī katrai mēneša dienai stāv noteikts balsiens, kas ņemts no šī cisiojāna. Balsieni ir sakārtoti tā, lai tie neatkārtotos, un tāpat katrs balsiens apzīmē noteiktu dienu. Arī paši balsieni nav sastādīti nejauši, bet tā, lai tie balsieni, kas iekrīt lielāko svēto dienās, sakristu ar šo svēto vārdu pirmo balsieņu. Kā piemēru ņemsim janvāri. Sākot ar 13. janvāri, cisiojāna balsieni ir:

13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
Oc	Feli	Mar	An	Prisca	Fab	Ag	Vincen.			

Attiecīgie svēto vārdi šinīs dienās ir: 13. janv. Octava, 14. janv. Felix, 16. — Marcellus, 17. — Antonius, 18. — Prisca, 20. — Fabianus, 21. —

Agnes, 22. — Vincentius. Tātad šie balsieni ir arī mnēmonisks līdzeklis svēto piemiņas dienu atzīmēšanai.

No Rīgas kalendāriem pilnīgs cisiojāns atrodas rakstītā 15. gs. kalendārā, kas ievērojams arī ar to, ka šai kalendārā lietoti jau arābu cipari, bet vēl stipri primitīvā veidā: 5 izskatās pēc 7, neparasta forma ir 7 un 4. Šis kalendārs savā laikā atrasts ordeņa archīvā Karalaučos un nav arī piemērots vienam noteiktam gadam, bet ir tikai kalendāra pastāvīgā daļa.

Tāda paša rakstura ir Rīgas liģeņu 1500. g. misu grāmatā Lībekā iespiestais kalendārs.

No pirmiem iespiestajiem kalendāriem, kas domāti vienam gadam, Rīgas bibliotēkā atradās kāds fragments no 1504. gada. Tas vēl pieder pie tiem kalendāriem, kas iespiesti uz vienas lapas, bet vairs nav tikai pastāvīgā kalendāra papildinājums, kāds, piem., ir Lībekas 1491. gada kalendārs, bet pilnīgs kalendārs. Un šai kalendārā jau bez svēto vārdiem katrai dienai ir atzīmēts arī zvaigznājs, kuŗā atrodas saule, un arī astroloģiskās zīmes. Nākošais — 1539. gada kalendārs arī ir vienas lapas kalendārs ar atzīmēm par zvaigznājiem, zīmēm par labām dienām āderes ciršanai un citām. Vienos sānos kalendāram ir zvaigznāju attēli un paskaidrojumi, kāda katram ietekme, piem., Dvīņi nes siltu un mitru laiku, kas izdevīgs ceļošanai un tirdzniecībai. Ar šo kalendāru ir saistīts kāds planētu ietekmes apraksts ar attiecīgo dievu attēliem. Par Satur-

nu ir teikts, ka viņa stundās nedrīkst ņemt zāles, nedrīkst cirst āderes, ne jaunas drēbes taisīt, ne arī laulībā doties. Venerā turpretim ir ieteicams precēties, jaunas drēbes šūt, ceļot, mazgāties, āderes cirst, sēt un stādīt. Venerai un Merkuram ir vara par cilvēku nierēm. Jupitera stundās ir ieteicams vest sarunas ar augstiem kungiem, iegūt brīvību, šūt drēbes, iesākt būves, stādīt kokus, ceļot, āderes cirst. Jupiteram un Marsam ir vara par cilvēka aknām.

Pirmais kalendārs grāmatas veidā — *Schreibcalender*, kuŗā atstāta viena lapas puse piezīmēm, Rīgas pilsētas bibliotēkā bija augšā minētais C. Stopija 1565. g. kalendārs.

Šī kalendāra sākumā ievietotas nepieciešamās ziņas un vispirms chronoloģija, kuŗā sacīts, ka šai gadā no Kristus dzimšanas pāiet 1565 gadi, no pasaules radīšanas — 5527 g., no grēku plūdiem — 3871 g., no pirmām Liendienām un Vasarsvētkiem — 3074 g., no Kristus miršanas un augšāmcelšanās — 1531 g., no Romas valsts dibināšanas — 1511 g., no virsbīskapijas nodibināšanas Vidzemē — 395 g. (1170. g.). Seko kalendāra ziņas: šī gada zelta skaitlis ir 8, saules riņķis 6, Romas ķeizaru indikts 8, svētdienas burts ir G, starp Ziemsvētkiem un vastlāvjiem 9 nedēļas un 6 dienas. Tālāk aizrādīts, ka šai laikā kalendārā atzīmēti visi nekustīgie un kustīgie svētki, kā arī svētdienas evaņģeliji, mēness ceturkšņi, tāpat arī dienas, kad ieteicams lietot zāles, un citas parādības, ko ietek-

mē 12 zvaigznāji. Nākošā lapas pusē ir zīmes dienām, kuŗās ieteicams cirst āderes, kuŗās tās dod vidējus rezultātus, kad ieteicams likt „šrepes”, kad ieteicams sēt un stādīt.

Kad 1588. g. bijušais Antverpenes grāmatu spiedējs Mollins ierodas Rīgā, viņa interesēs ir paņemt savās rokās tās grāmatniecības nozares, kam bija paredzama kaut cik drošāka tirāža. Tādas vispirms bija latīņu skolas grāmatas, bet pārējai latīņu literatūrai, kas toreiz bija valdītāja, tādas lielākas tirāžas nebija. Lai gan 73% no Mollina izdevumiem iespiesti latīņu valodā, tomēr to lielākā daļa liekas iespiesta nelielā eksemplāru skaitā. Lielāko tirāžu varēja dot grāmatas, kas iespiestas tautas valodā, t.i. vācu un latviešu. Bet šīs tautas valodas toreiz nav sev iekaŗojušas literāro valodu godu. Tajās iespiež ar nelieliem izņēmumiem tikai garīgo literatūru: garīgās dziesmas, katechismu, perikopus, sprediķus. Vienīgā laicīgās literatūras nozare, kas guvusi populāritāti tautā, ir kalendārs, no kuŗa lasītājs grib uzzināt ne tikai to, cik dienu ir katrā mēnesī, cik tās gaŗas, kādi svētki ir katrā mēnesī, un pārējās kalendāra ziņas — viņš grib arī, lai kalendārs rādītu, kāds būs laiks katrā dienā, kādas šīs dienas būs — laimīgas vai nelaimīgas, kādās dienās viņš drīkst kaut ko dzīvē iesākt, kādas planētas un zvaigznāji ietekmē zināmās dienās viņa dzīvi; ar vienu vārdu — kalendārs pārvēršas par stipru māņticības avotu. Ja vēl šodien mēs sastopam cilvēkus, kas nopietni tic un stāsta, kādus

darbus var darīt jaunā mēnesī un kādus nevar, piem.: būvkoku ciršanu, tad tās ir tikai atskaņas no tiem laikiem, kad vecajos kalendāros bija skaidri parādīts, kādās dienās ko drīkst darīt, kā arī paskaidrots, kādā kārtā ietekmē cilvēka dzīvi tās planētas un zvaigznāji, kuŗu zīmes atrodas kalendārā. Un dziņa uzzināt kaut ko par nākotni ir tik liela, ka nepietiek ar tām ziņām, kas ievietotas kalendārā, bet līdzās kalendāram, kopā ar to vai atsevišķi, izdod atsevišķu almanachu, kur sīki ievietotas visas astroloģiskās ziņas.

Tādēļ Mollina laikā mēs sastopam lielu kalendāru dažādību. No vienas puses viņš izdod parastos pastāvīgos kalendārus, gan lielāka (4^0), gan mazāka formāta, bet blakus tiem viņš izdod arī astroloģiskus paskaidrojumus pie katra gada kalendāra. Tādi ir uzglabājušies no 1592.g.: M. Matthiae Meny. Dantiscanj. *Prognosticon Astrologicum*. Über die Revolution des Künfftigen Jahres (nach der Geburt und Gnadenreichen Menschwerdung) unsers einigen Heylandes und Seligmachers Jhesu Christi MDXCII. — Herren dieses Jares sindt Mars und Saturnus. (Ihr mitgehülff Mercurius). Cum gratia et Privilegio S.R.M. Gedruckt zu Riga in Lieflandt durch Niclas Mollyn / Wohnhafftig in der Kramerstrassen.

M. Menijs priekšvārdu parakstījis Svitenē un darbu veltījis hercogienei Annai.

Lai gūtu pārskatu par to, ar kādām metodēm toreizējie kalendāru sastādītāji stājās pie laika pa-

reģošanas, citēsim izvilkumu no Menija raksta *Par četru gada laiku izcelšanos un īpašībām, un vispirms par ziemu.*

Tāpat kā no saules un mēness ceļas divējādi gadi un mēneši, tāpat arī šie divi lielākie spīdekļi dod divējādus gada ceturkšņa sākumus. Jo tādēļ jau Dievs, visu lietu radītājs, pasaules radīšanā tos pietiprinājis pie debesu velves. Tātad saulei var būt savs un mēnesim savs ceturkšņa sākums, kā tas jau aizrādīts pagājušā gada paskaidrojumos. Šoreiz ir priekšroka mēnesim, kas pirmais ziemu sāk ar jaunu mēnesi, kuŗš iekrīt pēc vecā kalendāra 6. decembrī, bet pēc jaunā — 16. dec. 0 st. 49 min. vai 5. decembrī 49 minūtēs pēc pusnakts, kad tas 4 gradus ieiet Svaros. Saule iesāk ziemu tikai 12. dec., pēc jaunā kalendāra 22. decembrī pulkst. 8-os un 31 minūtē, kad tā sasniedz Āža zvaigznāju, atrodas vislielākā attālumā no ekvatora un dod visīsāko dienu.

Par abiem debesu spīdekļiem ziemas sākumā valda Saturns un Marss. Saturns ir rītos, un tādēļ tam ir auksta un mitra daba, bet tas rāda sausu zīmi. Marss ir vakaros, un tam ir sausa daba, bet viņa zīmi mīkstina Ūdensvīrs. Tas norāda uz aukstu un sausu ziemu, un, tā kā Marss un Saturns parasti dod daudz sniega, sevišķi tad, kad saule sasnies Āzi, tad tas var stingri ietekmēt sala pastiprināšanos un sniega daudzumu.

Tādā pašā kārtā viņš analizē pavasaŗa sākumu, ko saule sāk agrāk nekā mēness. Šai ceturksnī val-

da Marss un Jupiters, palīdzot Merkuram. Marss atrodas vakaros un tātad sauss, viņa zīmes rāda karstumu; Jupiters ir vakaros un mitrs, viņa zīmes arī rāda mitrumu; Merkurs austrumos un tātad karsts — viņa zīmes rāda mitrumu ar vietēju lietu. Var pareģot siltu un sausu laiku, bet tomēr būs vietām diezgan daudz lietus un negaisu ar vētrām. Tāpat Menijs analizē vasaru un rudeni un tad pāriet uz visa gada raksturojumu: valdītājas planētas gadā ir Marss un Saturns. Tās abas ir ļaunas planētas, un šo ļaunumu pastiprina vēl Merkurs. Nekas labs šai gadā nav gaidāms, jo tie vasaru visi sastopas desmitajā debesu mājā, kas ir šūpulis visiem valdniekiem, ievērojamiem vīriem, valdību locekļiem, ierēdņiem un brīvo mākslu darbiniekiem, un tādā kārtā viņu stāvokli vājina un padara ļaunu un modina neuzticību un neīstas draudzības starp šiem ļaudīm. Tātad viens otram neuzticēsies, bet runās vienu un darīs otru; un to darīs ne tikai vienkāršie ļaudis, bet arī augsti laicīgās un garīgās kārtas ļaudis. Tādēļ notiks arī visādas nelaimes ar šīm augstajām personām, un tas novedīs pie nedzirdētiem rezultātiem. Bez tam būs liela nodevība un neuzticība padotajos pret viņu maizes tēviem. Tāpat sagaidāms mēris un brīnuma lietas kā pie mantojuma dalīšanas, tā pie precībām, kaimiņu sadzīvē, kas novedīs iekšējā nemierā. Gaisā notiks visādas nekārtīgas parādības, jūrās daudz kuģu ies bojā, un daudzām pilsētām pie jūras draud samaitāšana un bojā eja.

Šai gadā būs arī divas mēness aptumšošanās, ko pavadīs bieza migla, mitrs gaiss un smags lietus. Daudz ļaužu slimos ar grūtsirdību, starp kalpotājiem liela neuzticība; zaglība, laupīšana un slepkavības, atklāti noziegumi un grēki, nešķīstība, noindēšana, nogalināšana un laulības šķiršana. Naids celsies starp draugiem, kolēģiem, un maz varēs palaisties uz draudzību un radniecību.

Tai pašā gadā iznācis vēl otrs *Prognosticon Astrologicum* mazā formātā, ko sastādījis rēvelietis Lamberts Kemerlings, veltīts Igaunijas un Vidzemes muižniecībai. Tajā viņš praviēto, ka 1592. gadā plosīšoties visādas slimības, kā trieka, dūrēji sānos, sirds kaites, plaušu kārsonis, dilonis, aknu kaites, galvas sāpes, caureja, nikni un smagi drudži. Kādu laiku būšot arī mēris un dienvidu zemestrīces. Tomēr beidzot garīdznieki dziedāšot slavas dziesmas, jo viņu lietas labi veikšoties, muižnieki un lieli kungi iegūšot labāku stāvokli nekā līdz šim, tāpat arī vecas matronas un atraitnes, jūrniki, zvejnieki u.t.t. Veciem cilvēkiem, skulptoriem un koka griezējiem, kas atrodas Saturna vadībā, arī būšot puslīdz labas sekmes.

No Dr. Cacharija Stopija, kas jau 1565. g. sastādījis kalendāru, ir uzglabājies līdzīgs astroloģiskais vadonis 1591. gadam ar nosaukumu *Practica Auff das Jar nach der Gnadenreichen Geburt unsers einigen Heilandts und Seligmachers Jesu Christu MDXCI*. Veltīts Rīgas rātei. Tipografija, tāpat kā Kemerlingam, nav minēta; liekas, ka tas

iespiests pie Mollina. Saturs tas pats, kas citos kalendāros, tikai pie saules aptumšošanās Stopijs atzīmē, ka šai laikā valda mēness un tādēļ sagaidāmi daudzi nāves gadījumi, negaidīti mantojumi; bailes no nāves un no tā, lai neaprok dzīvu, novedīšot pie burvju un raganu lietu zelšanas. Saturns nekā labu nesola, bet tikai sirdssāpes, mokas un bailes, ar savu aukstumu tas samaitā labību, augļus, zāli un rada badu un dārdzību, cilvēkus tas moka ar ilgām slimībām, novārdzina viņu miesu un locekļus, rada galvas sāpes, plaušu un aknu kaites, priekšlaicīgas dzemdēšanas, dūrējus sānos u.t.t.

No 1603. g. Mollina izdotajiem astroloģiskajiem pareģojumiem redzams, ka šiem paskaidrojumiem ir tieksme paplašināties. Fragmenti uzglabājušies tikai pēdējā loksne (H.), kas rāda, ka tā jau ir stipri bieza grāmata kvartā un ka paskaidrojumi tur ir ne tikai par atsevišķiem gada ceturkšņiem, bet jau par atsevišķiem mēnešiem, un katrs mēness sīki analizēts. To pašu var teikt par 1612. gada astroloģiskajiem paskaidrojumiem.

Un kad mēs uzšķīram kalendāru, kas datēts ar 1740. gadu un kuŗa nosaukums ir *Neuer und alter Curländischer Schreib- und Hauss-Kalender auf 1740 Jahr*, tad parastajam kalendāram seko pielikums: *I. N. I. Practica oder Kalender-Zugabe auf das 1740 Jahr*. Un tāpat kā Mollina astroloģiskos paskaidrojumos mēs lasām par saules, mēness un planētu stāvokli dažādos zvaigznājos un to ietekmi uz laiku. Kā piemēru atzīmēšu tikai zie-

mas apraksta beigas: „Jupiters ir sestā stūrī, savas draudzenes Veneras mājā, kas bieži dod daudz sniega, bet netik daudz sala. Venera un Merkurs otrā stūrī darbojas saturniski. Mēness atrodas devītā stūrī. Tādēļ arī ziemai būs tieksmes būt sniegainai un mitrai, bet ne aukstai, kā tas Kurzemē parasts. Bet tomēr ziema neizlaidīs no rokām savas tiesības.”

Tā tad laika pareģojumiem ir vēl noteikti astroloģiski pamati. Pazuduši tikai aizrādījumi par planētu ietekmi ļaužu dzīvē un par to, kādu laimi un kādas nelaimes ļaužu dzīvē nes dažādi planētu stāvokļi. Bet ka māņticība būtu izzudusi no kalendāriem, to gan teikt nevar. Šai pašā 1740. gadā pie nodalījuma par saules lekšanu un noiešanu ir arī neliela daļa, ko varētu saukt par literāru pielikumu. Un šai nodalījumā mēs Kurzemes 1740. gada kalendārā atrodam pirmā vietā gudru pamācību par to, kā izturēties, ja parādās spoks.

Kā izturēties un sargāties gadījumā, ja parādās spoki? Daži cilvēki mēģina tos aizdzīt, skaitot *Ave Maria*, un ja viņi nekā cita nav mācījušies, tad metot sev priekšā krustu, aizdedzinot svētītas sveces, kvēpinot, vai arī tos nolādot, ko gan sātans tikpat maz ievēro, kā leviatāns tēraudu un dzelzi. Cits tos lamā, uzbrūk tiem ar sitieniem vai citādi. Bet tā kā tāda apiešanās parasti beidzas bēdīgi, jo tas, kas dodas briesmās, bieži arī iet bojā, tad ieteicams ir rīkoties šādā kārtā: 1) Turies cieši pie ticības Kris-

tum, kas elles čūskai galvu saminis un sātanu uzvarējis. Pēteris savā pirmajā vēstulē 5. nodaļā raksta, ka velnam ar ticību jāstājas pretim, tāpat Pauls 3. efes. 16. 2) To vajag ar Dieva vārdiem aizdzīt, kā to Kristus darījis. Mat. 4. 3) Vajag sirsnīgi lūgties un dziedāt: Dievs tas Tēvs dzīvo mums klāt, Dievs Kungs ir mūsu stipra pils u.t.t. Jālūdzas ir no visas sirds, par ticības stiprināšanu, par skaidru prātu un spēku, par enģeļu palīdzību, par sātana aizdzīšanu, nododot sevi katru dienu Dieva rokās ar miesu un dvēseli, lai tas sātanam nedotu nekādu varu pār tevi. 4) Izturies pret sātanu nicinoši, jo tas kā lepno karalis labprāt necieš, ka viņu zemu vērtē un viņa spoka dabu maz ievēro un pat apsmej. Tomēr tas nedrīkst notikt augstprātībā, bet tikai Dieva bijāšanā. 5) Nepaliec viens, bet turies kopā ar citiem dievbijīgiem cilvēkiem. Bez tam sargies uz spoku skatīties, ko bieži dara aiz pārgalvības un nekaunības. Nevajag velnu zīmēt uz sienas, tas nāk arī labprāt bez saukšanas, un pārgalvīgiem ļaudīm bieži klājas ļoti bēdīgi. Turpretim nosvērtiem cilvēkiem ļaunais paiet gažām. To izbaudīja prof. Šokijs — Frankfurtē pie Oderas, kas kā mācīts cilvēks spokiem neticēja. Kādreiz ceļojumā viņš nonāca viesnīcā, kas bija pilna, un nekur citur viņš nevarēja dabūt naktsmājas, kā tikai vidusistabā. Saimnieks gan aizrādīja, ka tur spokojieties, bet Šokijs teica, ka viņš no spokiem nebaidoties, lika sagatavot istabu un pēc vakariņām likās gultā. Pusnaktī ierodas istabā

spoks un dodas tieši uz gultu. Šokijs sabīstas un ar visiem saviem principiem paslēpjas zem segas. Spoks, kas bija ģērbies vecās vācu drēbēs kā kareivis, kas agrāk šai vietā bija nodurts, pacēla segu, izvilka Šokiju ārā, pabāza to zem gultas un pats iegulās gultā. Pēc stundas tas piecēlās un izgāja ārā. Šokijs, kas šo laiku bija pavadījis lielās bailēs, aizmirsa visu savu filozofiju un mācījās Dievu lūgt. Kad viss palika klusu, viņš izlīda ārā, apģērbās un agrā rītā devās pie saimnieka un samaksāja. Kad tas jautāja, vai neesot manījies spoku, viesis atbildēja, ka nezinot, kas viņam to nelabo uzlaidis. Bet pēc šī notikuma viņš nebija vairs tik augstprātīgs. Ar spokiem nedrīkst ielaisties nekādās lielās sarunās, jo tie var novest no ceļa. Ja Ieva nebūtu ielaidusies sarunās ar čūsku, kuŗā bija paslēpies sātans, tad viņa nebūtu ar savu vīru tādas lietas izdarījusi, par kuŗām visiem ļaudīm jācieš. Kādreiz Kotons jautājis sātanam, kas mājoja vienā apsēstā: No kādas vietas svētos rakstos vispamatīgāk var pierādīt šķīstīšanas uguni un svēto piesaukšanu? Turpretim kristītam cilvēkam šaubīgas lietas jājautā Dievam, bet ne velnam. Nav arī ieteicams spokus uzrunāt ar teikumu: Visi labie gari slavē Dievu to Kungu! Uz to kāds spoks ar viltu atbildējis: Es arī. Tāpat nedrīkst izpildīt to, ko spoks pieprasa. Piem., ja spoks pierunā kādu izrakt apslēptu mantu, tad jāsaka: Paturi savas mantas pats un dāvā tās kādam citam. Šādā veidā es bagāts nepalikšu. Ja spoks pieprasa izdarīt kādu labu darbu,

tad arī nedrīkst to klausīt, jo labu nedara pēc garu pamudinājuma, bet tādēļ, ka Dievs to pavēlējis, un sātans ir melis un krāpnieks no laika sākuma.

Vēl 18. gs. vidū kalendārā ir aile: *Himmels - Lust und Nutzen*, ar astroloģiskām zīmēm, kuņas raksturoja planētu stāvokli un pēc kuņām gudri cilvēki varēja zīlēt kā savu, tā citu cilvēku likteni. Bet nav vairs tiešu aizrādījumu uz dienām, kad ko drīkst darīt. Kurzemes 1740. g. kalendārā ir tikai apzīmētas dienas, kad ieteicams sēt un strādāt, kad ieteicams matus apgriezt, lai tie ātri ataugtu, un kad ieteicams bērnu atņemt no krūts. Piem., 1740. g. maijā kā dienas, kad ieteicams sēt, atzīmētas 4., 9., 15. un 30. maija dienas; dienu, kad mati ātri ataug, maijā nav, lēni ataug mati, kas griezti 20. maijā, bērnus atņemt no krūts drīkst 22. maijā.

Šai pašā Kurzemes kalendārā 1708. g. mēs vēl sastopam dienas, kas izdevīgas ārstniecībai: šrepēm, ādeņu ciršanai, bez tam vēl sevišķi labas ādeņu ciršanai, caurejai, un bez vispārējām dienām, kad labi sēt un stādīt, vēl dienas, kādās ieteicams sēt miežus, auzas, zirņus un linus. Tādas dienas 1701. g. ir 13. aprīlis, kad jāsēj zirņi un auzas, tas pats 15. apr. v. st., 16. apr. auzas, bet miežu un līnu sēšanas zīmes nevar atrast. Vēl šai laikā ir atzīmētas dienas, kad jācērt būvkoki. Tādas dienas 1701. g. ir 2. janv., 27. un 30. maijs (Debesbraukš. d.), 1., 4., 5. jūnijs un 26. decembris (otri Ziemsvētki). Tomēr šīs dienas kalendāros ap 1700. g. nav atkarīgas no mēness, bet ir kā vecā, tā jaunā mē-

nesī. Visvairāk ieteic cirst kokus janvāra, decem-
bŗa un jūnija mēnesī.

Mollina iespiestos kalendāros šīs lietas bija daudz
plašākas. Tajos gan nav aizrādītas dienas, kad sēt
katru atsevišķu labību, bet ir atzīmētas dienas,
kad var sēt sausā zemē un kad mitrā zemē, aizrā-
dītas ir dienas, kad labi medīt un zvejot, arī ārst-
niecības dienas paplašinātas ar dienām, kad caur-
eju var sasniegt ar pilēm. Tāpat arī atzīmēts, kā-
dās dienās āderes cirst un šrepes likt ieteicams
flegmatikīem, melancholikīem un choleriķiem.

Atzīmētas arī dienas, kad drīkst precēties. 1591.
g. kalendārā tādas dienas ir 2., 3., 4., 11., 28. un
31. janvāris, un arī citos mēnešos šo dienu ir pa
1-2 nedēļā. Tālāk atzīmētas laimīgās un nelaimī-
gās dienas, dažos kalendāros pat atzīmētas laimī-
gās dienas sievietēm un lieliem kungiem.

Bet reti kādā kalendārā būs tik pamatīgi aprak-
stīta planētu un zvaigznāju ietekme uz cilvēku,
kā *Christ- und Planeten Calender auff das 1711. Jabr Christi*, ko sastādījis matematiķis J.H. Vogts
un kas iespiests Hamburgā.

Par planētu ietekmi tur raksta:

„Planētas valda: Saturns pār labo ausi, pupiem
un pupu galiem, Jupiters pār kreiso ausi, sirdi, ak-
nām un ribām, Marss pār visu galvu un žulti,
Saule pār seju, sevišķi acīm, arī zobiem, sirdi, sā-
niem, gurniem, Venera pār nierēm un vīriešu un
sieviešu dzimuma orgāniem, Merkurs pār prātu,
atmiņu, smadzenēm, mēli un lieliem, Mēness pār

vīriešu un sieviešu dzimuma organiem, smadzenēm, rīkli, kuņģi, vēderu, iekšām un arī pār aknām (kopā ar Jupiteru) un seju ar acīm (kopā ar Sauli).

Debess zīmes valda: Auns pār galvu, Vērsis — kaklu un rīkli, Dvīņi pār kamiešiem, un rokām, Vēzis pār plaušām un kuņģi, Lauva pār sirdi un muguru, Jaunava pār vēderu un iekšām, Svāri pār nierēm un liesu, Skorpījs pār kaunumu, Strēlnieks pār gūžām, Mežāzis pār ceļiem, Ūdensvīrs pār liekiem un ikriem, Zivis pār pēdām.”

Pievienots arī zīmējums, kas rāda debess zīmju ietekmi uz cilvēka miesas daļām. Tāpat arī ir schēmas par ādeņu un dažādu zāļu iedarbību uz dažāda rakstura cilvēkiem (melanholiķiem, flegmatiķiem un cholēriķiem) dažādo debess zīmju laikā.

18. gs. beigās aiznes no kalendāriem lielāko daļu astroloģijas, bet viņas atliekas kalendāros un sevišķi ļaužu prātos paliek ilgu laiku un nav izzudušas vēl līdz šim laikam. Tāpat arī no Mollina laika maz mainījusies paša kalendāra iekārta, un sevišķi stabila ir aile, kur tiek pareģots laiks. Bet ir arī citas tradīcijas, kas ir ļoti vecas. Ap 1600. gadu kalendāros sāk parādīties ziņas par tirgiem. Un pirmās ziņas par Vidzemes, Kurzemes un Zemgales tirgiem atrodas Stargardes fiziķa Dāvida Herlicija *Almanach und Practica auf das Jahr 1602*. Pirmo reizi iespiests vecā Štetīnā. Šī almanacha beigās atrodas tirgu un grēku atlaidu dienu saraksts.

Tērbatā tirgus ir Zvaigznes dienā, Cēsīs grēku atlaidas — gavēņa vidū. Pūpolu svētdienā atlaidas

ir Dobelē, Aucē, Cēsīs, Tukumā; Lieldienās atlaidas ir Jaunpilī, Bauskā, Tukumā; Vasaras svētkos Embūtē, Tukumā, Jaunpilī, Bauskā; Filipa Jēkaba dienā Straupē; Jānos Saulē, Sesavā, Gravendālē, Aizputē; Pēterā Paula dienā ir tirgus Tērbatā un atlaidas Rundālē; Jēkabos Zaļā muižā, Emburgā, Engurē un Elderē; Annās — Valmierā, Jaunpilī, Emburgā. Laurenca dienā: Limbažos, Iecavā, Gārsenē, Bukaišos, Medheimā, Platonē. Jirgena dienā: Limbažos, Emburgā, Gārsenē. Marijas debesbraukšanas dienā: Rīgā, Tērbatā, Jelgavā, Bauskā, Dobelē, *Burdnick*. Marijas dzimšanas dienā atlaidas: Rīgā, Tērbatā, Jelgavā, Saldū, Mežotnē, *Burdnick in Strofft*. Masteres dienā: Valmierā, Rūjienā, *Selde alde, Skutben, Funcke*. Miķeļos: Jelgavā, Slokā un *Kibsel*. Svētdienā pēc Miķeļiem: Straupē. Sīmaņa Jūdas dienā: Valmierā, *Rugenthal, Treifenhof*. Andrejos: Salacē. Nikolaja dienā: Iecavā, Kalnamuižā, Aucē. Ziemsvētkos: Dobelē, Jaunpilī, Bauskā, Aucē un Iecavā.

Glūži tāds pats saraksts iespiests Mollina 1603. g. kalendārā.

Vēl ir viena nodaļa, kas no Mollina ir uzglabājusies līdz mūsu laikiem. Tā ir chronoloģijas nodaļa. 1590. g. Mollina (pēdējā lejasvācu) kalendārā ir dots, cik gadu ir pagājis no Kristus dzimšanas, no pasaules radīšanas, no grēku plūdiem, no pirmās apgraizīšanas, no Kristus miršanas, no romiešu pirmā ķeizara, no pirmā vācu ķeizara Kārļa,

no kūrfirstu iecelšanas, no grāmatu iespiešanas sākuma.

17. un 18. gs. kalendāros chronoloģija stipri paplašinās, nāk klāt pilsētu dibināšanas gadi, piem., Romas, Pēterpils, atzīmēts, cik ilgi, kamēr Rīgu ieņēmuši krievi, bet Rīgas kalendāros līdz 19. gs. vidum trūkst tieši Rīgas dibināšanas gada. 1201.g. kā Rīgas dibināšanas gadu *Livländischer Kalender*, ko iespiež pie Millera Rīgā, pirmo reizi atzīmē tikai 1857. gadā, un 1856. gadā vēl kalendārā datu par Rīgas dibināšanu 1201. g. nav, un to nav arī agrākos kalendāros. Vienīgos chronoloģiskos datus par Rīgas dibināšanu var atrast 18. un 19. gs. sākumā Rīgas un Tallinas rēķinu grāmatās ar 1223. g. kā Rīgas dibināšanas gadu.

JOHANS RĪVIJS

*A*r J. Rīvija vārdu ir saistīts latviešu drukātā vārda sākums. Ja atskaita katoļu katechismu, kas iznāca 1585. g., tad 1856. gadā iznākušais Rīvija *Enchiridions* un viņam sekojošās latviešu rokas grāmatas pārējās daļas ir pirmie iespiestie darbi latviešu valodā. Ja arī katoļu Kanizija katechisma tulkojumam vēl nevar noliegt prioritāti, tad tomēr šī katechisma ietekme izpaudās šaurākās katoļu baznīcas aprindās, un viņam ir lokāla nozīme, turpretim Rīvija un pārējo Kurzemes mācītāju rediģēto un Kurzemes hercoga 1586./7. g. izdoto luterāņu rokas grāmatu ar pilnām tiesībām var uzskatīt par to pamatu, no kura izauga vēlākā latviešu literātūra.

Un tomēr, ja pārskatāmies tās ziņas, ko mums sniedz latviešu literātūras vēsturnieki par šo svarīgo izdevumu, viņa autoriem un avotiem, tad jāatzīst, ka tās ir ārkārtīgi trūcīgas. Tas arī piespieda

mani nopietnāk pārskatīt pieejamos avotus un noskaidrot šī darba autoru, sevišķi galvenā grāmatas sastādītāja dzīves gaitu un arī tos apstākļus, kādos šis darbs radies. Šo pētījumu rezultātā man stiprā mērā nākas korrigēt mūsu līdzšinējos uzskatus par latviešu literatūras sākumiem.

1586./7. g. rokas grāmatas galvenais sarakstītājs ir J. Rīvijs, kā to apliecina pēc viņa nāves pārējie izdevuma redaktori: „Lai nu gan mūsu darba biedrs Dieva vārda sludināšanā, Johans Rīvijs, nelaiķa Dobeles mācītājs, kas nu dus Dieva mierā, tādu pūliņu uzņēmis, proti, pārtulkot tā augsti apgaismotā Dieva vīra Dr. Mārtiņa Lutera katechismu un tāpat svētdienu un augstu svētku dienu lekcijas un evaņģelijus, un atkal vēl tās parastās dziedamās baznīcas dziesmas, un pie tam rūpīgi un neapnīcis strādājis, tad tomēr viņa krietnais darbs negaidītas un ātras aiziešanas dēļ no šīs bēdu pasaules nevarēja pilnīgi galā tikt un drukā nākt, līdz kamēr kādi no mūsu šē dzimušiem mācītājiem, kas to valodu labi māc, pēc iepriekš izlūgtās lielkunga pavēles to darbu atkal no jauna rokās ņēmuši un galā veduši.”

No šīs atsauksmes redzams, ka rokas grāmatas tulkošanas darbus sākumā veicis Rīvijs viens pats, un pēc viņa nāves tad atstātos manuskriptus papildinājuši mācītāji G. Reimers, Kr. Mike (Micke), B. Lembreks un J. Vēgmanis. Ko katrs papildinājis, nav zināms. Vienīgi par G. Reimeru zināms, ka tas pārtulkojis *Passio*, t.i. stāstus par Kristus

ciešanu un miršanu, un divas garīgas dziesmas: *Och mbes nabbage Greetceneke* un *Och Dewš no Debbes redtze tur exkan*. Par pārējo dziesmu autoriem ziņu nav, lai gan tur ir noteikti dažas dziesmas, kuŗas nav nākušas no Rīvija un viņa avotiem: tās ir tās dziesmas, kuŗas neietilpst augšā minēto parasto dziesmu skaitā.

Par Rīviju mums ir zināms, ka viņš ir bijis Dobeles mācītājs, kas tur darbojies jau 1570. un miris 1586. gadā. Savu vārdu viņš rakstījis *Rivius* vai arī *Riviy*, t. i. galotni *-us* apzīmējot saīsinātā veidā ar parasto zīmi, kas stipri atgādina burtus *g* un *y*. Vidējā *v* vietā pēc tā laika paraduma raksta *u*. Šī vārda lasīšana sagādājusi diezgan lielas grūtības, sevišķi tad, kad uz *u* nebija uzlikta vācu rakstībā parastā pusaploces zīme. Tad *Rivius* vietā lasīja *Rinius*, un, ja vārds bija uzrakstīts ar „*us*” saīsinājumu, tad arī *Rinig*. Tā bija maldījies Kalmeiers ar Džūkstes mācītāja M. Rīvija vārdu, ievzdams šo mācītāju savos sarakstos nevis kā Rīviju, bet *Rinnies* un *Rinig* (Kalmeiyer-Otto, p. 447). Uz šo Kalmeiera kļūdu aizrāda E. Firkss (*Jahrbuch für Genealogie*, 1893, p. 93). Vēl lielāki pārpratumi ar Rīvija vārdu bija notikuši Rīgā.

A. Bulmerings savā *Vier Bücher der Landvogtei der Stadt Riga* I sējuma II nodaļā no 55. līdz 83. lpp. iespiedis pārskatu par Rīgas kapitula īpašuma pārvaldi no 1547. līdz 1551. g. Šai pārskatā starp mācītājiem un baznīcas kalpotājiem atrodas arī kāds Johans, pie kam tā uzvārds katrā gadījumā ir savādāks: Ring, Ringer, Wyning, Rinnies. Ja mēs nesastaptos šai manuskriptā ar rakstītāju, kas uzvārdam nekādu lielu svaru nepiešķir un no Joh. Ecke iztaisa Schonecke, no Engelbrecht iztaisa Melchert, kuŗam Kelner, Kollen, Kolner ir vienas un tās pašas personas uzvārds, tad varētu arī domāt, ka Rings, Rinnies, Ringers un Wynings ir dažādas personas. Tomēr visi apstākļi norāda uz

to, ka tā ir viena un tā pati persona, kuŗa sarakstos stāv vienā un tai pašā vietā. Tātad manuskripta rakstītājs ir kļūdījies, un par šīs personas isto uzvārdu pēc šī manuskripta nevar spriest. Bet arī Bulmerings, lasot šo manuskriptu, ir kļūdījies, lasīdams pēdējā 1551. gada ierakstā šo uzvārdu kā Rinnies. Manuskriptā trešais burts ir noteikts *u* ar zīmi augšā, un punkts virs otra *i* ir likts tik nenoteikti, ka šis *i* var arī būt tieši pēc *u*: tad pirmie četri burti dod *Rivi*, un atkarībā no tā, vai atlikušos burtus lasām kā „nes” vai „us”, dabūjam *Rivines* vai *Rivius*. Šis konstatējums, ka uzvārda trešais burts ir *v*, padara stipri apšaubāmu arī vārda *Ring* ceturtā burta *g* pareizību, jo uzvārds *Rivg* vai *Ring* tomēr ir ļoti neparasts, un rodas dabiski jautājums, vai šis Rings šai manuskriptā nav cēlies tāpat kā Rinigs Kalmeiera grāmatā, t.i. „us” saīsinājumu samainot ar „g”. Šī samainīšana varēja viegli notikt, jo manuskripta rakstītājs ir pārrakstījis mācītāju sarakstus no kāda cita saraksta — domājams, algas kvītēm, jo tādas kļūdas kā Johan Ecke vietā Schonecke un Engelbrecht vietā Melchert varēja rasties tikai, pārrakstot neskaidri uzrakstītus vārdus, un šāda kļūda, pārrakstot vārdu Rivius, ir tikpat iespējama.

Tomēr šo versiju par Rīvija pārvēršanos Ringā uz pārrakstītāja kļūdas pamata varētu apšaubīt, ja nebūtu uzglabājies no tiem laikiem kāds Johana Rīvija paraksts. J. Rīvijs savā laikā ir no rātskunga Jaspersa van Hoves aizņēmis naudu un atstājis parādzīmi ar pilnīgu parakstu. Parakstu uz minētās parādzīmes, uz kuŗas datuma nav, bet kuŗa attiecas uz laiku, kad van Hove bija rātskungs, t.i. uz laiku no 1547. līdz 1577. g., Švēders ir nokopējis savās piezīmēs, kas piesietas pie Bergmaņa Rīgas baznīcas vēstures, un šis paraksts ir šāds: *Johannes Rivius de Recklynchusen kerckendener to s. Jacob*.

Nav grūti konstatēt šī J. Rivius identitāti ar Joh. Ringu, Ringeru, Rinnies un Wyningu, un arī baznīcas vēsturnieki ar Joh. Ringu un Joh. Rīviju saprot vienu un to pašu per-

sonu, un visos Jēkaba baznīcas mācītāju sarakstos figūrē apmēram vienā un tai pašā vietā Joh. Rings resp. Rivius. Tikai vieni, kā Rāvensbergs, Švēders un Buchholcs, noteikti šo mācītāju sauc par Rīvijū, otri turpretim — kā kāda vecākā saraksta sastādītājs (L. Depkins?), tad arī L. Bergmanis un G. Bergholcs, — to sauc par Ringu. Švēderam un Buchholcam Rīvija rakstītā kvīte ir zināma: uz kādu materiālu pamata šo mācītāju par Rīvijū sauc Rāvensbergs jau ap 1770. gadu, nav zināms, bet 1792. gadā L. Bergmanis, kam Rāvensberga materiāli ir bijuši rokā, atgriežas pie Joh. Ringa versijas, balstoties uz vecākiem sarakstiem, kas bija viņa rīcībā. Bergholcs varēja atgriezties pie Joh. Ringa versijas, domājams, tikai tādēļ, ka viņš pie XVI gs. mācītāju personāla saraksta nebija nopietni strādājis un nebija pat papūlējies iepazīties ar Švēdera un Rāvensberga materiāliem. Šī vēlākā Dobeles Rīvija īstais uzvārds, cik liekas, ir bijis Riwes, jo viņa dēla dēls Fridrichs Riwes lūdz 1620. g. uzņemt viņu muižniecībā, un Rivius ir tikai latīnizēts uzvārds.

Latvijā darbojās divas Rīvijū ģimenes: Rīviji no Atendornas un Rīviji no Reklinhauzenas. Pirmo īstais uzvārds bija Bachmani, otru Rīvesi. No Atendornas Rīvijiem Latvijā darbojies tikai viens pārstāvis — Johans Rīvijs, kas bija Kurzemes hercogu pādagoggs, pēc tam pārnāca uz Rīgu par Doma skolas inspektoru un mirst Rīgā 8. 5. 1596. Viņa tēvs bija slavenais sakšu pādagoggs Johans Rivius, kas dzimis Atendornā 1500. g. 1. augustā un miris 1553. g. 1. janvārī. Doma skolas inspektoram Johanam Rīvijam ir dēls Hieronīms un meita Rozīne. Pēc tēva nāves šis Hieronīms saņem savā un savas māsas vārdā 1596. g. 8. oktobrī no Rīgas rātes piecdesmit dālderus.

Otras Rīvijū ģimenes — Rīvijū no Reklinhauzenas — vecākais pārstāvis ir Jēkaba baznīcas palīgmācītājs (*kerckender*) Johans Rīvijs, kas vēlāk pāriet uz Kurzemi un ir Dobeles mācītājs. 1570. gadā hercogs piešķir viņam un

viņa pēcnācējiem Vecpieņavas muižu, kuŗu vēlāk sauc par Rīviņa muižu un pēc tam par Lustes muižu (Friedrichslust) Sīpeles pagaštā. Viņa dēls, arī Johans Rīvijs, immatrīkulējies Rostokas universitātē 1581. gadā; 1596. gadā viņš ir hercoga sekretārs un mirst priekš 1600. gada. Viņš precējās Doroteju Funki (Funck) un atstāj pēc sevis dēlu Fridrihu, kas 1635. gadā pārdod šo muižu savam māsas vīram Kārlim Bironam, un muiža pāriet Bironu rokās. Par Fridrihu Rīviņu tālāku ziņu nav, un liekas, ka ar viņu Rīviņu tiešie pēcnācēji izbeidzas. Kādas ir Džūkstes mācītāja Mateusa Rīviņa radnieciskās attiecības ar Dobeles Johanu Rīviņu, nav tieši zināms, bet, tā kā šī mācītāja meitas saucas Riwes, t.i. gluži tāpat kā Lustes īpašnieks Fridrihs Riwes, tad liekas, ka šis Rīvijs pieder pie tās pašas Rīviņu no Reklinhauzenas ģimenes, un nav izslēgts, ka tas varēja būt Dobeles Rīviņa brālis. M. Rīvijs Džūkstē bija mācītājs līdz 1593. gadam, pēc viņa nāves par Džūkstes mācītāju nāk Vilhelms Volds (Voldt), kas apprec M. Rīviņa meitu Annu un ir Džūkstē darbojies no 1593. līdz 1615. gadam. Bez Annas M. Rīvijam vēl ir viena meita — Elizabete, kas apprec Zaļās muižas pārvaldnieku Heideki.

Ar to mēs būtu nobeiguši pārskatu par Rīviņu ģimenēm un atgriezīsimies tagad atpakaļ pie Johana Rīviņa, Jēkaba baznīcas un pēc tam Dobeles mācītāja.

Kādu stāvokli Johans Rīvijs ieņēma Rīgā, un kādā laikā viņš darbojās?

Johana Rīviņa resp. Ringa vārdu sastopam vispirms iepriekš minētos kapitula īpašumu pārvaldes sarakstos 1547. gadā. 5. lpp. šai pārskatā atrodas rudzts saraksts, ko saņēmuši mācītāji un baznīcas kalpotāji: „Wes die Predicanten und Kerckendienner duszes 47 Jares an Roggen entfangen.

Her Wentzell	12	Lope
Her Peter Manopulo	12	”
Her Joachim	12	”
Her Johan Ehke	12	”
Her Gerdt	10	”
Her Engelbrecht	10	”
Johan der Canter	10	”
Johan Rings	10	”
Johan Kolner	10	”
Johan der Orgelist	10	Lope”.

Visi algotie spēki sadalīti divās grupās — mācītājos un baznīcas kalpotājos. Mācītājus dēvē par kungiem (*Her*), pārējiem baznīcas kalpotājiem šā tituļa nav. Rīvijs tātad Jēkaba baznīcas mācītājs nav, bet tikai baznīcas kalpotājs.

Šis pats saraksts dod mums iespēju noskaidrot Jēkaba baznīcas mācītāju sastāvu 1547. gadā. Kapitula īpašumus katoļu laikā varēja izlietot tikai to baznīcu un viņu kalpotāju vajadzībām, kas tieši atradās kapitula rīcībā. Tāda nebija Pēterļa baznīca, kas skaitījās kā pilsētas baznīca, un arī tagad, kad kapitula īpašumi un baznīcas bija pārgājuši pilsētas un luterāņu rokās, šie īpašumi vēl skaitījās par strīdus objektu. Šo īpašumu pārvalde no šiem īpašumiem izsniedza labību tikai Doma un Jēkaba baznīcas kalpotājiem, bet ne Pēterļa. Trīs pirmie mācītāji ir noteikti Doma baznīcas mācītāji, tie ir virsmācītājs (*pastor*) Venceslavs Lemchens, kas šai vietā ir no 1546. gada 16. septembra, un mācītāji (*predikanten*) Pēteris Manupulo

(Menapius) un Joachims Molers. Nākošie trīs ir Jēkaba baznīcas mācītāji: virsmācītājs Johans Eks un mācītāji Gerds Buks un Engelbrechts Šelkejs. Baznīcas kalpotāji ir J. Rīvijs un J. Kolners, pēdējais, domājams, Doma baznīcā. Bez tam vēl rudzus saņem kantors un ērgelnieks. Nākošā, 1548. gadā, rudzus saņem tie paši, un saraksts iet tai pašā kārtībā, tikai J. Kolners ar Rīviju, kas šoreiz ierakstīts kā Ringers, pārmainīti vietām. 1549. gadā saraksts ir tāds pats kā iepriekšējā. 1550. gadā Doma baznīcas saraksts ir tas pats, bet Jēkaba baznīcā nāk Engelbrechta Šelkeja vietā Tomass Meiera kungs, kas sarakstā ievietots tieši aiz Eka un saņem nevis 10 pūrus rudzu kā viņa priekšgājējs, bet 12. Šai sarakstā Joh. Rīvijs (Wyning) ievietots tieši pēc mācītājiem, un sarakstā nāk klāt vēl ķesteris Severīns, kas arī saņem 10 pūrus rudzu.

1551. gada saraksts ir šāds:

Heren Wentzlao	12	Lope
Hern Peter Manopuli	12	”
Hern Johan Eicke	12	”
Hern Joachim	12	”
Hern Thomas	12	”
Hern Gerdt	10	”
Johan Kelner	10	”
Johan Riuius	10	”
den Kanter	10	”
den Orgelisten	10	”
Severin, koster	10	”

Šai sarakstā Eicke ievietots priekš Joachima Mel-lera, un Johans Kelners un Johans Riuius tieši aiz mācītājiem. Rīviju šai sarakstā Bulmerings nepareizi iespiedis kā Rinnies, jo manuskripta trešais burts ir noteikti *u*, bet ne *n*.

No šiem sarakstiem redzams, ka Rīvijs 1547.—1551. g. ir bijis Rīgas baznīcas kalps (*kerckendener*) un nav bijis pilntiesīgs mācītājs, bet palīgmācītājs, kam nav tiesības sprediķot.

To, ka Rīvijs ir kalpojis Jēkaba baznīcā un bijis tur baznīcas kalpotājs, apliecina kvīte, ko pats Rīvijs ir izsniedzis rātskungam Jasperam van Hovem par saņemto aizdevumu. Minētā kvīte nav datēta un var attiekties uz to laiku, kad Jaspers van Hove bija rātskungs, t.i. uz laiku no 1547. līdz 1577. g. Uz šīs kvītes ir Rīvija paraksts, kur Rīvijs parakstījies kā *Johannes Riuius de Recklynchusen kerckendener to s. Jacob*.

Tāpat arī visos Jēkaba baznīcas mācītāju sarakstos atrodams Joh. Rīvija resp. Ringa vārds, un tajos ziņas par Rīviju aprobežojas ar vienu teikumu: „Er ward seines unordentlichen Lebens wegen abgedanckt”. Tātad Rīvijs ir no Jēkaba baznīcas atlaists tādēļ, ka dzīvojis nekārtīgu dzīvi, un viņam bijusi jāmeklē vieta provincē, kur toreiz Jēkaba draudzes bijušie mācītāji atrada labas vietas, jo tā bija netik vien vecākā latviešu baznīca, bet arī vadītāja baznīca, kuŗas mācītājiem latviešu dievkalpojumu lietās bija vislielākā autoritāte, kuŗā vispirms izveidojās ceremonijas latviešu valodā

un kuŗas teksti visā Latvijā bija noteicēji. No Rīgas aiziet uz Tukumu 1541. gadā Stefans Krāmers, 1551. gadā uz Gulbeni E. Šelkejs un uz Ventspili Šrēders. Saprotams, ka arī Johanam Rīvijam nebija sevišķi grūti atrast vietu Dobelē.

Lai noskaidrotu Rīvija darbību Jēkaba baznīcā, apskatīsim īsumā pirmās latviešu draudzes nodibināšanos un izveidošanos Rīgā. Jāatzīmē, ka ziņu par Jēkaba baznīcu uzglabājies stipri maz, un pat tādā jautājumā kā mācītāju sarakstā ir tik daudz neskaidrību, ka vēl nav izdevies sastādīt šo Jēkaba baznīcas mācītāju sarakstu tā, lai tas kaut cik apmierinātu. Šeit atzīmēsim tikai svarīgākos momentus, kas attiecas uz to laikmetu, kad Jēkaba baznīcā darbojās Rīvijs.

Vispirms jau par pašu Jēkaba draudzes izveidošanos jāatzīmē, ka nevar noteikti apgalvot to, ka šī draudze radusies tūliņ pēc reformācijas un ka pirmie latviešu dievkalpojumi luterāņiem notikuši Jēkaba baznīcā. Jau katoļu laikā radās nepieciešamība apkalpot atsevišķi latviešu garīgās vajadzības. Tā kā baznīca bija internacionāla un visas ceremonijas notika latīņu valodā, tad, saprotams, atsevišķu latviešu draudžu noorganizēšana nebija iespējama.

Bet katoļu baznīcas svēto kults ar šiem svētajiem veltītiem altāriem un kapellēm deva iespēju arī privātai un sabiedriskai iniciatīvai rosīgi piedalīties baznīcas dzīvē. Sevišķi dzīvi šo iespēju izmantoja amatnieku ģildes un amati. Katram ama-

tam bija savs patrons, un šā patrona vārdā nodibināja baznīcā altāri. Amats tad algoja garīdznieku, kas noteiktās dienās un stundās noturēja pie šiem altāriem dievkalpojumus. Šie paši garīdznieki bez tam piedalījās amata garīgās dzīves kopšanā un aktīvi darbojās līdz paša amata dzīvē, vedot amata sarakstus u.t.t., arī paši iestādamies amatā par biedriem. Tādā kārtā amati katoļu laikos rūpējās ne tikai par profesionālo interešu aizstāvēšanu, bet tie bija stiprā mērā arī reliģiskas organizācijas.

Latviešiem XV gs. un iespējams, ka arī jau agrāk, pastāvēja vairākas amatu ģildes, kā nesēju, alus nesēju, liģeņu un zvejnieku ģildes. Šīm ģildēm vēl vairāk nekā vācu amatu ģildēm bija reliģisks raksturs, jo bija jāaizstāj nacionālas baznīcas trūkums. Šo ģilžu garīdzniekiem, lai apkoptu savu draudzi, bija jāprot latviešu valoda, un pilnīgi saprotams arī tas, ka tāpat nevarēja iztikt bez dažu galvas gabalu pārtulkošanas latviešu valodā. Latviešu rakstu sākums meklējams tieši šais latviešu ģildēs, un pietiek paskatīties latviešu vārdu rakstībā šo ģilžu sarakstos, lai redzētu, ka jau XV gs. ir izstrādājusies īpatnēja latviešu rakstība, cik nu vispārīgi var runāt par tā gadu simteņa noteiktu rakstību pat vācu valodā, un šī latviešu vārdu rakstība maz atšķīras no pirmo latviešu iespiesto darbu rakstības līdz Mancelim.

Reformācijas sākumā latviešu ģildes pievienojās pārējām ģildēm un karsti stāvēja par jaunās mācības ieviešanu. Līdz ar to šīs pašas latviešu ģildes iz-

pildīja pirmo luterāņu draudžu vietu, un viņu garīdznieki bija pirmie latviešu mācītāji. Pirmie latviešu dievkalpojumi arī notika baznīcās, kurās atradās šo ģilžu altāri, t.i. Pēterļa un Jēkaba baznīcā, kā arī toreizējā latviešu nespējnieku patversmē — Juŗa hospitālī.

Vēlāk, ap 1527. gadu, šīs latviešu atsevišķās draudzes apvieno vienā baznīcā — Jēkaba, un Jēkaba draudzes mācītāji bez vispārējiem pienākumiem uzņemas arī pēc vecu vecas tradīcijas veikt tos pienākumus, kurus līdz tam atsevišķās amatu ģildēs veica šo ģilžu priesteri, t.i. kārtējās sanāksmēs nolasīt priekšā amata šragas, vest amata locekļu sarakstus un grāmatas.

Iemeslu, kas piespieda Rīgas latviešus apvienoties vienā draudzē, bija vairāk. Galvenais iemesls, saprotams, bija materiālas dabas: atsevišķas ģildes nespēja uzturēt savus mācītājus, jo maksu un ziedojumu par atsevišķiem dievkalpojumiem un aizlūgšanām baznīcas kasē iēplūda, salīdzinot ar katoļu laikiem, ļoti maz, un tādēļ bija jāmeklē cits organizācijas veids, kas dotu iespēju samazināt garīdznieku skaitu un arī pašus draudzes locekļus apvienot plašākās vienībās. Latviešu draudzēm bez tam vēl nācās noorganizēt dievkalpojumus latviešu valodā, kas prasīja lielu darbu, un, lai nerastos atsevišķi paralēli tulkojumu teksti, bija nepieciešams visu Rīgas latviešu garīdznieku darbu apvienot vienā vienībā — šoreiz Jēkaba draudzē.

Raibo garīdznieku sarakstu vietā, kādi uzglabā-

jušies no 1524. un 1526. gada, 1527. gadā jau sarakstos ietilpst: divi vācu draudzes mācītāji — Tegetmeiers un Knopkens, divi latviešu draudzes mācītāji — Rams ar Lorencu f. Šedenu, un četri diakoni — Vredings, Stefans Krāmers, Joach. Molers un Joh. Eks. Domājams, ka katram mācītājam bija savs diakons. Visi šie mācītāji saņēma algu no rātes.

1540. gadā rāte izdod noteikumus par garīdzniecības sastāvu un algošanu, kur jau paredzēti pilnīgi izstrādāti garīdznieku štati un noteikti viņu atalgojumi, tāpat arī noteikti skolotāju atalgojumi Doma skolā un stipendijas. Skolā paredzēti četri skolotāji: rektors ar algu 300 mrk. gadā, konrektors ar algu 200 mrk., kantors ar algu 200 mrk. un ceturtais — jaunākais skolotājs ar algu 100 mrk. gadā. Šim jaunākajam ir iespējams pēc tam, kad viņš iestrādājies, pāriet arī augstākos skolas un baznīcas amatos. Trīs labākie skolnieki dabū stipendijas un saņem, kamēr tie Rīgā vēl mācās, 50 mrk. gadā, bet pēc tam, kad tie nosūtīti uz Vitenbergu, sešus gadus pa 200 markām.

No skolotājiem un baznīcas kalpotājiem labākos izlasa un ieceļ par vācu mācītājiem Doma un Pēterļa baznīcā un latviešu mācītājiem Jēkaba baznīcā.

1540. gada noteikumi garīdzniekus sadala virsmācītājos (*pastores*), mācītājos jeb sprediķotājos (*predikanten*), baznīcas kalpotājos (*kerckendener*) un skolotājos.

Pēterā un Doma virsmācītāji saņem gadā 400 marku. Katram no viņiem ir palīgs, kas aizstāj mācītāju slimības laikā un saņem gadā 300 markas. Jēkaba baznīcas virsmācītājs saņem 300 markas, viņam ir palīgs Jēkaba baznīcas kapellāns, kas saņem 200 markas gadā, un otrs — jaunākais palīgs, kas sprediķo Juŗa hospitāļa nabagiem, bet kas tomēr ir Jēkaba baznīcas kalps un saņem gadā 130 markas. Bez tam vēl pie katras vācu baznīcas ir divi diakoni, kuŗiem nopietni jāvingrinās Dieva vārdos, lai viņi varētu ar laiku kārtīgas mācītāju vietas ieņemt. No šiem jaunākiem baznīcas kalpiem tiem, kas ir jau spējīgi aizstāt mācītājus, maksā 125 markas, un jaunākajiem, kam vēl nav pietiekošu piedzīvojumu, 80 markas gadā. Visu mācītāju kopskaits pēc 1540. gada noteikumiem ir 11, no tiem Pēterā un Doma baznīcā pa 4 un Jēkaba baznīcā 3.

Šie noteikumi arī tiek realizēti tādā veidā, ka pie katras baznīcas virsmācītājam ir divi diakoni jeb sprediķotāji un viens palīgmācītājs jeb baznīcas kalps. Pirmie trīs ir pilntiesīgi garīdznieki, un tiem ir tiesība tikt sauktiem par kungiem, pēdējam šīs tiesības nav, nav arī tiesības sprediķot baznīcā, un tie, cik liekas, nav arī ordinēti.

Jēkaba baznīcā tātad ir virsmācītājs ar algu 300 mrk., I diakons ar algu 200 mrk., II diakons ar algu 130 mrk. un palīgmācītājs ar algu 80 mrk. II diakons tai pašā laikā ir Juŗa hospitāļa mācītājs. Vēlāk, kad Juŗa resp. Ģertrūdes draudze palika

par atsevišķu draudzi, pie Jāņa baznīcas paliek tikai mācītājs ar vienu diakonu.

Šī baznīcas iekārta dod mums iespēju orientēties Jēkaba baznīcas mācītāju sarakstā, kur vēl valda ļoti liela neskaidrība. Šeit atzīmēju tikai svarīgākos datus par Jēkaba draudzes mācītāju personālo sastāvu.

Kā virsmācītāji Jēkaba draudzē darbojušies:

Lorencs fon Šēdens 1524.—1534. g.

Johans Eks 1534.—1552. g.

Toms Meiers 1552.—1566. g.

Matīss Tredops 1566.—1571. g.

Gerhards tom Broks 1571.—1590. g.

Pirmie trīs minēti kā Jēkaba baznīcas virsmācītāji Pēterā baznīcas torņa lodē ieliktajā memorandā 1578. g. Pēdējos trīs kā virsmācītājus (*pastores*) noteikti min Padels savā chronikā, kuŗā vispārīgi ļoti pareizi atzīmē visu chronikā minēto personu titulus. Interesanti ir tas, ka šiem trim pēdējiem mācītājiem bijusi viena un tā pati sieva, jo Tredops apprec Meiera atraitni, un pēc Tredopa nāves šo viņa atraitni apprec G. tom Broks, ko sauc arī par Paludanus. Padela chronikā atrodam šādu atzīmi: „20./VII 1589 mirušā Toma Meiera un mirušā Matīsa Tredopa, kas abi bija Jēkaba baznīcas virsmācītāji, un tagad G. tom Broka, Jēkaba baznīcas virsmācītāja, sieva paglabāta Jēkaba baznīcā.”

Par pirmo virsmācītāju Lorencu fon Šēdeni nav skaidrs, kādas attiecības viņam bijušas ar N. Ramu.

Liekas, ka abi viņi bijuši ar vienlīdzīgām tiesībām, tāpat kā vācu draudzē Tegetmeiers ar Knopkenu, tomēr oficiālais virsmācītāja titulis piederējis Lorenkam fon Šēdenam. Pārējo diakonu saraksts ir stipri raibs, jo sevišķi jaunāko diakonu alga bija ļoti maza, un tie labprāt šo vietu atstāja, pārejot vai nu uz laukiem, vai arī pie Rīgas vācu draudzēm. Sevišķi grūti šo diakonu sarakstu sastādīt ir tādēļ, ka līdz 1541. gadam nebija noteikta mācītāju štata, bet mācītāju lietas un vietas tika kārtotas atsevišķi no gadījuma uz gadījumu.

Cik liekas, sākumā L. Šēdenam un N. Ramam katram bijis savs diakons. Viens no šiem diakoniem ir Stefans Krāmers, par otru min Pāvilu Vredingu. Kad pēc L. Šēdena un N. Rama nāves par virsmācītāju nāk J. Eks, Krāmers paliek par pirmo diakonu, bet Engelbrechts Šelkejs par otru. Šāds mācītāju sastāvs ir 1536. gadā. Kad 1540. gadā Krāmers pāriet uz Tukumu, viņa vietā nāk Johans Bekers, kas mirst 1544. gadā, kad šai vietā stājas Gerhards Buks. Tādējādi laikā, kad Rīvijs darbojās Jēkaba baznīcā, mācītāju sastāvs bija šāds: virsmācītājs Joh. Eks, I diakons Gerhards Buks, II diakons Engelbrechts Šelkejs, kas 1550. gadā šo vietu atstāj. Viņa vietā nāk Tomass Meiers, pie kam Meieram, vērojams, ir stiprs atbalsts rātē, jo viņš saņem tūliņ pēc iestāšanās Šelkeja vietā par 2 pūriem labības vairāk.

1552. gadā mirst J. Eks un Gerh. Buks. T. Meiers nāk par Jēkaba baznīcas virsmācītāju, un par dia-

konu nāk J. Šterbelis. Par 2. diakonu nāk vai nu M. Tredops vai J. Rekmanis. Ar to Jēkaba baznīcas mācītāju sastāvs tai laikā, kad darbojas J. Rīvijs, būtu gandrīz noskaidrots. Tagad jānoskaidrotas stāvoklis, kādu Jēkaba baznīcā ieņēma pats J. Rīvijs. Rīvija resp. Ringa vārdu mēs sastopam vecākos sarakstos kā Jēkaba draudzes mācītāju, tāpat šai sarakstā atzīmēts, ka viņš atlaists nekārtīgas dzīves dēļ. Bet tomēr nav neviena dokumenta, kas par Rīviju runātu kā par mācītāju. Vienīgais dokuments, kurā noteikti minēts Rīvijs, ir augšā minētie kapitula zemju pārvaldes saraksti. Šais sarakstos Rīvijs nav mācītājs, un viņu, pretēji pilntiesīgiem mācītājiem, negodā par kungu. Viņš ir zemāks baznīcas kalps, kuŗus toreiz sauca par „kerckendener”.

Zemāko baznīcas kalpotāju štata izveidošanās notika pakāpeniski. XVII gs. mēs šādus baznīcas kalpus ar nenoteiktām funkcijām vairs nesastopam. Jāņa baznīcā, kā bijušās Jēkaba draudzes tiešajā turpinājumā, bez virsmācītāja un diakona ir vēl ķesteris un divi dziedātāji, kā arī ērgelnieks. Zvaniķus, kuŗu uzdevumā ietilpst arī liķu rakšana, mēs pie šiem kalpotājiem neskaitīsim. Ķesterļa uzdevumi bija galvenā kārtā saimnieciski un administratīvi. Viņam bija jāiekasē baznīcas rentes, jāizdod zīmītes dievgaldniekiem, jāreģistrē mirušie, jāierāda un jāpārzina kapu vietas. Dievkalpojumos ķesterim bija maza loma. Dažreiz viņam bija jālasa baznīcā bībeles teksts, turpretim dziedāšana bija

uzdota speciāliem dziedātājiem, kuŗi saņēma no baznīcas sevišķu atalgojumu un daži, kā, piem., E. Butlers, speciāli šo amatu bija mācījušies. Ķesteris bija arī skolotājs un piedalījās ar saviem skolniekiem baznīcas dievkalpojumos, gan dziedādams un recitēdams, gan arī pavadīdams liķus uz kapiem.

Kad sākās luterāņu dievkalpojumi latviešu valodā, nebija ne ķesteru, ne dziedātāju, nedz arī skolnieku, kuŗi varētu aizstāt draudzi, kas pati, saprotams, pirmajā laikā aktīvi baznīcas dievkalpojumos nevarēja piedalīties un kas no sākuma palika tikai klausītāja lomā. Sākumā, cik liekas, visa dievkalpošanas kārtība bija jāveic mācītājam un viņa diakonam. To lomu, kas liturģijā piekrita draudzei, izpildīja diakons. Šis pats diakons dzied arī garīgas dziesmas, kas patiesībā būtu jādzied draudzei. Bet ar laiku diakons pārvēršas par mācītāja vietas izpildītāju, sprediķotāju, un savus bijušos pienākumus uzkrāj mācītāju amata kandidātiem vai arī pēc 1541. gada noteikumiem tiem, kas gatavojas uz augstākiem baznīcas amatiem, bet vēl nav spējīgi aizstāt mācītājus. Šos palīga mācītājus tad arī sauc vienkārši par „kerkendīneriem”, un viņi saņem arī noteiktu algu (pēc 1541. gada noteikumiem 80 markas gadā).

Šo palīgmācītāju uzdevumos ietilpst dziedāšana un tekstu lasīšana, un, iestājoties amatā, pārbauda viņu prasmi kā dziedāšanā, tā arī lasīšanā. Šis palīgmācītāju institūts izbeidzas ap 1580. g., kad

viņu funkcijas pārņem zemākie baznīcas kalpotāji — ķestepi un dziedātāji.

Bez Rīvija noteikti zināms ir vēl viens Jēkaba baznīcas palīgmācītājs — Joh. Bruns, kas miris 1571. gadā. Tomēr nav šaubu, ka arī dažiem pārējiem jaunākajiem mācītājiem sākumā ir bijis jābūt šai amatā, jo vairākiem mācītājiem laiks, kuŗu viņi pavadījuši baznīcas dienestā, nesaskan ar laiku, cik ilgi viņi bijuši mācītāja amatā. Atlikušo laiku tie pavadījuši parasti kā palīgmācītāji. Daudzu mācītāju vārdi parādās oficiālajos mācītāju sarakstos arī ilgāku laiku pēc studiju beigšanas.

Vai Rīvijs Rīgā ticis ordinēts par mācītāju, vai bijis spiests atstāt Rīgu kā palīgmācītājs, par to ziņu nav. Iespējams ir, ka 1552. gadā, kad mirst Jēkaba baznīcas mācītāji Eks un Buks un paliek vienīgi Meiers, arī Rīvijs tiek par mācītāju. Viņš tad būtu palicis šai amatā līdz 1553. gadam, kad šai vietā nāk Tredops.

Noteiktas ziņas par Rīviju ir, sākot no 1547. g. līdz 1551. gadam, bet ir iespējams, ka viņš savu darbību Rīgā sācis jau ap 1545. un beidzis ap 1553. gadu. Ierodas viņš Rīgā no Vestfāles kā jauns cilvēks. Karjēra viņam Rīgā neizdodas, bet Rīgā viņš iemācās latviešu valodu, kā arī iepazīstas ar visiem toreiz latviski tulkotiem garīgiem rakstiem un, izpildot amata pienākumus, spiests tos sev pārrakstīt. Viņš ir tas, kam visas dziesmas jādzied, kam jālasa teksti un katechisms un jāatbild liturģijā draudzes vietā. Pat vēlāk, kad jau baznī-

cas grāmatas bija iespiestas, šo grāmatu eksemplāri atradās pie dziedātājiem un ķesteriem. Tā, piem., kad 1672. gadā iznāk jauns *Vademecum* izdevums, Jāņa baznīca iegādājas trīs šī izdevuma eksemplārus, pie kam viens glabājas baznīcā mācītāju lietošanai, un divus nodod dziedātāju rīcībā.

Šīs latviešu valodas zināšanas, kā arī tie manuskripti, ko Rīvijs sev no Rīgas varēja paņemt līdzi, ir pamats viņa tālākai karjērai. Tas piešķir viņam ļoti lielas priekšrocības, ko viņš arī pilnā mērā izmanto, un pēc 20 gadiem šis no Rīgas nekārtīgas dzīves dēļ padzītais mācītājs, par kuŗu nav pat zināms, vai viņš Rīgā ir ieguvis mācītāja tiesības, parādās kā cienījams Kurzemes mācītājs, kam hercogs dāvina muižu un kuŗa atstātie manuskripti top par pirmās lātviešu luterāņu garīgās iespiestās grāmatas pamatu.

1570. gadā hercogs Gothards Ketlers dāvina Johanam Rīvijam muižu pie Pienavas upes ar divām zemnieku mājām — Aņģiem un Tikļiņiem. Šo muižu sauc par Vecpienavu, tagad Lusti, Sīpeles pagastā. Agrākos laikos šo muižu sauc arī par Rīvija muižu. Tātad 1570. gadā Rīvijs jau ir ieguvis cienījamu stāvokli Kurzemē, jo šāda hercoga laipnība varēja tikt piešķirta tikai tādām darbiniekam, kas savā amatā nostrādājis jau ilgākus gadus un kas — varbūt ar izdevīgām laulībām — ieguvis galmā zināmu iespaidu. Bez tam arī Rīvijs bija tai laikā ieguvis zināmu turību, jo šādi hercoga dāvinājumi nenāca parasti tikai kā hercoga labvēlības

zīme, bet šī labvēlība tika parādīta tādiem cilvēkiem, kas hercogam bija iemaksājuši dažus tūkstošus marku. Un šo turību kā pats Rīvijs, tā arī viņa dēls ir pratuši vairot, jo Rīvija dēla atraitnei bez Lustes pieder vēl kāda muiža Dobeles draudzē.

Rīvija dēls Johans immatrikulējies Rostokā jau 1581. gadā, kas norāda uz to, ka Rīvijs apprecējies ap 1560. gadu vai, varbūt, arī vēl agrāk. Domājams, ka Rīvijs pēc padzīšanas no Rīgas atmetis savu vieglprātību un, pārnākdams uz Kurzemi, nodibinājis kārtīgu laulības dzīvi.

Beidzot Rīvija dēla dēls Fridrichs Rīvess (Riwes) savā lūgumā par uzņemšanu muižnieku kārtā aizrāda, ka viņš cēlies no Vestfāles. Abas Rīviju ģimenes, kas darbojušās Latvijā, kā jau teikts, ir no Vestfāles, Rīviji-Bachmaņi no Atendornas un Rīviji-Rīvesi no Reklinhauzenas. Par pirmās ģimenes locekļiem mums ir noteiktas ziņas, un neviens no viņiem bez jau agrāk minētā Rīgas skolu inspektora Latvijā darbojies nav. Tātad Dobelē ir darbojies tas pats Johans Rīvijs no Reklinhauzenas, kuŗu mēs 1547.—1551. g. sastopam Rīgā kā baznīcas kalpu, kas gatavojas mācītāja amatam.

Par Rīvija Dobeles dzīvi ir ļoti maz ziņu. Pat gadu, kuŗā viņš miris, nevar skaidri noteikt, varbūt 1586, bet var būt, ka 1585, pat 1584. Viņš ierodas Dobelē, domājams, jau ap 1553. g., kad Rīgā notiek lielākas mācītāju maiņas. Līdz 1567. gadam viņš ir vienīgais Dobeles mācītājs kā latviešiem, tā vāciešiem, bet tad, kad 1567. gadā kat-

ra draudze dabū atsevišķu mācītāju, viņš paliek, pēc Kalmeiera domām, par Dobeles vācu draudzes mācītāju.

Sīka Rīvija atstāto manuskriptu analīze un paša Rīvija lomas noskaidrošana šo manuskriptu rediģēšanā un tulkošanā, kā arī pašas latviešu rokas grāmatas izveidošanās gaitas apskats neietilpst šī raksta uzdevumos. Lai šo jautājumu noskaidrotu, nepieciešams vēl daudz darba un sīka pirmo latviešu iespiesto darbu analīze. Bet tomēr skaidrs jau ir tas, ka 1586.—1587. g. nodrukāto latviešu rokas grāmatu par Rīvija patstāvīgu darbu vairs nevar turēt. Šā darba avots un visas latviešu rakstniecības sākums mums jāmeklē tur, kur meklējami arī latviešu baznīcas, skolas un arī latviešu organizētās sabiedrības sākumi, t.i. Rīgā. Ne tikai filoloģiski, kā to jau 1925. gadā aizrādījis prof. Blese, šis darbs ir izaudzis Rīgā, jo Rīgā Rīvijs mācījās latviešu valodu, bet arī pašus latviešu tekstus Rīvijs mācījās Rīgā un, domājams, viņu norakstus paņēmis līdz uz Dobeli un izmantojis 1586./87. g. rokas grāmatas izdevumā. Tādējādi arī šī rokas grāmata pamazām un pakāpeniski no dzīves un baznīcas nepieciešamām vajadzībām izaugusi Rīgā.

Ja katoļu laikos šī literatūra aprobežojās ar zināmiem katechisma gabaliem, lūgsmām, grēku sūdzēšanu un dažiem evaņģēlija gabaliem, kas bija nepieciešami latviešu sprediķiem, tad pēc reformācijas, ievēdot dievkalpojumos latviešu valodu, radās vajadzība pārtulkot latviešu valodā visu to,

kas nepieciešams, lai varētu šos dievkalpojumu veiksmīgi, t.i. to, kas iespiests vēlākajās latviešu rokas grāmatā: evaņģēlijus un lekcijas, dziesmas un kollektes, katechismu un ceremoniju tekstus. Radās arī cilvēks, kas šie lietu veica, sakopodams jau katoļu laikos tulkotos tekstus, pats tulkodams un pat sarakstīdams latviešu valodā pirmās oriģināldziesmas un ar to likdams pamatus tai latviešu grāmatai, kuŗu 1586. g. iespiež kurzemnieku un 1615. g. rīdzinieku vajadzībām. Visas pazīmes norāda uz to, ka šīs latviešu literatūras tēvs ir Nikolavs Rams, tas cienījamais un mācītais priesteris, kuŗu bīskaps padzen no Limbažiem un kas 1524. gada sākumā saņem no rātes klosterā garīgās grāmatas. Ja Ramam nebūtu kāds sevišķs uzdevums, tad nav zināms, vai šīs grāmatas rāte no savām rokām būtu laidusi ārā, bet šoreiz liekas, ka šīs grāmatas Ramam nodotas, lai viņš nepieciešamos tekstus pārtulkotu latviešu valodā. Nav arī izslēgts tas, ka starp šīm grāmatām atradās arī latviski rakstīti teksti.

Šis Rama rokraksts ir par pamatu kā 1587., tā 1615. g. rokas grāmatas izdevumam. Saprotams, ka ar laiku tas tika papildināts, pārļabots, nāca klāt sevišķi daudz jaunu dziesmu, jo Rams bija pārtulkojis tikai „parastās” un nepieciešamās, bet viņa pēcnācēji, kā Eks, Dāle, Šurings — centīgi turpināja Rama iesākto darbu. Tāpat arī kurzemniekiem, kuŗi vairāk svērās uz Vitenbergas nekā Rīgas paraugu pusi, nācās šo Rīvoja norakstīto un

papildināto Rama rokrakstu zināmās vietās grozīt un papildināt. Nav arī izslēgts tas, ka šis Rama rokraksts vai daļa no šī rokraksta ir nodrukāta XVI gs. vidū.

Rīvijam bija laime iepazīties un strādāt pēc šī Rama sastādītā un Eka papildinātā rokraksta un dabūt to savās rokās. Viņam bija arī laime dzīvot līdz tam laikam, kad beidzot atzina, ka bez iespīestām grāmatām latviešu draudžu sekmīga apkopšana nav iespējama, un līdz ar to radās arī iespēja tās bagātības, ko viņš bija Rīgā sakrājis, godam lietā likt.

JĀNIS REITERS UN LATVIEŠU BIBELE

Bībele latviešu valodā tulkota stipri vēlu. Tikai 1685. g. parādījās Jaunās Derības latviešu tulkojums, kad citās valodās, kā zviedru un somu, tā bija pārtulkota jau 16. gs. vidū. Mēģinājumi tulkot latviešu valodā bībeli tomēr bija jau priekš Glikā. Ja līdz 17. gs. vidum literārie nolūki neiet pāri atsevišķu bībeles grāmatu tulkojumiem, kā Zīraka gudrības grāmatas, Zālamana sakāmo vārdu, Dāvida dziesmu un varbūt vēl kādu citu, tad 17. gs. vidū jau visas bībeles tulkošanu uzskata par nepieciešamu un neatliekamu darbu.

Pirmais nopietnais mēģinājums ķerties pie bībeles tulkošanas notiek ģenerālsuperintendenta Joh. Gecelija laikā. 1662. gadā, stājoties amatā, J. Gecelija iesūta karalienei plašu ziņojumu par saviem nodomiem un aizrāda, ka viņas valstī esot divas tautas, kuŗu valodā vēl neesot pārtulkota bībele, tie esot latvieši un igauņi. Esot nepieciešami arī

šīm tautām dot bībeli viņu valodā, un viņš tādēļ lūdz karalienes atbalstu šai lietā. Karalienes atbilde uz šo iesniegumu datēta ar 1662. g. 5. XII. Šī atbilde skan šādi:

„Un tā kā V.K. Majestāte atrod par ļoti nepieciešamu un derīgu, ka bībele tiktu īpaši pārtulkota igauņu un latviešu valodā, tad V. K. Majestāte žēlīgi pilnvaro ģenerālgubernātoru kungu kopā ar superintendentu kungu sagādāt dažus labus, spējīgus un sapratīgus vīrus, kas varētu bībeli skaidri un nesagrozīti pārtulkot. Reizē V.K. Majestāte grib žēlīgi piešķirt arī līdzekļus spiestuves izdevumu segšanai.
(*Hedviga Eleonora*)”.

Ar to latviešu bībeles lieta jau bija pavirzīta tālu uz priekšu: ne tikai bija dabūta karalienes piekrišana šim nepieciešamam un svētīgam darbam, bet apsolīts arī materiāls pabalsts bībeles drukāšanai. Ja apstākļi būtu kaut cik labvēlīgi, tad jau 20 gadu priekš Glika būtu nodrukāta bībele latviešu valodā. Bet bībeles tulkošanas darbā Gecelijs atdūrās uz lielām grūtībām. Vispirms svarīgākais, cik liekas, ir tas, ka Gecelijam neizdevās nokārtot naudas lietas un sadabūt līdzekļus šī lielā darba veikšanai. Tāpat arī liekas, ka grūtības sagādāja piedzīvojušu un spējīgu vīru sameklēšana, kam varētu uzticēt šo atbildīgo darbu. Bija viens otrs mācītājs, kam bija laba latviešu valodas pazinēja slava, kā Burtnieku mācītājs M. Reisners, kas jūsmo par Manceļa sprediķiem un jauniem mācītājiem ieteic labāk ne pašiem sprediķot, bet nolasīt Man-

ceļa sprediķus, kuŗš savos sprediķos esot tik tuvu piegājis zemnieku dzīvei un psiholoģijai, ka viņi daudz labāk klausoties Manceļa postillu nekā mācītāju gudros sprediķus. Tāpat arī Krimuldas mācītājs B.Štībners, kas 1672. g. ziņo, ka viņš bijis nodomājis pārtulkot latviešu valodā *Biblia Harmonica*, bet vājas redzes dēļ no šī nodoma atteicies. Bez šiem vīriem bija varbūt vēl viens otrs, kam šo lietu varētu uzticēt, bet tomēr šiem vecākiem, vairāk piedzīvojušiem mācītājiem, cik liekas, trūka dūšas uzņemties šo lielo darbu, kur lielākās grūtības sagādāja ne pati tulkošana, bet valodas un ortografijas izveidošanas darbs, jo tik lielam darbam jau esošie iespiestie latviešu darbi bija par trūcīgiem kā vārdu krājumā, tā arī izteiksmes ziņā. Manceļa radītā ortografija arī nebija pienācīgi iesakņojusies, un parasti rakstot lietoja vēl to rakstību, kas pastāvēja priekš Manceļa — bez strīpotiem burtiem, bet daudziem savukārt arī Manceļa ortografijas reforma vēl nebija pietiekoši radikāla.

Bija pāris cilvēku, kuŗiem bija un būtu bijusi dūša pie šī darba ķerties, bet ortodoksālam Gecelijam šie ļaudis bija galīgi nepieņemami. Šie vīri bija divi jaunas uzlēcošas zvaigznes latviešu literātūras laukā — Jānis Reiters un Kristaps Fīrekers. Abi viņi bija spējīgi, apdāvināti, abu nodoms bija ziedot savas spējas latviešu labā, bet abi neatrada savā darbības sākumā ne mazāko atbalstu saviem plašajiem nodomiem. Fīrekers varēja savus darbus publicēt tikai mūža beigu cēlienā, Reiteru — šo iedo-

mīgo latvieti, kas iedrošinājās griezt krūtis pretim muižniekiem, kas nebaidījās kritizēt Manceli un teikt, ka Mancelis nav uzrakstījis nevienas lapas puses, kuŗā nebūtu rupjas latviešu valodas kļūdas, — uzmanīgais un konservatīvais Gecelijs baidījās laist savā tuvumā, lai nebojātu savu karjēru, un pēc muižniecības pieprasījuma viņš šo kaitīgo latvieti atceļ no Raunas mācītāja amata. Ja Gecelijam būtu izdevies saistīt pie savu plānu realizēšanas latviešu literātūrā šos abus vīrus vai vismaz vienu, tad latviešu literatūras attīstība būtu gājusi daudz ātrākā gaitā uz priekšu. Bet tas nenotika. Var būt, ka tomēr Gecelijam būtu izdevies savus plānus realizēt, ja viņš jau 1664. gadā neatstātu Vidzemi, pārejot uz Abo par bīskapu.

Gecelijs savus nodomus par latviešu bībeles tulkošanu virza tālāk, un 1664. g. sinodes dienas kārtībā jau atrodam punktu par bībeles tulkošanu latviešu valodā. Sinode arī nolemj ķerties pie šī bībeles tulkojuma, sākt šo darbu ar Dāvida dziesmām un min 10 mācītājus, kuŗiem jāiesūta šo dziesmu tulkojumu paraugi.

Šis sinodes lēmums rāda, ka pie bībeles tulkošanas darba neķērās ar to enerģiju, kādu šis darbs prasa, un šis darbs ievirzīts gausās sliedēs. Sinode neuzmet darba plānu visam bībeles, bet tikai vienas bībeles grāmatas tulkojumam, pie tam nevis jau uzdodot noteikti zināmām personām šo darbu veikt, bet tikai iesūtīt tulkojumu paraugus. Un tai pašā laikā, kamēr sinode ar tādu nedrošību tuvojas

bībeles tulkošanai, Reiters tai pašā 1664. g. sāk publicēt savu tulkojumu, nodrukājot Rīgā savu Mateja evaņģelija tulkojumu latviešu valodā. Šis Reitera tulkotais Mateja evaņģēlijs ir pazudis, tā ka par viņu nav palikušas pāri pat nekādas bibliografiskas ziņas, un pirmās ziņas par šo izdevumu dabūju no Reitera tiesāšanas aktīm. No dažādiem apsūdzības punktiem ir viens, kur Reiters tiek apsūdzēts par to, ka tas bez superintendenta un konsistorijas ziņas un cenzūras esot pārtulkojis un nodrukājis Rīgā Mateja evaņģeliju, un viņš pat superintendentam nevienu eksemplāru neesot piesūtījis. Reiters uz to atbild, ka viņš tiešām esot to grāmatu nodrukājis, cenzējuši šo grāmatu Rīgas mācītāji, un, ja ģenerālsuperintendenta kungs vēloties ar šo grāmatu iepazīties, viņš varot tam kādu eksemplāru piesūtīt. Ka Reitera literārie nodomi neaprobežojas ar šo Mateja evaņģeliju vien, to rāda jau šī tulkojuma parādīšanās drukā tūliņ pēc tam, kad nāca ziņas par nodomiem izdot bībeli latviešu valodā. Daudzi apstākļi liecina par Reitera lolotām cerībām, ka šo bībeles tulkojumu uzdos viņam, jo ar lielām tiesībām viņš varēja uzskatīt sevi par personu, kas visvairāk piemērota šim darbam. Kā latvietis viņš, saprotams, labāk prot latviešu valodu nekā vācu mācītāji, viņa interese par latviešu valodu un rakstiem redzama no tā paša tiesāšanas protokola, kur Gecelijs viņam pārmet, ka tas sarunās ar pārējiem mācītājiem esot asi uzbrucis ne tikai Mancelim, bet arī tiem mācītājiem, kas 1662.

g. pārtulkojuši Gecelija izdoto *Catechismus minor letticus* latviešu valodā. Reiters ir arī pirmās šķiras lingvists, kā to rāda raksts no kāda Kokneses patrona: viņš Koknesē sprediķo vācu, zviedru, somu, latviešu un, ja vajadzīgs, arī citās valodās. Ka viņš pārzina arī visas pārējās valodas, kas nepieciešamas bībeles tulkošanai no pirmavotiem, to viņš pierādījis ar savu 1662. g. nodrukāto tēvreizes *Oratio Dominica* izdevumu 40 valodās. Ka šis Reitera darbs bijis plaši izplatīts visā Eiropā, liecina tas, ka pēc 13 gadiem (1675) Lībekā iznāk šīs grāmatas otrs izdevums, kā arī tas, ka vēlākie līdzīgu izdevumu autori atsaucas uz šo Reitera grāmatu. Reiters arī bībeli domājis tulkot no pirmavotiem un sabiedrībā, kā arī satiekoties ar pārējiem mācītājiem asi kritizē Lutera bībeles tulkojumu, kas atkāpjas no šiem pirmavotiem. Bet, cik liekas, tas, ka Reiters sāk klāstīt savus plānus par to, kādam vajag būt bībeles tulkojumam, kādai jābūt latviešu valodai šai tulkojumā, pierāda savas zināšanas vecās valodās un pat nekavējoties ķēžas pie dažu tekstu labošanas, piem., pierāda, ka tēvreizē jāsaaka nevis „ienākas tava valstība”, bet „tava ķēniņa valstība” (leišu tulkojumos „karaliste”), un šo pārgrozīto lūgšanu lasa arī baznīcā, nekādā ziņā nenāca Reiteram par labu, bet noskaņoja pret viņu naidīgi konservatīvos konsistorijas locekļus un superintendentu. Klāt vēl nāca Reitera asais raksturs un viņa revolūcionārā cīņa pret muižniekiem, aizkuņu muguras stāvēja varenais Zviedrijas valsts

padomnieks Svante Banērs, Raunas muižas īpašnieks, kuŗa gribai neuzdrošinājās pretoties arī superintendents Gecelijs. Cik populārs Reiteris bija pie zemniekiem, jo „tie mīlēja viņu kā savu Mozu, un grūti būs tam mācītājam, kas nāks viņa vietā, ja tas gribēs iet kopā ar kungiem, bet ne ar viņiem”, kā rakstīts pāris dokumentos, tikpat asas ir viņa attiecības ar muižniekiem, sevišķi ar pārvaldnieku Tumbu. Lieta nonāk tik tālu, ka kādā dienā šis Tumbs ar pavadoņiem ielaužas mācītāja dzīvoklī un sadur ar dunci kā Reiteru, tā arī viņa sievu. Reiteris pēc tam staigā un brauc tikai apbruņojies un, izbraucot no mācītāja muižas, izšauj gaisā. 1664. g. beigās Reiteru atceļ no mācītāja amata, un Reitera dzīve Raunā paliek tik nedroša, ka viņš naktī izbēg no Raunas un emigrē uz Poliju, kur kādā universitātē darbojas kā jurisprudences profesors. Arī Gecelijs tai pašā laikā atstāj ģenerālsuperintendenta amatu un pāriet uz Somiju. Ar viņa aiziešanu apstājas arī ievadītais bībeles tulkošanas darbs. Vienīgais, ar ko šis darbs bija pavirzījies uz priekšu, bija Reitera tulkotais Mateja evaņģēlijs. Bet Reiteris iesākto darbu arī vairs nevarēja turpināt, jo viņam dzimtene bija jāatstāj.

Otrs mēģinājums pārtulkot Biblii latviešu valodā notiek ap 1675. g. un atkal saistās ar Jāņa Reitera vārdu. Reiteris atgriežas no Polijas 1670. g., bet, kad viņu konsistorija vairs par mācītāju neuzņē, viņš aizbrauc uz Maskavu par luterāņu mācītāju un atgriežas no turienes 1672. g. Reiteris

nonāk lielā trūkumā, Rīgas pilsēta neatļauj viņam atvērt skolu, konsistorija noskaņota pret viņu naidīgi un negrib viņam vairs mācītāja amatu piešķirt. Labvēlīgāk pret Reiteru izturas zviedru administrācija, un šīs administrācijas aprindās no jauna sāk cilāt jautājumu par bībeles tulkošanu latviešu valodā un par bībeles tulkotāju izrauga Reiteru, kas tai laikā beidz studijas medicīnā. Gubernātors Ferzens ar sava padomnieka Helmersena starpniecību nosūta Reiteram pabalstu ar priekšlikumu pārtulkot Jauno derību latviešu valodā. Reiters savā atbildē sirsnīgi pateicas par viņam parādīto godu un lūdz šo uzdevumu apstiprināt ar rakstu. Reitera vēstule skan šādi:

„Tā kā Jūsu apgaismotā ekselence, grāfa kungs, ne tikai manu pazemīgi iesniegto lūgumu viszēlīgi ir pieņēmusi un man manā lielā nabadzībā ne tikai kristīgu palīdzību sniegusi, bet arī caur asistences padomnieku Helmersenu man likusi paziņot, ka man jāuzņemas Jaunā testamenta tulkošana, tad par šo augsto godu izsaku visā pazemībā savu pateicību. Bet lai man būtu iespēja parādīt, ka es šo ļoti nepieciešamo un kristīgo tulkošanas darbu nesmu iesācis ar privātu, bet publisku inicātīvu, tad griežos pie Jūsu apgaismotās ekselences ar pazemīgu lūgumu man šai lietā laipni izsniegt rakstītu pavēli. Tad Visaugstākam Dievam par godu un visai kristīgai draudzei par svētību un par Jūsu ekselences nemirstīgu slavu un vārdu šai zemē pie šī svētīgā darba varēšu ķerties. Novēlot Jūsu ek-

selencei sasniegt šeit laicīgi un tur mūžīgi dvēseles svētību, novēlu Jūsu ekselencei Jēzus saldo mīlestību un palieku Jums padevīgais

Job. Reiters."

Šī vēstule diemžēl nav datēta, bet laiks, kad tā rakstīta, ir ap 1672.—1675. g. Nav zināms, vai gubernātors uz šo vēstuli atbildējis un vai Reiters ir saņēmis rakstītu pavēli par bībeles tulkojumu, bet par to, ka Reiters pie šī darba ir ķēries, mums liecina 1675. gadā Rīgā izdots bībeles tulkojuma paraugs. Šis paraugs izdots grāmatiņas veidā oktāvā, un tā virsraksts ir: *Eine Uebersetzungs-Probe* genommen aus d. 20 Cap. Exodi, wie auch 5, 6, 7 Cap. Matthei, sampt andern schönen Sprüchen. Ed. J. Reuter. Riga 1675. O.

No šīs grāmatas virsraksta redzams, ka šai tulkojuma paraugā Reiters ievietojis 3 nodaļas no agrāk tulkotā Mateja evaņģēlija. Šais nodaļās atrodas kalna sprediķis un „Mūsu tēvs”. Bez tam 20. nodaļu no eksoda, kur atrodas baušļi, un dažus citus bībeles pantiņus. Mozus grāmatas izvilkums it kā norāda uz to, ka Reiters savā bībeles tulkojumā nav gribējis norobežoties tikai ar Jauno derību, bet dot pilnu bībeles tulkojumu.

Šīs grāmatiņas eksemplārs vēl 19. gs. atradies Upsalas bibliotēkā un ierakstīts vairākos šīs bibliotēkas katalogos, bet tagad vairs tur nav atrodams, un mums nav iespējas spriest ne par Reitera rakstību, ne arī par to, cik daudz viņš baušļos un lūg-

šānās atkāpies no parastām tradīcijām. Nav arī zināms, kā uzņēma konsistorija un mācītāji šo tulkojuma paraugu, nav arī zināms, cik tālu Reiters ar bībeles tulkošanu ticis. Domājams, ka viņš labu daļu no šī darba līdz 1677. g., kad uz visiem laikiem atstāj dzimteni, tomēr bija veicis. Reitera gaitas pēc 1675. gada ir šādas. Viņš dabū Vācijā no Vitenbergas universitātes apliecību, ka viņa ticība saskan ar Augsburgas konfesiju, un tas nevar būt par šķērslī, lai viņš no jauna ieņemtu mācītāja amatu. 1675. gadā Kārlis XI pavēl Reiteru no jauna uzņemt garīdznieku kārtā, un 1676. g. Reiteru ieceļ par garnizona mācītāju Koknesē, kur viņš sprediķo vācu, zviedru, somu un latviešu valodā, un viņa latviešu sprediķi atrod tādu piekrišanu, ka zemnieki plūst uz tiem ne tikai no Vidzemes apkārtējiem pagastiem, bet arī no Kurzemes, pret ko visiem spēkiem cīnās apkārtējie muižnieki. 1677. g. Reiters iebrauc Rīgā un patlaban viesojas pie sava drauga un padomdevēja Jēkaba baznīcas mācītāja Lotichija, kad izceļas lielais Rīgas ugunsgrēks. Reiters steidz glābt savas grāmatas un manuskriptus, kas noglabāti kādā namā pie Jāņa baznīcas, kur dzīvoja viņa sievas tēvs, Jāņa baznīcas ķesteris un skolotājs M. Gertsons. Steidzīgi viņš tos dabū lejā un novieto Pēterā baznīcas sakristejā, bet arī Pēterā baznīca nodeg un iet bojā ne tikai visas Reitera grāmatas, bet, iespējams, arī manuskripti. Bet ar šo sitieni vēl nav diezgan. Pašu Reiteru arestē kā Rīgas dedzinātāju, jo vairāki vācu pilsoņi

redzējuši, ka Reiteri steidzīgi skrien pa ielu. Nēlīdz Reitera protesti, ka viņu kā garīdznieku nedrīkst tā arestēt, ka tāda rīcība aizskarot visas garīdzniecības godu. Pat tad, kad fogts ziņo, ka pret Reiteru neesot nekādu pierādījumu, rāte nolēmj viņu no aresta neatsvabināt, jo esot uzdevušies vairāki pilsoņi, kas varot liecināt, ka Reiteri ir vainīgi. Reiteru atsvabina tikai tad, kad atrasti ir īstie vainīgie un iejaucas ģenerālgubernātors. Un vēl atlaižot no aresta, rāte pieprasa Reiteram zvērestu, ka viņš ne personīgi, ne arī ar citu personu starpniecību nesūdzēsies par savu arestu. Kaut ko tamlīdzīgu izdomāt un tā apieties varēja tikai slavenā Rīgas rāte, kas lepojas ar savu pilsoņu tiesībām. Skandāls, kas būtu izcēlies, ja tas būtu izdarīts ar kādu vācu mācītāju, būtu ārkārtīgs. Bet Reiteri taču nebija vācietis, tas bija pirmais kaitīgais latviešu inteliģents, kas uz savas muguras pirmās dabūja izbaudīt to pašu, ko vēlākos laikos izbaudīja tie latviešu inteliģenti, kas atteicās palikt par vācu sulaiņiem, gāja kopā ar savu tautu un cīnījās par savas tautas tiesībām. Un cīņā pret visiem tiem, kas mēģināja apdraudēt vācu varu, nekāds likums vairs nav svēts. Ka tādus cilvēkus pataisa par slepkavām, laupītājiem un dedzinātājiem, tas diemžēl ir parasta lieta vācu varas laikā.

Laiks, kad notika Rīgas degšana, Rīgas rātei un visiem Rīgas vāciešiem bija stipri nervozs laiks. No vienas puses, zviedru nodomi nebija zināmi; baumas gāja par zemju redukciju un citām reformām,

kas sāpīgi varēja ķert arī Rīgas vācu varu. Pašu vācu starpā arī notika strīdi, un abas ģildes tikko bija sagrābušas savās rokās kontroli par pilsētas finančēm. Savukārt latviešu spiedienu arī bija ļoti liels. Latviešu Rīgā šai laikā bija pat vairāk nekā vāciešu; tie sāka spiesties iekšā visās nozarēs, un viņos jau atklāti sāka rūgt nemiers par to, ka latviešiem atņem viņu vecās tiesības, aprobežo viņu iekļūšanu amatos, neuzņem par namniekiem, rada šķēršļus, nekustamus īpašumus iegūstot. Un kad aizdedzināja Rīgu, tad vācu aprindas bija pārlicinātas, ka to izdarījuši vai nu krievi, vai latvieši. Un saprotams, ka meklēja nemierīgo latviešu vadonius, kam visādā ziņā vajadzēja būt līdzzinātajiem pie šī ugunsgrēka. Ka šo nemierīgo latviešu vadonis ir Reiters, tas bija jau zināms, un vajadzēja tikai kādai sievai redzēt, ka Reiters ātri steigdzies pa trepēm zemē, kad radās jau vesela rinda liecinieku, kas bija gatavi apzvērēt, ka Reiters nodedzinājis Rīgu. Kad izrādās, ka Rīgu nodedzinājuši krievu uzpirkti vācieši, Reiteru atsvabina, bet šis pazemojums ielej Reiteram „to necilvēcīgo ciešanu, kas viņam ir bijis jāpārcieš savas tautas dēļ” (Reitera paša vārdi), kausā pēdējo pili. Reiters pagriež savai dzimtajai pilsētai un dzimtajai zemei muguru un aiziet par mācītāju uz Ingermanlandi. Visi viņa plāni izputēja, un iesāktais lielais darbs palika nenobeigts. Ko neiznīcināja uguns, varbūt iznīcināja pats lepna, salauztais vīrs.

Tādi ir pirmie mēģinājumi tulkot bībeli latviski.

Ja arī šie mēģinājumi neizdevās, tad tomēr tiem latviešu literatūras attīstības gaitā ir liela nozīme. Katrs mēģinājums sataisa ceļu darbam arī tad, ja šis mēģinājums nav vests līdz galam. Pēc šiem diviem mēģinājumiem bībeles tulkojumam ne tikai bija jau psiholoģiski sagatavota zeme, bet tas jau bija kļuvis nepieciešams, kā to norāda kāds raksts, kuŗā Kelicas mācītājs Rothūzens 1681. g. savā atsauksmē par ģenerālsuperintendenta iesniedzamiem punktiem saka, ka latviešu un igauņu bībeles tulkošanas lietā jāprasa no ķēniņa nauda tikai izdošanai, bet ne tulkošanai, jo valodās vingrinātie mācītāji šādu darbu varot izdarīt bez lielām pūlēm, un arī to labprāt darīšot un atlīdzību no Dieva gaidīšot. Tātad mācītāji jau atrada sevi par spējīgiem pie šāda darba ķerties, un Fišeram nebija vairs jāuzduŗas uz tādām grūtībām kā Gecelijam. Kā Fišers un Gliks šo darbu veica, par to jau literatūrā daudz rakstīts, un pie šīs lietas es neuzkavēšos.

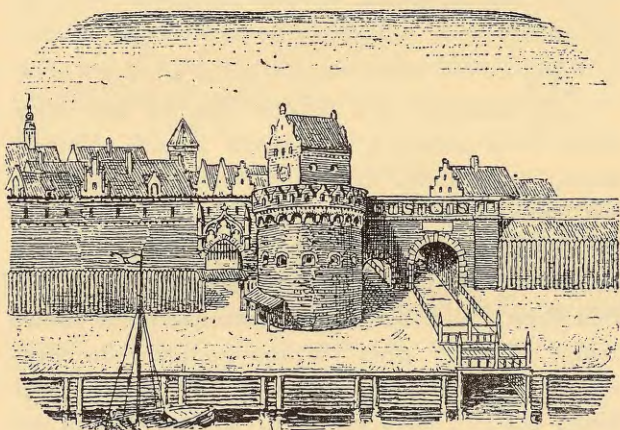
Bet, runājot par pirmiem mēģinājumiem tulkot bībeli latviešu valodā, nevar pāiet gaŗām Fīrekeram. Prof. L. Bērziņš jau noskaidrojis, ka Fīrekeru tulkojumi ietekmējuši Glikas bībeles tulkojumu. Tāpat ir zināms, ka Adolfiga *Vademecum* 1685. g. izdevumā neietilpa visi Fīrekeru tulkojumi, bet cik tālu gājuši Fīrekeru nodomi un darbi bībeles tulkošanā, par to ziņu nav. Ir pilnīgi iespējams, ka Fīrekers bībeles tulkošanas darbu bija pāvirzījis daudz vairāk uz priekšu, un ir pat iespēja, ka Gli-

ka rokās, bībeli tulkojot, nonākuši Firekera manuskripti.

Bībeles tulkošanas darbus izdarījis pēc Glika liecības viņš viens pats ar vienu palīgu Vitenu. Tomēr man ģenerālkonsistorijas archīvā Stokholmā nācās uzdukties uz vairākiem dokumentiem, kuŗi liecina par to, ka pie bībeles tulkošanas bez Glika strādājuši arī citi mācītāji. Viens no šiem Glika līdzstrādniekiem bijis Tirzas, vēlāk Valmieras mācītājs Klembchens. Pēc Glika aizvešanas uz Krieviju par Kokneses prāvestu nāk Neidāls, kas divas reizes, 22./VI 1702 un 26./XI 1702, lūdz pārcelt Klembchenu uz labāku vietu, jo Klembchens vairākus gadus bez kāda atalgojuma strādājis gar bībeles tulkošanu latviešu valodā. 1703. g. novembrī virskonsistorija tad arī liek par Valmieras mācītāju iecelt Klembchenu, kas ne tikai ilgu laiku ar mazu algu draudzei uzticami kalpojis, bet arī latviešu bībeles tulkošanā ieguldījis milzu darbu un nepārspējamu čaklumu.

Nekādas ziņas nav uzglabājušās par Glika sagatavoto bībeles otro izdevumu. 1702. g. 23. aprīlī Glikš iesniedz konsistorijai rakstu, kuŗā lūdz tuvējā draudzē iecelt par mācītāju Šteidingu, kas trīs gadus pie viņa dzīvojis par mājskolotāju, ir ārkārtīgi uzcītīgs un čakls un tādēļ šo amatu cienīgi pildītu. Tas, ka viņš paliktu Glika tuvumā, nāktu par svētību visai tautai, jo viņi kopā sākuši jau latviešu bībeles tekstu revidēt, lai to pārstrādātu pēc pamata tekstiem, un šai darbā jau tikuši stipri

tālu. Ja Šteidings paliek tuvumā, tad šo darbu varēs drīz nobeigt. Šo bībeles jauno izdevumu nodomāts izdot oktāva formātā. Vai šo darbu Glikam izdevies pabeigt, un kur palicis sagatavotais bībeles revidētais teksts, par to ziņu nav, jo Gliku drīz pēc tam sagūsta krievi un Šteidings pārnāk uz Rīgu par liceja rektoru.

Mārstaļu vārti Rīgā 1612. gadā.

SENIE SPĒKA VĪRI

Rīdzinieki mīl iedzert. Un tā nav tikai mūsu laiku parādība, tāda slava Rīgai ir jau no tēvu tēvu laikiem. Gadījumu, kad bija jāiedzeļ, jau netrūka, jo nevarēja taču kāzās, kristībās un bērēs nedzert, jāiedzeļ bija arī svētkos, vai kad amatā uzņēma jaunu zelli un meistarū, muca alus bija jāliek galdā. Vecie ģilžu, melngalvju un amatu rēķini rāda, ka gada svētkos nodzertā alus daudzums sniedzās desmitās mucās. 18. gs. rāte ievāc ziņas, cik alus nodzerts liģeŗu amata svētkos, un ir spiesta aizrādīt, ka desmit spaiņu uz katra daļībnieka, ieskaitot sievas un bērnus, tomēr esot drusku par daudz. Un kad muzejā apstājamies pie lielajiem amata kausiem, kas bija jātukšo jaunuzņemtiem zelliem un meistariem, tiešām rodas zināms respekts.

Īsto dzērāju, kas māk un prot dzert un var arī nest, Rīgā tomēr nav bijis sevišķi daudz. Šie vīri

dzeļ ar cieņu un baudu, ar zināmu pārākuma apziņu, un ar nicināšanu noskatās uz dzērājiem diletantiem, kas uz katra soļa pārkāpj kārtīgas dzeršanas likumus un blamē godīgo dzērāju cunfti. Tie noreibst no pāris glāzītēm, dzeļ visādu draņķi un piedzeļas kā cūkas, pie kam viņu starpā ir ļoti daudz pļēguru, kas pa krievu modei dzeļ par ka-peiku un lielās par rubli, un ar savu bļautišanos, plātīšanos, kaušanos un citām cūcībām dara negodu visai cienījamai dzērāju saimei. Īstajiem dzērājiem ar šiem diletantiem nekādas lielas draudzības nav, un, ja kāds no tiem iemaldās viņu kompanijā un grib sevi kā dzērāju parādīt, tad to parasti „noliek zem galda”, bet kaut kādam puikam vai alkoholiķim arī šis gods netiek parādīts.

Viņu pašu starpā sarunas bieži novirzās uz tiem slavenajiem dzērājiem, ar kuŗiem viņi kopā dzēruši un kas tiešām mācējuši dzert. Par dažiem no tiem stāsta īstas leģendas, bet pāiet laiks, uzpeld jaunas zvaigznes un atmiņas par senajām slavenībām iegrimst aizmirstības jūfā.

Ļoti rūpīgi mēdz atzīmēt visādu blēžu, zagļu un laupītāju vārdus, bet cienījami dzērāji iekļūst vēstures annālēs ļoti retos gadījumos. Tā tas bijis arī Rīgā, kur aizmirstībā aizgājuši gandrīz visi slavenie dzērāji un viņu darbi. Tikai izņēmuma kārtā vienam vīram vēsture nav varējusi pāiet garām. Tas ir Ansis Zeltiņš 17. gadsimtā.

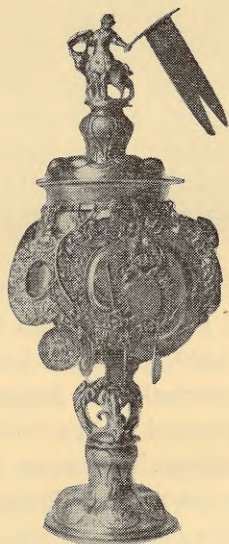
Par šī Rīgas dzērāju karaļa darbiem stāsta mums Vīkena chronika sekojošo. Ansis Zeltiņš bijis vīrs

ar labu apetītu. Noēst klaipu maizes ar krietnu gabalu šķiņķa un uzēst virsū četras, piecas vistas viņam bijis tīrais nieks. Bet dzērājs tas bijis vēl labāks. Vienu dienu Rīgā iebraucis kāds Kurzemes muižnieks un strīdū ar Rīgas birģeri aizskāris pil-sētas godu pašā sāpīgākā vietā. Tas apgalvojis, ka Rīgā neesot lielāka dzērāja par viņu, un, ja kāds atrastos, kas viņu šai lietā pārspētu, tas dabūtu viņa karieti ar visiem zirgiem. Rīgas goda aizstā-vēšana uzdots Ansim Zeltiņam. Sacīkste sākusies ar to, ka kurzemnieks pacēlis trīsstopu kannu un uzdzēris Zeltiņam. Zeltiņš pasniegto kannu izdzē-ris, paņēmis astoņstopu kannu, iztukšojis to divos vilcienos un pasniedzis pretiniekam. Tas pieveicis kannu vienā vilcienā un nodevis atkal Zeltiņam. Zeltiņš tāpat vienā vilcienā iztempis kannu un tad noteicis: Viņš esot domājis, ka iedzeršana risināšo-ties nesteidzoties un mierīgā garā, bet nu redzot, ka kurzemnieku mokot lielas slāpes. Bet ja nu tā, tad ar tādiem nieka traukiem nemaz nevarot slā-pes remdināt, lai dodot šurp kārtīgu spaini. To teikdams, viņš pacēlis spaini pie mutes, ieņēmis malku un pasniedzis lielo trauku pretiniekam. Cik reižu spainis ceļojis no vienas rokas otrā, to chro-nika nemin, bet iznākumā kurzemnieks gulējis zem galda, Zeltiņš iesēdies karietē un, skaļu sau-cienu pavadīts, aizlaidies pa Rīgas ielām.

1642. gadā Zeltiņš ieradies siļķu brākī. Tur stā-vējušas mucas ar spirtu. Zeltiņam pie rokas gadī-jusies caurulīte, un pa šo caurulīti ugunīgais šķid-

rums sācis plūst no mucas Zeltiņa mutē. Labu brīdi Zeltiņš sūcis, bet tad kļuvis tāds gurdens, tik tikko piecēlies, notentelējis līdz salmu kaudzei, tur apgulies un augšā vairs nav cēlies.

Tā pēc chronikas beidzis savu mūžu Rīgas dzērāju karalis.

Kauss, kas bija tukšojams, iestājoties amatā.

PASTORĀLE RĪGAS TEĀTRĪ

Nevar teikt, ka 17. un 18. g. simtenis teātros būtu sevišķi veicinājis maigās jūtas. Tieši otrādi, tas ir tas laikmets teātra vēsturē, kad skatītāju jūtas netop ne mazākā mērā saudzētas, kad darbā laiž vissmagāko artileriju, lai tikai satrauktu nervus. Ja tā ir drāma, tad bez slepkavībām uz skatuves nevar iztikt un tur bieži sakrājas veselas liķu kaudzes. Kā piemēru ņemsim lugas *Titus Andronicus* izrādi 1699. gadā, kas ļoti tuva Šekspīra lugai ar to pašu nosaukumu. Izrādes afišai pievienots arī satura konspekts, kur teikts, ka Tits sagūstījis gotu karalieni Tameru ar dēliem Kvironu un Demetriju un kaņavadoni Aranu. Tamera kļūst par ķeizarieni, Tita meita Lavinija noraida tās dēlu mīlestību, tie atriebībā nokauj ķeizara brāli, tāpat divus Tita dēlus, Lavinijai izrauj mēli un nocērt rokas. Tits ar citiem dēliem nogalina Kvironu un Demetriju, ar viņu gaļu un asinīm cienā viņu māti

un ķeizaru, Aranū sadedzina dzīvu; tad Tits nodur Tameru, ķeizars Titu, Tita dēls Lūcijs ķeizaru un tā pats tiek par ķeizaru.

Rīga ar nerru un bērnu (1620).

Braunšveigas hercogs Heinrihs Juliuss kādā savā lugā liek varonim Neronam nokaut savu vienīgo dēlu, izgriezt tam sirdi, to izcept un apēst, piedzežot klāt dēla asinis ar vīnu, iedzīt tēvam iesmu pakausī, nožņaugt krustdēlu, nogriezt mātei galvu un, saprotams, pēc tam nokauto gariem vajāt pašu slepkavu. Tās tiešām bija īstas šausmas, no kurām skatītājiem mati cēlās stāvus.

Komēdijā arī dabūja redzēt skatus, kur mute palika vaļā. Lugā *Tugend- und Liebestreit*, kas

1677. g. veltīta Braunsšveigas hercogienei Kristīnei, hercogs sūta Pikelheringu nonest iemīlotai vēstuli. Tas noprasa: Bet ja šī dāma sēž patlaban atejā un tai nav neviena cita papīra pie rokas, vai tad arī tā jānodod? Kad hercogs to dzen prom, tas noprasa: Bet ja tā dāma izģērbusies savā guļamistabā un blusojas, vai arī tad jānodod? Hercogam piesūta rēķinu par sviesta mucu, ko Pikelherings pieķēzījis jūras braucienā, un hercogs par to labprāt samaksā. Pikelherings stāsta vienā cēlienā, ka esot izmeklējis hercogu visur: ir zem sieviešu lindrakiem, ir vecās Sibilas naktspodā, ko tā lietojot jau 72 un viņas māte 83 gadus un ne reizes neesot mazgājušas. Kad viņš iesēžas ķēniņam klēpī un tas to dzen prom, jo viņu nepazīstot, tas nosaka, ka šis esot draņķa ķēniņš, jo viņu pazīstot Venecijā visi zagļi, blēži, visas ielas meitas, visi ateju tīrītāji, un slavenākais starp tiem esot viņa kungs hercogs, kas arī to pazīstot. Par tādiem un līdzīgiem jokiem smējās publika, un tādas lugas veltīja princesēm!

Bet līdzās ārkārtīgai brutālībai, kas valdīja uz skatuves, tur sāk parādīties gluži pretēja rakstura darbi, kas cilvēka priekšā uzbuļ jaunu, maigu, romantisku pasauli, kurā cilvēks iegrimst kā sapnī. Tās ir tā sauktās ganu lugas, kur hercogi un grāfi, pārgērbušies par ganiem, bauda visus dabas un mīlas jaukumus. Pastorāle ar Taso *Amintu* parādās uz skatuves un iekāpo sev cienīgu vietu franču un italiešu skatuves mākslā, sevišķi jaunajā operā

un baletā. Rīgā pirmo pastorāli izrāda 1735. gadā. To uzved Kreicera trupa, kuŗā bez paŗa Kreicera piedalās viņa sieva Marija Magdalēna, dz. Benekena, viņas māsas Klāra un Kristīne, J. Papelbaums un citi. Jāatzīmē, ka Vācijā pastorāles ziedu laiki sākās desmit gadus vēlāk, un tā gūst laurus ne tikai uz skatuves, bet arī romānā un dzejā. Tā Stenders gadu simteŗa beigās ar savām ziņģēm un spēlēm („Viens kungs pa vārtiem iejāja . . .”) pārnes pastorāli arī latvieŗu sētā.

Viņas Majestātes ķeizarienes Annas Joanovnas vārda dienā 1735. gada 3. februārī savu padevību izsaka ŗeit esoŗais vācu komēdiants un grib to rādīt ar prologu, kur uzstājas *Prudentia*, *Justitia*, *Clementia*, Rīga un Merkūrijs. Labi domāts emblēmatisks, chronoloģisks un kabalistisks uzvedums. Autors — komēdijas direktors J. C. Kreicers. (Seko trīs lapas puses latīņu un vācu dzejas). Tiks arī izrādīta pilnīgi no jauna sagatavota un ŗeit nekad neredzēta luga (*Haupt-Action*) ar nosaukumu: *Starŗ ganiem paslēpusies karaļa āboliņa lapa, jeb No dzīvām alus mielēm nobijies, no zemniekiem kā salmu kūlis izkultais, no indiāņu bitēm labi apstrādātais, pie bildināŗanas tīri noraidītais, no hellespontieŗiem vāji atalgotais, jauŗtais ganu puisis Balbro*. Lugā notiek ŗādas pārvērtības. Patīkams skats ar ganu būdām. Skaists dārzs ar indiāņu biŗu stropiem. Venera mākoņos. Burvju ala. Pallada mākoņos. Lieliski greznots un skaisti iluminēts laukums, kur notiek ganu svētki. Skati:

Zemnieku gājiens, kas nes augstā sēdeklī Balbro, kopā ar divas olektis augstu alus kannu, kur iekšā dzīvas mieles. Četru zemnieku balets. Četru indiāņu bišu balets. Lielisks ganu gājiens, kuŗā tie ziedo Palladai puķes. Hellespontiešu deĵa. Ganu bankets ar ganu *Grand-Ballet*.

GRUNDUĻU - FON GRINDEĻU
DZIMTA

Starp tiem zinātniekiem, ko Rīga devusi XIX gs. sākumā, Dr. Dāvids Hieronims fon Grindelis ierindojams vienā no pirmajām vietām. Tērbatas universitātes rektors, ķīmijas profesors, farmaceits, ārsts un sabiedrisks darbinieks, — tas atstājis plašu literāru mantojumu, kas izpaužas viņa daudzajos zinātniskos rakstos, kuŗu virsraksti vien aizņem vairākas lapas puses, tāpat arī viņa dibinātā un izdotā farmācijas un medicīnas žurnālā, kā arī viņa 1803. g. dibinātā pirmā Rīgas farmaceitu biedrībā. Viņam vēl dzīvam esot, jau daudzas zinātņu biedrības, starp citu arī Zinātņu akadēmija, Kaŗa medicīniskā akadēmija godināja viņu, ieceļot to par savu korrespondētāju locekli, un Jēnas universitāte tam bez disertācijas piešķīra doktora gradu.

Šis ģeniālais zinātņu vīrs ir latvietis, un Grindeļu ģimenes vēsture dod mums ļoti spilgtu ainu no latviešu kultūras vēstures XVIII g. simtenī.

Grindeļu ģimenes ciltstēvs ir liģeris un liģeŗu vecākais Mārtiņš Grundulis. Viņš parādās Rīgā pēc 1710. gada. Pirmo reiz liģeris Mārtiņš Grundulis (Marting Grunduls) minēts Jāņa baznīcas grāmatā 1711. g. 6. sept., kad viņš ir kūmās cēlāja Hermaņa Āpa dēlam. Šai laikā Grundulis ir tikko pieņemts liģeŗos, bet nav nodevis vēl liģeŗa zvērestu.

1712. g. 3. aprīlī ķemerejas tiesā ierodas jaunie liģeŗi, sāls nesēji un kaņepāju kūlēji un nodod savu zvērestu. Pavisam nodod zvērestu 17 liģeŗi, bet vēl ir 3 slimī un zvērēt šai dienā nevar, sāls nesēji ir 7 un viens slimis, kaņepāju kūlēji 18 un 2 slimī. Zvērē šādi jauni liģeŗi: Michel Osoling, Jaan Kurpneks, Goddert Zyme, Daniel Auss, Jurgen Schult, Jacob Bandt, Jacob Kummeling, Hans Berens, Martin Grundel, Thomas Miggel, Jaan Kacke, Berend Kiess, Johan Busch, Michel Kruse, Jaan Samm, Otto Kruss, Jacob Tiess. Iztrūkst trīs slimie: Detlof Schnieder, Hans Knoop, Jan Silling.

Sāls nesēji ir: Peter Struppe, Jaan Stenhauer, Clas Kroyer, Hinrich Callning, Jaan Kalnapuurs, Lorens Kruse un Christ Kock. Slims ir Thom Beiting.

Kaņepāju kūlēji ir: Hinrich Gayl, Hans Baltzer, Caspar Böttger, Michel Leuthen, Martin Gayl, Valentin Dreyman, Jacob Buman, Clas Pumpen, Herman Preede, Fritz Mester, Vilm Beeck, Paul Aust, Michel Kruse, Martin Latz, Jürgen Busch, Martin

Kruming, Baltzer Dump, Joachim Osoling. Iztrūkst: Thom Lau un Matthies Butte.

Šai sarakstā mēs sastopam stipri daudz tādu ģimenes vārdu, kas Rīgā priekš tam nav pazīstami un kas pieder jauniem ienācējiem. Šo jauno ienācēju starpā ir Mārtiņš Grundulis (Grundel) un Jānis Šteinhauers (Stenhauer). Par abiem tiem mums nav nekādu ziņu, no kurienes tie nākuši un kas ir viņu vecāki. Kad šā Jāņa Šteinhauera brāļa dēli iesāk sūdzību ar Rīgas rāti, pieprasīdami sev Rīgas namnieku tiesības, tad Rīgas rāte uzdod zemes tiesai noskaidrot, kas ir Jāņa Šteinhauera senvecāki un no kurienes tas ieradies Rīgā. Tomēr zemes soģa tiesai neizdodas to XVIII gs. vidū noskaidrot, lai gan starp lieciniekiem ir Jāņa Šteinhauera padēls un citi Jāņa un viņa brāļa Matīsa radinieki un laika biedri, bet šie liecinieki slēpj Jāņa un Matīsa Šteinhauera izcelšanos un visi tiesā ir aizmirsuši, kas ir šo brāļu vecāki un no kurienes Šteinhaueri Rīgā ieradušies. Paši Šteinhaueri arī nestāsta, no kurienes viņi Rīgā ir ieradušies un kur tie dzimuši, un Rīgas rāte pilnīgi pareizi arī ziņo senātam tos iemeslus, kādēļ Šteinhaueri slēpjot savu dzimtas celmu: viņu tēvs Matīss Šteinhauers, kopā ar brāli Jāni, esot no Kurzemes izbēguši latviešu dzimtcilvēki. Un visos tālākos oficiālos spriedumos Dāniels pazaudē tikai tādēļ, ka viņš ir latvietis. Bet arī savās vēlākās sūdzībās viņš visu smagumu vērš uz to, lai pierādītu, ka latviešiem ir tādas pašas tiesības būt par namniekiem kā

vāciešiem. Tādējādi Šteinhouera latviešu tautība pierādīta jau XVIII gs. kā ar Rīgas rātes atzinumiem, tā arī ar tiesu lēmumiem.

Šis Šteinhouera gadījums mums rāda, ka visnedrošākais ceļš, noskaidrojot kāda Rīgas iedzīvotāja tautību, ir mēģināt kādas personas tautību pamatot ar to, ka šai personai ir vācu vai arī tāds uzvārds, kas atgādina vācu vai kādu citu Vācijā vai kādā citā Rietumeiropas zemē sastopamu uzvārdu.

Līģeři, sāls nesēji un kaņepāju kūlēji kopā ar alus nesējiem saucās par četriem latviešu amatiem, un šie amati vēl nākamā ķemerejas tiesas sēdē pēc jauno biedru nozvērīnāšanas nosaukti par tīriem latviskākie Rīgas amati, un šo amatu locekļi bija latvieši resp. nevāci. Tie bija zvērīnāti ekspeditori, kas saņēma preces no kuģiem, tās nosvēra, transportēja uz noliktavām, bija atbildīgi par ieņemšanu, glabāšanu un izdošanu no noliktavām un kopā ar to nodarbojās arī ar to preču šķirošanu, pakošānu un apstrādāšanu, kas bija domātas tālākam eksportam. Amatā skaitījās tikai amata saimnieki, kas strādāja ar algādžiem, kuŗu skaits dažreiz bija līdz piecpadsmit. Iestājoties amatā, visiem locekļiem bija jānodod zvērests latviešu valodā.

Iestāties šais amatos nebija tik viegli. Tur uzņēma tikai vīrus, kas vismaz četrus gadus bija kalpojuši kā kalpi pie kāda namnieka, no tā dabūjuši apliecību, ka tie ir pilnīgi uzticami, un kas bija

sakrājuši pietiekoši daudz naudas, ar ko amatā iepirkties.

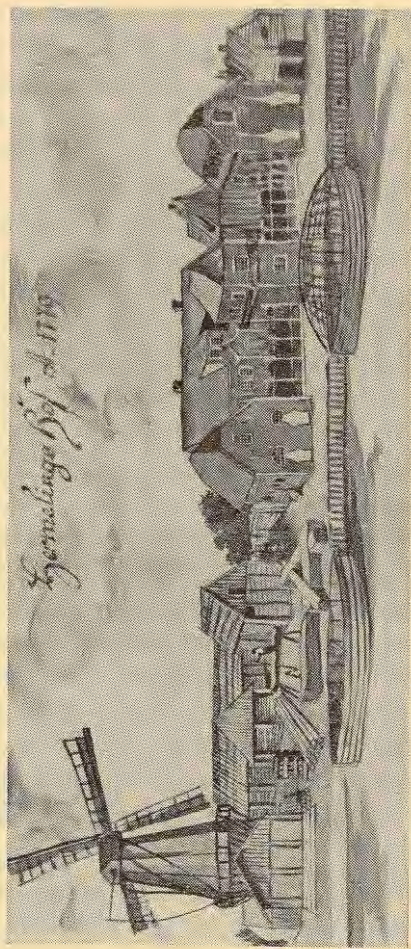
Šie četri tīrie latviešu amati bija arī tie amati, kur centīgs latvietis, kas ienācis Rīgā un savus četrus gadus nokalpojis, varēja ietikt. Ietikt kaut kādā citā amatā, kur bija vajadzīgas speciālas zināšanas, tie nevarēja. Tādēļ arī to centīgo latviešu, kas ieradās resp. iebēga Rīgā, ideāls bija ietikt šais četros amatos, lai pēc tam saviem bērniem izmācītu kādu amatu un tie tiktu par kārtīgiem amatniekiem kādā latviešu vai vācu amatā.

Līģeři tātad pieder pie tiem amatiem, kuŗos pastāvīgi pieplūst no laukiem jauni ļaudis, un 1712. g. 3. aprīļa saraksts rāda to, ka arī šeit laba daļa ir ienācēju, kas nākuši no laukiem. Izdevība ietikt līģeŗu amatā bija diezgan liela. No 150 līģeŗiem 1709. gadā 1712. gada 6. maijā palikuši tikai 36, no tiem 20 jauni, tātad lielajā mērī ir apmīris vai izklīdis gandrīz viss amats. Uz laukiem mēris plosījās arī, tā kā daudz ļaužu bija apmīruši un daudzi arī bija izlietojuši iespēju atstāt savas mājas un doties uz Rīgu sev laimi meklēt.

Kopā ar citiem ienācējiem 1712. gadā iestājās līģeŗos Mārtiņš Grundulis. Tāpat kā pārējiem latviešu ienācējiem tam ir latvisks uzvārds, tāpat kā par citiem mums nav zināmi viņa vecāki un dzimšanas vieta, un tāpat kā Šteinhaueram neviens arī to nedabūs zināt, jo visa viņa dzīve un karjera atkarājās no tā, cik labi viņš savu vēl par dzimtcilvēkiem bijušo vecāku dzīves vietu varēja noslēpt.

Ienācis Rīgā un iestājies latviešu amatā, Grundulis apprec latviešu sievu Edi, liģeŗa Griezes atraitni, dzimuŗu Ozoliņu, ko vēlāk mēs kā „Edde Grundulene” vairākreiz sastopam kristībās Jāņa baznīcā par kūmu (1713. g. 5. febr.). Grundulis ir latvieŗu Jāņa draudzes loceklis un tur 1712. g. 9. novembrī kristī savu pirmo meitu Annu. Kūmās ir Stādena kundze, Miglene, Skultene, Kaspars Barons, Berends Ūīsis — liģeŗi un liģeŗu sievas. Tāpat arī kad kristī Grunduļu nākoŗos bērņus: Mārtiņu, Edi, Martinu un Heili (Helēnu), tad kūmās ir latvieŗi un arvien starp kūmām ir Miglene. Gandrīz katrreiz arī Skultene, Barons, Krūze un Cīrulis, kas norāda uz ļoti tuvām attiecībām un radniecību, kas pastāvēja starp Grunduļiem un šīm ģimenēm.

Grunduļu bērņi apmirst jaunībā, un, kad pēc sievas Edes nāves 1735. gadā Grundulis grib doties jaunā laulībā, tam palikusi dzīva tikai meita Heile. Mārtiņa Grunduļa otra sieva ir Marija Tīse, liģeŗa Jēkaba Tīsa meita. Ar to Mārtiņš Grundulis piedzīvo bērņus: Barbaru, Miķeli, Annu un Grietu. Kad 1744. g. Mārtiņš Grundulis mirst, no šiem bērņiem ir dzīvi dēls Miķelis un meita Grieta. Dēls Miķelis ir kristīts 1740. g. 12. oktobrī un kristīts vārdā „Mikkel”, lai gan vēlāk saucas „Michael”. Viņa kūmas ir Miķelis Rumbeniņš, Kaspars Barons, Ūdris, Briezene un Lauene. Visi latvieŗu cilvēki. Pēc Mārtiņa Grunduļa nāves viņa sieva Marija apprecas ar zvejnieku Jaunzemu.

Jāņa Steinhauera Hermelinu muiža 1779. gadā.

Tāda ir Grindeļu ciltstēva Mārtiņa Grunduļa dzīve. Mums nav nekādu iemeslu, kas dotu iespēju apšaubīt to, ka tas ir latvietis. Viņš dzīvo tāpat kā visi viņa amata biedri latvieši, un pat mēs neredzam pie viņa nekādas tieksmes tuvoties vāciešiem, viņa tuvākie draugi arī visi ir latvieši.

Vienīgais, ko varētu uzskatīt par faktu, varbūt ir tas, ka Mārtiņa Grunduļa dēls Miķelis, kas jau rakstās Michael Gründel (Grindel), par sevi uzdevis 1782. g. revīzijā, ka tas ir zviedru dzimuma. Bet tādu faktu, kur latvieši un sevišķi tie, kas grib iegūt namnieku tiesības un iestāties ģildē, ir piespiesti slēpt savu latviešu tautību un uzdoties par lībiešiem, vāciešiem, zviedriem, poļiem u.t.t., mums ir bezgalīgi daudz, jo personas apliecībā vajadzēja būt skaidri apliecinātam, ka tas, kas iestājas ģildē, ir vācu valodas un dzimuma. Ja jau Miķelis Gründelis būtu cēlies no zviedriem, tad tam nebūtu bijis grūti sameklēt savus tiešos radu rakstus, dabūt oficiālu dzimšanas apliecību un iestāties namniekos, jo zviedrus Rīgā skaitīja pie vāciešiem.

Bet par Miķeļa Gründeļa un pārējo mastu brāķeru tautību mums ir uzglabājušās citas ziņas, kuras mēs varam uzskatīt par pārbaudītām un oficiālām. Tās atrodamas Rīgas rātes raportā senātam 1784. g. 2. martā, kur Rīgas rāte ziņo sekojošo:

„Mastu šķirotāji saka, ka tie nekad neesot bijuši zemnieki, bet tie noklusē savu īsto izcelsmi, un, lai gan taisnība, ka viņi nav nekādi īsti zemnieki un zemes arāji, tomēr viņi ir dzimuši latvieši; un sa-

vukārt zināms, ka visi latvieši bija dzimtcilvēki kā Kurzemē, tā Vidzemē no šīs zemes iekarošanas laika: viņi atsavinājušies no dzimtbūšanas tādā kārtā, ka tie agrākajos laikos aizbēguši no saviem kungiem un šeit apmetušies, iegūdami ar noilgumu brīvību.”

Kad mastu šķirotāji iesniedz savus paskaidrojumus par šo raportu, tad dabiski varēja gaidīt, ka viņi nāks ar pierādījumu, ka visi mastu šķirotāji nav cēlušies no latviešiem un ka viņu starpā ir arī tādi, kas cēlušies no zviedriem un vāciem, bet par to tie nekā nemin. Taisni otrādi, tā vietā mēs šai iesniegumā, kuŗu kā mastu šķirotāju pārstāvis parakstījis arī Miķelis Grindelis, atrodam veselu deklarāciju par latviešu tiesībām:

„Ir zināms, ka agrāk visu Vidzemi apdzīvoja latvieši, kas no seniem laikiem bija brīva tauta, un Vidzemes vēsture stāsta, ka vācieši, kad tie priekš dažiem gadu simteņiem ieradās Vidzemē, ar šiem latviešiem, kā zemes iedzīvotājiem, brīvi tirgojušies, daudzi turpat apmetušies un savā starpā precējušies. Kad vēlāk vācieši izplētās Vidzemē, tad šie ļaudis, kas apmetās uz neapstrādātas zemes un tur nodarbojās ar zemkopību, pamazām ar varu tika padarīti par dzimtcilvēkiem. Tomēr par visiem zemes iedzīvotājiem nevar teikt, ka tie ir bijuši dzimtcilvēki, un sevišķi par tiem, kas nodibinātās pilsētās nodarbojās ar tirdzniecību un amatniecību, un nav nekāda pamata, kādēļ tos varētu uzskatīt par dzimtcilvēkiem. Tikai nacionālais

naids un uzpūtība ir tie iemesli, kādēļ grib apspiest dzimušos vidzemniekus, kas cēlušies no zemes īstajiem agrākiem iedzīvotājiem. Kad vāciešu skaits vēlāk pieauga, pilsētām Vidzemē paplašinoties, tad tie tiešām pilsoniskās darīšanās aizgāja priekšā zemes iedzīvotājiem, jo tiem sevišķi trūka skolu, bet tādēļ tie tomēr nav kļuvuši par dzimtcilvēkiem, un būtu ļoti nepareizi un netaisni un arī pret mūsu visžēlīgās monarches domām, ja šos šejienes pirmiedzīvotājus liktu zemāk kā vāciešus, kas šeit ir svešnieki.”

Šis Miķeļa Grindeļa parakstītais iesniegums ir viena no spēcīgākām latviešu tiesību deklarācijām XVIII gs., kas Miķeli Grindeli, kuŗu rāte līdz ar citiem apzīmē par latvieti, kam priekšteči izbēguši no laukiem, ierindo latviešu pirmo nacionālo cīnītāju rindās. Vācu patriota cepure M. Grindelim neder.

Dokuments, kur ir aizrādījumi par Mārtiņa Grunduļa dēla Miķeļa tautību, tātad ne tikai nedod nekādu iemeslu apšaubīt to, ka Grunduļi ir latvieši, bet rātes oficiālais atzinums tieši apstiprina M. Grunduļa-Grindeļa latviešu tautību.

Pie hipotezes, ka Mārtiņš Grundulis-Grindelis varētu būt ienācējs vācietis un ka tam varētu būt radnieciski sakari ar Gründeļiem, kas XVII gs. sastopami Karalaučos un citur, nebūtu daudz ko uzskatīt. Šī hipoteze vispirms jau nekā nedod tādēļ, ka tā neizskaidro visus gadījumus, jo bez Mārtiņa Grunduļa-Grindeļa XVIII gs. pirmajā pusē

mēs sastopam strādnieku Ģedertu Grundeli 1735. g. un Šteinhauera kalponi Trīni Grundeli 1743. g. Vēlāk sastopams arī strādnieks Kārlis Grundelis. Vai tad visi tie būtu ienācēji no Vācijas, un, ja starp tiem ir kāds ienācējs, tad kāpēc tam jābūt Mārtiņam, bet ne Trīnei? Un vai latvieša Šteinhauera kalponei būtu tik augsti vācu radi?

Arī viss tas, ko min par Grunduļa ģimenes uzvārda pārveidošanos un visu šo formu atvasināšanu no vācu ģimenes Gründel, nekādi nevar pārlicināt. Tādas rakstības svārstības kā Grundulis-Grundelis mēs sastopam Rīgas sarakstos arī vārdā Muižulis-Muiželis. Tāpat arī latviešiem ir kā Grinduļu, tā arī Grunduļu ģimenes vārdi. Grunduļa ģimenes nosaukuma variēšana nav izgājusi ārpus dabiskām robežām.

Vecā Mārtiņa Grunduļa uzvārda variācijas ir tikai Grundulis-Gründul-Grundel, un viņa pirmā sieva ir Grundulieni, un ka šis vārds būtu kādā kārtā saistīts ar kādu vācu ģimenes uzvārdu, mēs arī neredzam, jo nav zināma neviena vācu Grunduļu ģimene. Vecā Grunduļa dēls Miķelis Grindelis savu vārdu raksta Gründel un Grindel, nākošās paaudzes tikai Grindel — fon Grindel. Tomēr Miķelis Grindelis, uzceļot Jāņa kapos sev un saviem pēcnācējiem kapliču, tur savu vārdu liek 1781. gadā iekalt kā Michael Grundel, tādā kārtā atgriezoties pie tēvu tradīcijām.

To, ka Jāņa baznīcas vācu tautības mācītājs būtu latviskojis vāciešu vāciskos uzvārdus, grūti ie-

domāties, un baznīcas grāmatas rāda to, ka vāciešu uzvārdi ir rakstīti bez kādiem grozījumiem resp. latviskojumiem. Un nostādīt Mārtiņu Grunduli par tādu vientiesi un lasīt nepratēju, kas nesaprot, kā viņa vārdu raksta, arī nav nekāda pamata. Mārtiņš Grundulis jau drīz vien ir un līdz nāvei paliek Grunduļa pātiņa vecākais un ilgāku laiku arī līģeņu eltermanis. Grundulis savas vadības laikā liek sakārtot visus vecos līģeņu dokumentus un tos kopā ar šragām, protokoliem un lēmumiem līģeņu lietās liek pārrakstīt atsevišķā grāmatā, kas arī veikts 1725. g. 20. maijā. Grūti būtu iedomājams, ka par šo lietu būtu interesējies un sekojis šā darba kārtošana cilvēks, kas pats neprastu lasīt un kas neinteresētos par to, kas rakstīts grāmatās.

Nevar apšaubīt Grunduļa latviešu tautību ar to, ka neatzīst Jāņa baznīcu par latviešu nacionālu baznīcu. Pie Jāņa baznīcas tiešām piederēja arī neliels skaits citu nevācu, kā poļu, leišu un krievu, bet viņus nav grūti atšķirt no latviešiem. Tad jau arī ne Pēterļa, ne Doma baznīcas nav vācu baznīcas, jo tur svešu tautu piejaukums ir vēl lielāks.

Var iebilst, ka Mārtiņa Grunduļa latviešu tautība būtu pierādīta, ja varētu uzdot, kur viņš dzimis un kas ir viņa vecāki. Bet arvienu var atrast iemeslus, ar ko apšaubīt arī tādā gadījumā. Pieņemsim to, ka tiešām būtu bijis tāds laimes gadījums, kas pie izbēgušiem zemniekiem gan ir pilnīgi necerams, un būtu izdevies atrast, ka Grun-

dulis ienācis no laukiem un viņa vecāki ir zemnieki. Fon Grevingka gadījumā ģenealoģija noved mūs zemnieku mājās, un tomēr fon Grevingku ģimenes ģenealoģijā šo faktu, ka tas cēlies no latviešiem, apšaubā. Un ka arī pierādījumi un oficiālu iestāžu atzinumi nekā nelīdz, to rāda tas, ka, piemēram, E. Zeuberlichs Šteinhaueru bez kādiem pierādījumiem apzīmē par vācieti. Mastu šķirotājus Jāni un Dānielu gan viņš sauc par pusvāciešiem, jo māte esot latviete, tēvs tātad vācietis. Šis tēvs ir arī mastu šķirotājs Matīss Šteinhauers, un tēva brālis ir sāls nesējs Jānis Šteinhauers (Jaan Stenhover), par kuŗu dzimšanu nav nekādu ziņu un kuŗus rāte apzīmē par izbēgušiem latviešu zemniekiem. Tādā gadījumā nedrīkst bez pierādījumiem apgalvot pretējo.

Grunduļu-fon Grindeļu dzimtas gaitas ir latviešu, sevišķi Rīgas latviešu, vēsturē ļoti tipiskas un raksturīgas. Šo ģimeni mums reprezentē četras paaudzes: latviešu zemnieks — vēlāk liģeris Mārtiņš Grundulis-Grundelis, viņa dēls — latviešu mastu šķirotājs Miķelis Gründelis-Grindelis, tā dēls profesors un rektors Dr. Dāvids Hieronims Grindelis un tā dēls baltvācu dzejnieks un komponists Georgs fon Grindelis, ar kuŗu šī fon Grindeļu līnija izbeidzas, jo Juris fon Grindelis mirst bez pēcnācējiem.

Ar visu lauku sparū ierodas Rīgā Mārtiņš Grundulis, iestājas liģeros, top par Grundeļa pātiņa vecāko un arī vienu laiku ir liģeru eltermanis. Tas ir

cilvēks, kas, arī ienākot Rīgā, nav zaudējis sevi, bet ātri piemērojies Rīgas apstākļiem un sasniedzis ne tikai cienījamu stāvokli, bet arī turību. Savā dzīvē*tas ir pilnīgs latvietis, un viņa pazīšanās un draugi ir latviešu sabiedrībā.

Laikmets, kuŗā dzīvo Mārtiņš Grundulis, ir bez lielākām pretenzijām. Rīgas latviešiem nekādu plašāku nacionālu centienu nav, tie tikai sīkstī cīnās par savām tiesībām, ja tos grib ierobežot, un vienīgais enerģijas izpaudums saskatāms amatu savstarpējās cīņās: līģeŗi cīnās ar sāls nesējiem, tie ar kaņepāju kūlējiem, un bezgalīgas prāvas iet bez gala. Katrs domā tikai par sevi un savu amatu, tālāk viņa intereses nesniedzas. Tomēr Mārtiņa Grunduļa laikā notiek Rīgas latviešu dzīvē pāris tādu notikumu, kas saviļņo dziļi visu Rīgas latviešu sabiedrību. Pirmais ir brāļu draudzes kustība, kas dziļi skaŗ arī Rīgas latviešus un kas Rīgā pāriet jau noteiktā politiskā cīņā. Otrs bija vācu uzbrukums latviešu dzimtīpašumiem, ko latvieši atsita, un šī pirmā cīņa un uzvara tik dziļi saviļņo Rīgas latviešus, ka tie jau pāriet uzbrukumā un iesāk cīņu par savām tiesībām ar lielu sparū, pieprasot sev Rīgā tādas pašas tiesības kā vāciešiem.

Mārtiņš Grundulis mirst 1744. gadā, atstājot mazgadīgu dēlu Miķeli, kas 1757. g. iestājas bagātājā mastu šķirotāju amatā. Tas savu vārdu jau raksta Michael Gründel, dažreiz arī Grindel, lai gan kristīts „Mikkell Grundel”. Tomēr savā dzīvē

tas paliek pilnīgs latvietis, un viņa trīs pirmās sievas ir tīras latvietes. No trešās sievas Ģertrūdes Kaggas viņam piedzimst dēls Dāvids Hieronīms, kas kristīts 1776. g. 28. sept. Jāņa baznīcā, un, izņemot vienu kapteini, visi viņa kūmas ir latvieši. Pēc trešās sievas nāves M. Grindelis apprecas ceturto reizi 1781. g., un šoreiz viņa sieva ir Katr. Elizabete Māneke, kas uzdota par vācieti, bet viņas izcelšanās nav noskaidrota.

Miķelis Grindelis iestājas mastu šķirotajos, kad pirmās latviešu cīņas, kuŗu priekšgalā stāvēja Dāniels Šteinhauers, bija jau izbeigušās. Nopērkot senāta locekļus, vāciešiem bija izdevies novērst justickollēģijas lēmuma izpildīšanu par mastu šķirotāja Dāniela Šteinhauera uzņemšanu namniekos, bet Jānis Šteinhauers no cīņas neatteicās. Un lai cik cieši vācieši bija nobloķējuši visus ceļus uz augšu, J. Šteinhauers atrada spraugas, pa kuŗām izlauzties uz priekšu un ar savu nenogurstošo enerģiju sasniegt to, ka tas ir viens no bagātākiem Rīgas fabrikantiem, tirgotājiem un zemes īpašniekiem, lai gan tam nav Rīgas namnieka tiesību. Un pēc J. Šteinhauera nāves Rīgas rātei jāiet lūgties viņa mantinieki, lai tie Šteinhaueram no rātes piespriesto atlīdzību par nelikumīgi nodarītiem zaudējumiem pazeminātu no 90 000 rubļiem uz 8000.

Latvieši jau Rīgā šai laikā bija tikuši ne tikai pie turības, bet arī pie bagātības, un nemaz nedomāja

apmierināties ar to stāvokli, ka tos nostāda zemāk kā vāciešus. M. Grindeli arī ierauj šai cīņā, un viņš ir viens no mastu šķīrotāju delegātiem, kas paraksta lūgumu senātam, lai latviešiem piešķir namnieku tiesības. Viņš ir arī viens no pirmajiem septiņiem latviešu mastu brāķeļiem, ko kā latviešus pēc 100 gadu ilga pārtraukuma uzņem namniekos.

Par šā fakta nozīmi Rīgas latviešu dzīvē nav daudz jārunā: tas nozīmēja to, ka latviešiem uz priekšu visi ceļi ir atvērti un viņu līdzvērtība ir atzīta. Arī paša Grindeļa mērķis bija sasniegts: tas bija Rīgas namnieks, kas varēja tagad savu dzīvi kārtot pēc savas patikas. Un Grindelis arī šīs iespējas sekmīgi izlieto, un mūža beigās tas jau ir tirgotājs, kam Pārdaugavā pieder arī plaši īpašumi.

Bet ar to Grunduļu ģimenes enerģijas krājumi nav izsmelti. M. Grindeļa dēla Dāvida Hieronima enerģija novirzās citā plāksnē: tas nododas zinātnēi. Bet šis jaunais Grindelis nav vienīgais no latviešu dēliem, kas izraugās šo ceļu. Mastu šķīrotāja Dalbiņa dēls studē teoloģiju, mastu šķīrotāja Kalniņa dēls studē medicīnu u.t.t. Frazē, kas minēta mastu šķīrotāju iesniegumā par to, ka skolu trūkuma dēļ latvieši palikuši citām tautām iepakaļ, nav nejauša, bet šī, varbūt pilnīgi neapjaustā atziņa ir tā, kas latviešu dēlus dzen zinātnes laukā, lai atgūtu to, kas nokavēts gadu simteņos. Un neatlaidīgākais un spožākais šo latviešu dēlu vidū ir Dāvids Hieronims Grindelis. Jau 12 g. vecs tas

atstāj Doma skolu un sāk mācīties par aptiekaru, bet ieiet šai nozarē tik dziļi iekšā, ka praktiskais aptiekas darbs to neapmierina. Pašmācības ceļā tas ne tikai sagatavojas tik tālu, ka var iestāties Jēnas universitātē, bet tai pašā laikā tik nopietni iedziļinās dabas zinātnēs, ka, iestājoties universitātē, to jau uzņem kā piedzīvojušu naturālistu. Ārēji apstākļi tam kursu neļauj beigt, bet, atgriežoties Rīgā, tas turpina savus zinātniskos darbus, sāk tos publicēt un iegūst plašu slavu zinātnieku aprindās. Nodibina tas Rīgā pirmo zinātnisko biedrību, Jēnas universitāte tam bez disertācijas aizstāvēšanas piešķir doktora gradu, un beidzot tam pavežas durvis arī uz universitātes katēdru. No 1804. gada tas jau ir Tērbatas universitātes ķīmijas profesors, no 1810. līdz 1812. g. šīs universitātes rektors. Tomēr 1814. g. tas atstāj profesūru, jo profesora materiālais stāvoklis nedod tam iespēju uzturēt ģimeni. Atgriežas Rīgā aptiekā, bet 1822. gadā sāk Tērbatā studēt medicīnu un 1824. g. atgriežas Rīgā kā ārsts. Darbojas kā aprīņķa ārsts un mirst 1836. gadā. Visā šai laikā viņš nepārtrauc savu zinātnisko darbu. Izdod savu medicīniski-farmaceutisko žurnālu un publicē veselu rindu zinātnisku rakstu kā botanikā, tā ķīmijā, farmacijā un medicīnā, kur mēs sastopam rakstus par Ķemeru sēravotiem, par cukurbietēm, par chinīnu u.t.t.

Un tomēr šī spējīgā un nenogurstošā zinātnieka dzīve ir smagas vilšanās pilna, kas neatļāva Grindeļa talantam izvērsties pilnā plašumā. Valdošā

vācu sabiedrībā tomēr D. H. Grindelis nebija savs cilvēks, un nepieciešamu atbalstu vācu sabiedrībā, kas tam dotu iespēju netraucēti nodoties savam zinātniskam darbam, Grundulis neatrada. Viss viņa mūžs paiet grūtā cīņā par savu un savas ģimenes eksistenci. Tas viņu spiež atstāt katēdru, tas viņu spiež vēlāk studēt medicīnu, un tomēr Grindelis mirst kā vienkāršs aprīņķa ārsts, atstājot savu ģimeni ne sevišķi spožā materiālā stāvoklī.

Citos apstākļos un svešumā Grindelim būtu bijusi iespējama spoža akadēmiska karjēra, bet nesaredzamas saites to saista ar dzimteni, kuŗa viņu gan neuzņem kā savu īsto dēlu, un tikai ar savu milzīgo gribu un lielo talantu šis latviešu dēls gūst savus zinātniskos panākumus. Visu savu mūžu tas paliek vientuļš, un dzīve šim vīram, kuŗa gars raujas arvien uz augšu un sprauž sev arvien jaunus mērķus, sagādā tikai grūtas vilšanās, kā to savā kapa runā saka mācītājs Grāve.

Arī ģimenē, kur Grindelis meklēja savu apmierinājumu un kuŗai viņš ziedoja savu akadēmisko karjēru, viņu ķeŗ viens sitiens pēc otra. Apmirst visi viņa bērni no pirmās laulības, kas viņu ārkārtīgi satriec, un paliek dzīvi no otrās laulības tikai dēls un meita.

D. H. Grindeļa dēls Juris ir jau Georgs fon Grindels. Vecais Grindelis šo tiesību rakstīt savam vārdam priekšā „fon” nekad neizlietoja. Un tāpat kā visa Grunduļu dzimta arī šis pēdējais Grindelis

ir ārkārtīgi apdāvināts, tikai viņa spējas un talants ir citā virzienā: viņš ir dzejnieks un komponists. Un ne tikai jaunā Grindeļa talants iet pretējā virzienā nekā tēvam, bet arī citādā ziņā tas ir pilnīgs pretstats tēvam. Tur, kur tēvs grūti saprotas ar sabiedrību un iet savus patstāvīgus ceļus, Juris Grindelis savu dzīves mērķi atrod tikai šai sabiedrībā. Būt studentu sabiedrības centrā, pārkliegt to ar jaunām dzejām un dziesmām, tas aizpilda visu viņa dzīvi. *Pie alus mucas pagrabā Ir mana mīļā vieta*, tā ir Grindeļa populārākā dzeja un kompozīcija. Un šī mietpilsoniskā sabiedrība nomāc Grindeļa tiešām ģeniālo talantu. Juris Grindelis būtu varējis izvērsties par Baltijas lielāko komponistu un dzejnieku, ja tam būtu bijusi kaut daļa no tās Grunduļu nesalaužamās gribas, kas piemita viņa senčiem un kas tiem deva iespēju tikt arvien augstāk. Bet tie ir vīri, kuŗu saknes bija dziļi ieaugušas smagajā Latvijas mālā. Juris Grindelis turpretim ir siltumnīcas stāds, kas pārstādīts svešā zemē, kas ātri un spilgti uzzied, bet tikpat ātri arī novīst, atstājot pēc sevis kā spožs meteors ātri dzies-tošu gaismas švīku. Un 1845. gada 11. februārī, ar ārsta Georga fon Grindeļa nāvi 35 gadu vecumā, izbeidzas vecā latviešu Grunduļu dzimta.

Šīs dzimtas vēsture nav vienas dzimtas vēsture, tā ir veselas latviešu paaudzes vēsture, kas mums rāda, kādu milzīgu potenciālu enerģiju latviešu tauta bija sakrājusi savas piespiestās bezdarbības laikā. Šis spēks laužas XVIII gs. uz āru, un tas ar

neapturamu spēku salauž tos šķēršļus, kas traucē latviešu materiālās dzīves attīstību, bet tie vēl nav spējīgi izsisties cauri tiem padebešiem, kas cieši sedza visu latviešu dzīvi. Arī tur viņi mēģina sisties cauri, bet tas laiks vēl nav pienācis. Un spēcīgie asni nonīkst svešā atmosfērā.

KAS RĪGĀ KĀDREIZ BIJA

1.

Rīgas seja mainās strauji. To apliecinās katrs vecs rīdzinieks, kas pilsētu redzējis vēl tai laikā, kad bijušās Kurmanova ielas rajonā atradās plaši kāpostu dārzi, kad visa Vidzemes priekšpilsēta vēl bija īsts dārzu rajons, kur tikai gar ielu malām gulēja koka vienkārtu un divkārtu mājiņas, bet visa pilsēta izbeidzās pie lielā pumpja. Nav nemaz jāiet tik tālu atpakaļ. Mūsu pašu acu priekšā izaugušas jaunas pilsētas daļas Biķernieku, Anniņmuižas ielas rajonos un citur. Arī pilsētas centrs ar monumentālām celtnēm un asfaltētām ielām nav palicis iepakaļ. Bet kur jaunais aug, tur vecais zūd, un arvien rodas skumjas par to, kas aiziet, sevišķi, ja dabiskajai maiņai piebiedrojas kaŗš un uguns, noslaukot no zemes objektus, ar kuŗiem saistās vecu vecās tradīcijas un kuŗos ielikts agrāko paaudžu mūŗa darbs. Nav tādēļ lieki pavērot, kā Rīgai vairs nav.

Manas pirmās atmiņas par Rīgu ir saistītas ar „Melno gaili”. Tā bija stalta koka māja, kur virs vārtiem karājās liels, melns skārda gailis, bet iebraucamā sēta stiepās, tāpat kā citas blaku mājas, no Akmeņu ielas līdz pat dzelzceļam. Šīs ielas iebraucamās vietās vairs nevaldīja tāda dzīvība un tirgošanās kā Deglava laikos, taču visas sētas bija zemgaliešu pilnas.

Patī Akmeņu iela bija pirmā bruģētā iela Pārdaugavā. Kad 18. gs. sākumā Rīgas pļosta tilts aizstāja pārcēlājus un viņu laivas, Pārdaugavas centrs no vecām pārceltuvēm Juŗa ciemā un pie torņa pārvietojās uz gandrīz pilnīgi neapdzīvoto Klīveru salu. Tilta galu pāri Klīveru salai savienoja, izmantojot Elefantu tiltu gar Kobrona skansti, ar veco Jelgavas un Bauskas ceļu. No šī paša Elefantu tilta cauri tagadējai preču stacijai izbūvēja jaunu dambi, kas šķērsoja plašos zvejnieku vecākā Raņķa īpašumus un ko nosauca par Raņķa dambi. Tā radās Akmeņu iela, kuŗā tagad satecēja visi Zemgales ceļi, padarot to par Pārdaugavas dzīvāko satiksmes un tirdzniecības centru. Akmeņu ielas goda dienas izbeidzās, kad Jelgavas dzelzceļa stacija pārtrauca tās sakarus ar Raņķa dambi un jaunā Šoneŗu iela tai noņēma ne tikai Āgenskalna satiksmi, bet beidzot arī pašu tiltu. Pazuda arī iebraucēji — zemgalieši, kad bija iemācījušies izmantot jaunos satiksmes ceļus, un tukšās iebraucamās vietas palika tikai kā atmiņa no veciem labiem laikiem. Bet kā otra atmiņa palika no milzīgiem baļ-

ķiem celtās tirgotāju ēkas, kas ar savu īpatnējo stilu piederēja pie staltākajām koka celtnēm Rīgā.

Mazāk cietusi otra Klīversalas iela, kas arī sen jau pārdzīvojusi savas slavas augstumus. Bet bija laiki, kad — tāpat kā rītos no Akmeņu ielas plūda pajūgi uz Rīgu — vakaros važoņu pajūgi un kungu ekipāžas traucās uz Grāvju ielu. Tur visu nakti skanēja orķestri, pāri griezās dejā, un galdi bija pilni vīna un alus. Neko piedauzīgu šai lokālu apmeklēšanā toreiz sabiedrība nesaskatīja, bet jau pagājušā gadu simteņa beigās iesākās pagrimums, jo tad izprieču centrā nostājās Rīgas restorāni, kur varēja labi paēst un padzert, noklausīties mūziku un omulīgi pavadīt laiku bez tās nepatīkamās piegāršas, kas piemita Grāvju ielas lokāliem. Labākā publikas daļa atturas no Grāvju ielas, un tā pamazām pārvēršas par tādu, kur visu nakti dzirdama piedzērušo bļautīšanās, tā kā jāiet ar likumu apkārt. Bija pat jāuzceļ īpaša policijas ēka, lai sagādātu vietu, kur pārāk karstām galvām rast naktsmājas līdz rītam.

Vēl ļaunāk klājies Jaunavu ielām, kas savu nosaukumu jau labi sen dabūjušas no tām jaunavām, pie kuŗām var visu ko atrast, tik ne jaunavību. Līdz ar to nav vairs arī vecās prefektūras ēkas, kas bija paslēpusies Rātsnama paēnā.

Pārejot pāri Siļķu (*Hering*) ielai, kas 18. gs. beigās lepnī sāka saukties par Kungu (*Herren*) ielu, mēs ieejam Monētu un Skārņu ielas rajonā, kur vēl bija paglābusies viena otra vecāka Rīgas

celtne. Tur atradās monētu kaltuves nams, tad Hintelmaņa nams, kuŗa vārtu iebrauktuvē stāvēja tā sauktā Gustava un kāda kareivja biste, beidzot Plates nams ar zilās gvardes vapeni uz ieejas durvīm un tipografiju, kur iespieda *Mājas Viesi*. Pasta māja un celtne, kur Fišera tipografija iespieda latviešu bībeli, bija noplēstas daudz agrāk.

Maz no savām 700 gadu vecajām tradīcijām ir zaudējusi Skārņu iela. Te pretim bīskapa un ordeņa pilīm, domājams, atradies pirmais Rīgas tirgus un aka. Tirgu drīz pārvietoja uz Rātslaukumu, bet daļu no gaļas tirdzniecības centra tai visumā izdevās noturēt senākajās pozīcijās, kamēr uzcēla jauno centrāltirgu. Vecie skārņi jau diezgan sen nevarēja apmierināt rīdzinieku vajadzības, bet Rīgas lielākie miesnieki stingri turējās pie sava rajona un jaunos skārņus centās izbūvēt veco tuvumā. Arī pilsēta jau 19. gs. sākumā mēģināja izbūvēt jaunus skārņus, uzceļot Pēterā baznīcas kapos Skārņu ielā jaunu bezgaršīgu ēku. Tās pirmais stāvs bija domāts skārņiem, bet otrs Pēterā baznīcas mācītāju dzīvokļiem, kas pirms tam dzīvoja nelielās ēkās pie Pēterā baznīcas. Bet ne skārņi guva publikas atsaucību (beigās tur tirgojās tikai ar košergaļu), nedz mācītājiem tā bija patīkama dzīves vieta, un par šīs mājas noārdīšanu nevienam nav jāskumst. Bet žēl gan, ka līdz ar to pazuda vecie skārņi, kas jau sen bija Rīgas satiksmes kungiem kā dadzis acīs. Rīdzinieki daudz neraudās arī par lepno Štrausa skārni, bet vecie ļaudis vēl atcerēsies,

ka šai vietā agrāk stāvēja kāda Rīgas skola, kas varēja atskatīties uz gandrīz sešu gadsimtu vecumu. Tā bija Pēterā baznīcas, saukta arī Morica skola. No 14. gs. šī skola mitinājās mājiņā, kas atradās pie Pēterā baznīcas sānu izejas uz Grēcinieku ielu. Ap 1610. gadu to pārvietoja uz veco baginu klosteri Skārņu ielā, izremontēja telpas, un tās priekšgalā nostājās „Schulhalter und aritmeticus” Mauricijs Lange. Viņš ne tikai izveidoja kārtīgu rēķinu skolu, bet arī sarakstīja Rīgas skolām pirmās mācības grāmatas. Šī skola, kas gadsimtus bija viena no svarīgākajām gaismas nesējām Rīgā, sava pārveidotāja vārdu uzglabāja līdz pašām beigām. Arī šai ielā ir daudz kas nācis un gājis, celts un plēsts, un savā vietā palicis vienīgi sirmā Rīgas notikumu liecinieks — Juŗa baznīca, kas tagad no jauna, tāpat kā pirms vairāk nekā 700 gadiem, var redzēt sirmo Daugavu un to, kas Rīgā kādreiz bijis.

2.

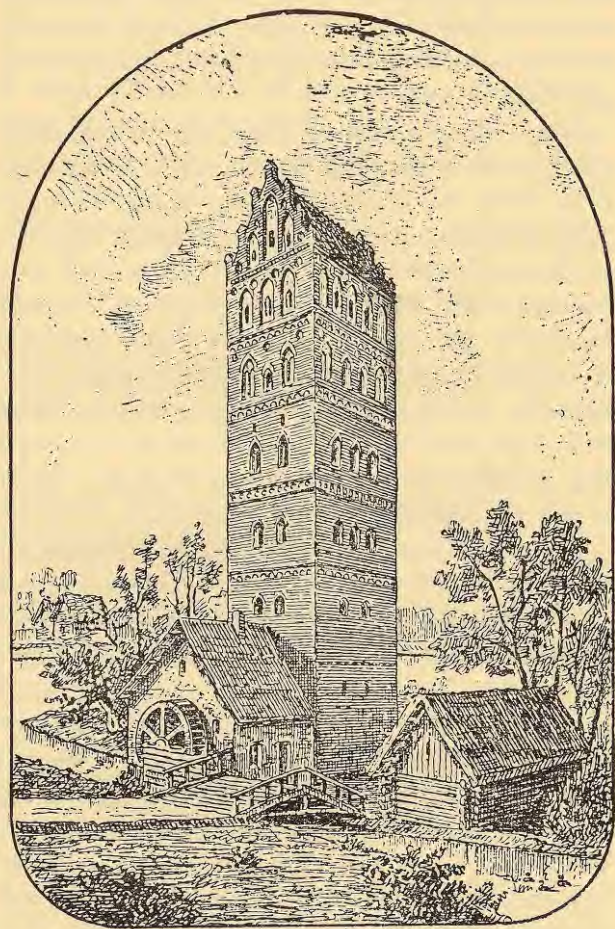
Ciemā pie torņa

Vecās Rīgas gravīrās no 17. gs. sākuma redzams Daugavas kreisā krastā augsts tornis. Tas atrodas tur, kur Māras dzirnavu upīte ietecēja Kilereina grāvī (agrāk Torņa grāvī) un kur tagad Jelgavas šoseja pieiet pie vecās Jelgavas ielas. Šī vieta līdz 19. gs. vidum bija vēl svarīgs Rīgas militārs atbalsta punkts, un, kad 17. gs. pirmā pusē tornis pazūd, viņa vietā stājas plašā Kobrona skansts, ap

kuŗu ne vienreiz vien risinās cīņas un kuŗas atliekas vēl redzamas.

Pie torņa nobeidzās Jelgavas ceļš, un šī ceļa galā radās ciems, ko parasti sauca par ciemu pie torņa. Vēlāk šo nosaukumu sāka attiecināt arī uz kaimiņu Pusāķa ciemu, kas atradās kalnā, un beidzot visu rajonu sāka saukt par Torņakalnu. Torņakalna sākums tātad meklējams nevis kalnā — Grāvju muižas zemēs, bet lejā.

Par zemi pie torņa parasti apzīmēja visu zemu, kas atradās pretīm Rīgai, t.i. tagadējo Uzvaras laukumu, preču staciju un šī zemuma turpinājumu otrpus dzelzceļam. Šī zeme piederēja pilsētai, un grāvis, kas gāja Akmeņu un Altonavas ielas virzienā, sadalīja to divās daļās. Āgenskalna pusē atradās zemessogā zeme, kuŗas lielāko daļu aizņēma pilsētas pļavas, bet gar Daugavas atteku, kas toreiz šķīra Uzvaras parku no Klīveru salas, bija septiņas zvejnieku mājas: Vambuļa ar 1145 kv. kārtīm, Cērbēna ar 1773, Pēteŗa Nariņa ar 2340, Šķeltiņa ar 3200, Vēreiŗa ar 715, Kaspara Steķa ar 1072 un Ķīŗa ar 1663 kv. kārtīm. Šai vietā atradās arī Rīgas lielākās mālu bedres, un uz Ķīŗu zemes uzceļ 17. gs. beigās ķieģeļu cepli, ierādot tam zemi uz Māras ezera pusi. Tāpat arī mālu bedrēm atņē 3000 kv. kārtis no Cērbēnu, Nariņu, Šķeltiņu un Steķu zemes. Vecās bedres aizbeŗ tikai 19. gs. vidū, kad šai rajonā ierīko Jelgavas dzelzceļa piestātņi. Tai pašā laikā pa vecajām mālu bedrēm novada Māras upīti jaunā gultņē uz Āgenskalna

Sarkanais tornis Pārdaugavā.

lici. Atlikušo māju zemi 18. gs. iegūst savā īpašumā zvejnieku vecākais Raņķis, pār kuŗa zemi ierīko ceļu no tilta gala uz Āgenskalnu un nosauc to par Raņķa dambi.

Starp Akmeņu ielu un veco Jelgavas ceļu atradās tā sauktās pārcēlāju zemes. Tās arī sadalījās divās daļās. Pie Marijas dzirnavu upītes Kobrona skanstis sākumā ieņēma tikai bijušā torņa teritoriju, bet vēlāk sāk plēsties un 19. gs. aizņēma visu laukumu līdz Akmeņu ielai. 17. gs. šai laukumā atrodas 17 pārcēlāju zemes, starp kuŗām prāvākās ir Leitāna, Jēkaba Steķa un Kūlmaņa mājas. Vistuvākais kaimiņš skanstij 17. gs. ir amata vecākais Steķis, kas Ziemeļu kuŗā komandē 600 vīru lielo pārcēlāju un zvejnieku rotu. Gadsimta beigās viņam jāatdod laba daļa zemes skanstij.

Īstais pārcēlāju ciems sākas aiz Māras upītes, un viņa dzīvojamās ēkas ir koncentrētas ap Jelgavas ceļu un ielām, kas ved uz tiltu pāri attekai un Bieķensalas pārceltuvi. Visvairāk māju ir starp Jelgavas ielu un atteku. Šeit zeme sadalīta mazos gruntsgabalos, 20-50 kv. kāršu lielumā, bet katram saimniekam bez tam ir vēl dārziņš vai aploks otrpus ceļa, dažam pat vairāki, tā ka visumā ciemam zemes ir pietiekoši un daudziem zemes platība pārsniedz 300 kv. kārtis. Tilts uz Bieķensalas pārceltuvi atradies pa kreisi no tagadējā, un uz viņu veda no Jelgavas ceļa divas ieliņas, starp kuŗām atradās arī ciema centrs ar bieži saceltām mājām. Maza sānu ieliņa nodalījās no Jelgavas ceļa pa kreisi tai

vietā, kur ceļš noiet zemumā. Šai ieliņā atradās arī ciema skola, ko toreiz vada Ulrichs Ulrichsons. Otrpus ceļa kalnā, Pusāķa ciemā, atradās otra skola. Ceļa līkumā bija arī Nariņa iebraucamā vieta, kurā, braucot uz Pēterpili, apstājās Krievijas ķeizariene Anna un to tur sagaidīja rīdzinieku delegācija.

Blakus ciemam pie torņa, otrpus Jelgavas ceļa, bija izaudzis Pusāķa ciems. Tas bija celts uz Jumpravmuižas Pusāķu māju zemes un pretēji ciemam pie torņa un citiem ciemiem bija īsts būdnieku ciems. 17. gs. beigās šeit dzīvo 27 būdnieki, un katram ir tikai 10-45 kv. kārtis zemes. Vienam pat ir tikai 5 kv. kārtis, un tikai sešiem ir pāri par 40 kv. kārtis zemes. Šādus būdnieku ciemus mēs sastopam 17. gs. arī Latgales priekšpilsētā, piem., Liepiņkalnā. Pusāķa mājas 17. gs. beigās pieder Nariņiem, bet jau agrākiem Pusāķu saimniekiem no seniem laikiem ir pārcēlāju tiesības, tāpat tiesības turēt krogu. Starp citu Pusāķim bija par brīvu jāpārvadā ar laivu Katlakalna mācītājs, ko tas tomēr ne labprāt darījis. Pusāķa zemes aizņēma visu stūri starp veco Jelgavas ielu un Bieķensalu līdz tagadējai Bērnu slimnīcai. Tālāk pa Jelgavas ceļu nāca Cibru mājas un pa Bauskas ceļu — Cūkuklāvas. Šo triju māju lauki, kopā ar Grāvjumuižas Vambuļu, Dāles un Kalniņu māju zemēm, kas atradās otrā pusē Jelgavas ceļam, ir tagadējā Torņakalna centrs.

Vecais ciems pie torņa, kas atrodas Torņakalna

pakājē, ir stipri sarucis. No vienas puses Kobrona skanstis ar bijušo ķieģeļu cepli, Torņakalna preču stacija un rūpniecības uzņēmumi ir pārvērtuši ciema bijušo seju, bet svarīgāka tomēr bija pārceltuves darba izbeigšana. No sākuma gan izdodas pirmo tiltu zviedru laikos novirzīt uz Mūku salu un tālāk uz Jelgavas ceļu, bet, kad tiltu atjauno, tas no Rīgas ved uz Akmeņu ielu, un tukšajā Klīversalā 18. gs. mājas aug kā sēnes, turpretim ciems pie torņa paliek tukšs un iznīkst. Nekas vairs te nav manāms no tās lielās kustības un dzīvības, kas šeit valdīja 17. gs., un grūti pat iedomāties, ka šeit meklējams plašā Torņakalna sākums.

3.

Juņa ciems Rīgas pievārtē

Ja gadās satikties ar vecu rīdzinieku, tas labprāt pastāstīs, ka tai vietā, kur tagad paceļas stalti nami, bijuši tikai smilšu kalni un sīkas priedītes. Bet savādi top, kad nonākat Rīgā pie kādas aizmirstas vietas, kur, rokot zemi sakņu dārzā, atrodat vecus mājas pamatus, kas liecina, ka te kādreiz strauji ritējusi dzīve. Šādā aizmirstā Rīgas stūrītī jūs nonākat, ja pagriežaties pa Bezdelīgu ielu uz Zundu un pa Zunda malu dodaties lejup. Karte jums rāda, ka jūs ejat pa Ūdens ielu, bet tās vietā palikusi ar treknām nezālēm aizaugusi teka. Kad jūs vairākām sētām esat izlīduši cauri un tikusi uz īstas ielas, fabrikas augstais žogs aizsprosto

ielu tā, ka tālāk vairs netiek. Arī Ūdens iela liekas neapdzīvota, un pa visu rajonu, izņemot fabrikas ēkas, jūs varat saskaitīt piecas, sešas pilsoņu mājas. Tikai nonākot krastmalā, jūsu acs sāk vērīgāk skatīties. Zunda krasts šeit diezgan lielā garumā izbūvēts ar pāļu bulverķi, kas pa daļai vēl ir labi uzglabājies. Gar krastu iet plašs ceļš, kas viss norāda uz to, ka šai aizmirstajai krastmalai savā laikā bijuši svarīgi uzdevumi. Esam nonākuši pie vecās Juŗa pārceltuves un lielā Kursas ceļa gala punkta. Šis ceļš veda caur Tukumu gar jūrmalu, pie Vārnas kroga pāri Lielupei, tad pa Buļļu ceļu un Ūdens ielu uz Juŗa pārceltuvi un no turienes pārcēlāju laivās pa šaurumu, kas atrodas pretim pārceltuvei, starp Ķīpju un Burkānu salām, pāri Daugavai uz Rīgu. Tas bija viens no vecākiem ceļiem, kas veda uz Rīgu, un jau no Rīgas dibināšanas laikiem šī ceļa galā pastāvēja pārcēlāju un zvejnieku ciems ar viņu mājām un iebraucamām vietām. 17. gs. tas ir lielākais Pārdaugavas ciems ar pāri par 100 mājām, kamēr Ilģuciemā ir tikai nedaudz pāri par 50, tikpat arī ciemā pie torņa, Pusākī 35, Bieķensalā 40, Mūksalā 15.

Juŗa ciems aizņēma zemumus pie Zunda, sākot no Bezdēlīgu ielas līdz līcim pretim Tanheizera alus darītavai. Kopējā zemes platība 1690. g. bija 20 240 kv. kārtis, no tām 70% aizņēma mājas un dārzi, 18% aŗamā zeme, 12% ganības. Vienu trešdaļu no visas zemes no Ūdens ielas uz leju aizņēma Kaŗu Mārtiņa mājas, kuŗu saimnieki bija Dāles.

Otrā galā pie Bezdēlīgu ielas atrodas 1697 kv. kārtis lielās Indriķa Nariņa mājas. No 102 Juŗa ciema saimniekiem tie ir vienīgie, kam ir aŗama zeme. Pārējiem saimniekiem vidējas zemes platības ir tikai 128 kv. kārtis, un 90% no tiem nav arī ganību. Lielākas par 400 kv. kārtīm zemes platības ir tikai Jēkabam Steķim, Miķelim Skujam, Bērentam Beltem un Jēkabam Raņķim. Ciema centrālā iela bija Ūdens iela. Tai pa vidu tecēja grāvis, no kā varbūt iela dabūjusi savu nosaukumu. Vairums ciema ēku atrodas pie šīs ielas. Iedzīvotāji pa lielāka daļai pārcēlāji un zvejnieki, bet netrūkst arī amatnieku un strādnieku. Pie pārbrauktuves atrodas Gūtana krogs. Ciemam ir arī sava skola — pirmā Pārdaugavā, un to dibināja Juŗa ciema zvejnieki ar Dāli un Nariņu priekšgalā, 1668. gadā. Vēlāk, ap 1680. gadu, skolotāju sāk algot pilsēta. Skolai ir arī sava ēka Ūdens ielas līkumā.

Juŗa ciema ziedu laiks ir 17. gs. Sākot ar lielo Ziemeļu kaŗu, Juŗa ciema labklājība iet strauji uz leju. Plostu tilts, kas tagad savienoja Rīgu ar Klīversalu, Raņķa dambis, kas savienoja Āgenskalnu ar Akmeņu ielu, deva iespēju atklāt tiešu satiksmi ar Rīgu, un pārceltnes zaudēja savu agrāko nozīmi. Gandrīz pilnīgi neapdzīvotā Klīversala 18. gs. pārvērtās par Pārdaugavas lielāko apdzīvoto vietu, un mēŗa laikā stipri paputējušais Juŗa ciems, Ilģuciems un Torņaciems paliek tukšs. Juŗa ciemu 18. gs. piemeklē arī citas nelaimes. Jau 17. gs. beigās atteka starp Ķīpju un Burkānu salu sāk aizsērēt,

un 18. gs. to galīgi pienes ar smiltīm, un abas salas savienojas kopā, noslēdzot Juŗa ciemam tieŗu satiksmi ar Rĩgu. Tāpat 18. gs. otrā pusē likvidējas lielais Kursas ceļŗ, jo Lielupe pie Buļļiem izrauj jaunu ieteku jūŗā un pārtrauc satiksmi pa veco ceļu gar jūŗmalu uz Vārnas krogu un tālāk pa Buļļu ielu. Satiksme tagad novirzās caur Sloku pa Slokas ceļu un ielu, un Juŗa ciems izrādās atgriezts no galveniem satiksmes ceļiem. Arī plūdi diezgan smagi ķeŗ ŗo ciemu, un beidzot, kad nāk Rĩgas industrijas ziedu laiks, ŗī industrija atrod sev par seviŗki izdevĩgām veco latvieŗu ciemu teritorijas, kas atrodas pie labiem ūdensceļiem. Vecie ciemu saimnieki pārdod savas mājiņas fabrikām, kas tās noārda, un drĩz vien gandrĩz nekas neatgādina to, ka ŗai vietā kādreiz bijis ziedoŗs ciems.

Neizbēga ŗim liktenim ciems pie torņa, tas ķēra Mūku un Bieķena salu, bet vissmagāk Juŗa ciemu, kas gandrĩz pilnĩgi pazudis no zemes virsus. Ir tikai nedaudzas vietas Pārdaugavā, kur veco latvieŗu ciemu atliekām ir izdevies kaut cik izbēgt Juŗa ciema liktenim, un senatnes mĩlotāji labprāt, klaiņojot pa veco Pusāķa ciemu (pie Vēju ielas), Ilģuciema augŗdaļu un daŗām vietām Bieķensalā, izjūt veco ciemu romantiku, kas bez ķēlastĩbas postĩta, bet kas tomēr mums ir tik mĩļa.

Iļģuciems

Veca upes gultne ar savām attekām bija atstājusi Daugavas kreisajā krastā tikai nedaudzas ērtākas pieejas Daugavas krastiem. Vēl 18. gs. Jelgavas ceļš gāja gar Bieķensalas krastmalu, gandrīz līdz Bišu muižai un tad tālāk uz Tīraini. Vecā Jelgavas iela 17. gs. ir tikai ziemas un lopu ceļš, kas ar tiltu pār Kilereina grāvi savienojas ar lielo Jelgavas ceļu. Nākošā pieeja bija Kalnciema ielas galā. Tad nāk Kursas ceļa gala punkts Juŗa ciemā, un beidzot šī ceļa atzarojums, apejot Dzeguŗkalnu, nobeidzas Iļģuciemā. Tālāk uz leju augstāks krasts aiziet tālu prom no Daugavas, atstājot starpā zemo, attekām šķērsoto Spilvi.

Iļģuciemu nav ķēris tas bēdīgais liktenis, kas tā kaimiņu Juŗa ciemu. Ja arī fabriku rajons atspiedis Iļģuciemu no Zunda, tad tomēr otrpus Daugavgrīvas ielas mēs Iļģuciema līkajās, šaurajās ielās varam labi saredzēt vecā latviešu ciema zīmes. Bet ne tikai liktenis nodrošināja Iļģuciemam labāku nākotni; bija arī citi labvēlīgāki apstākļi, kas nodrošināja Iļģuciema eksistenci arī tad, kad jaunceltais tilts stipri apdraudēja pārcēlāju un veco celtuvju eksistenci. Vispirms jau pati Daugava palika Iļģuciemam daudz uzticīgāka nekā Juŗa ciemam. Lai gan 18. gs. Ķīpju sala strauji pieaug un aizstājas priekšā Iļģuciemam, tomēr Iļģuciemam paliek stipri ērta satiksme ar Daugavu, un ļaudis,

kam iztiku gādā upe (zvejnieki, loči, kuģinieki, koku šķīrotāji), nekādā ziņā nav spiesti atstāt Iļģuciemu. Viens otrs atrada šeit tādas priekšrocības, kas citur bija grūti sasniedzamas. Šīs priekšrocības Iļģuciemam sagādāja Spilves ganību un pļavu plašums, kas nodrošināja lopkopību. 1704. gadā Iļģuciemā zemes platība ir 19 118 kv. kārtis, kur nav ieskaitītas 7030 kv. kārtis pļavu, kas kā atsevišķs gabals atrodas Spilvē. No tām māju zeme un dārzi aizņem tikai 6068 kv. kārtis, bet pārējais ir ganības un ap 2000 kv. kārtis smiltāju. Pavisam Iļģuciemā ir 50 saimniecību, no tām septiņas tukšas. Saimniecību vidējā platība ir ap 120 kv. kārtīm. Māju, kuņu platība pārsniedz 200 kv. kārtis, ir tikai divas: locis Krieviņš ar 250 kv. kārtīm un Jēkabs Luško ar 226 kv. kārtīm. Tātad zeme sadalīta ļoti vienmērīgos, nelielos gabalos. Bez tam ciemam ir kopējas ganības, kas pārsniedz 10 000 kv. kārtis.

1704. gadā Iļģuciemu no Juŗa ciema puses norobežo Piņķu Kalskalēja zemes, no Podraga puses Piņķu Krastiņa un Baltiņa zemes, no Spilves puses Haltermaņa muižas un asesora Grāfa pļavas. Kalns Iļģuciemā vidū nav apdzīvots, Spilves grāvis iet gar zemuma malu, un pie tā ietekas Zundā atrodas Sakšu skanstis. Caur Iļģuciemu iet ceļi uz Rīgu, Buļļiem, Daugavgrīvu. Šo ceļu vieta un virziens vēlāk stipri mainās. 18. gs. sākumā ciemu piemeklē daudzas nelaimes. 1700. gadā sakši aplenc Rīgu un ierīko Iļģuciemā savu skansti. 1701. gada jūlijā

ciema pavārtē notiek slavenā Spilves kauja, kuŗā latviešu zvejnieki sava vecākā Jāņa Nariņa vadībā pārceļ pār Daugavu Kārli XII ar viņa kaŗaspēku. Bet jau 1704. gadā Ilģuciems ir atkal pilnīgi apdzīvots, un 1706. gadā ir aizņemtas ne tikai visas tukšās saimniecības, bet vēl piešķirtas četras jaunas. Starp tukšajām ēkām 1704. gadā atrodas arī Ilģuciema skola ar 12 kv. k. zemes, kas dibināta 1689. gadā. Vislielākā nelaime ķeŗ Ilģuciemu lielā Ziemeļu kaŗa laikā. Kaŗš un mēris viņu tā izposta, ka no 54 saimniecībām atrodama tikai 21, un starp tām tikai septiņas pieder vecām Ilģuciema ģimenēm. Tātad viss vairums ciema saimnieku ar visām saimniecībām ir pazuduši, un kopā ar viņiem pazudusi arī tā vienmērība, ar kādu bija sadalīti zemes īpašumi. Vecajam Matīsam Šteinhaueram 1704. gadā ir tikai viens zemes gabaliņš, 162 kv. k. liels. 1731. gadā šim pašam Matīsam ir jau 648 kv. k. zemes, bet viņa dēlam Jānim 1864 kv. k.; abiem kopā tātad vairāk par 2500 kv. k., t.i. gandrīz puse no visa ciema. Nākošam latviešu jaunbagātniekam Pēterim Sēlim ir 705 kv. k., J. Krastiņam 483 kv. k., K. Siliņam 454 kv. k. No parastajām agrākā apjoma saimniecībām palikušas Galiņa, Rungaiņa, Vilka, Ločubriesmas, Bērziņa, Grāvera, H. Krastiņa, Stankēviča, Sukausa, Lediņa un Šalboma saimniecības. Cenšanās iegūt pēc iespējas lielākus zemes gabalus neaprobežojas ar Ilģuciemu vien, to mēs redzam visā Pārdaugavā. Minēsim tikai tādus jaunbagātniekus kā zvejnieku vecāko

Raņķi, kam pieder gandrīz visa zeme ap Raņķa dambi, galma padomnieku Muižuli, kam pieder puse no Mūku salas, bet Dumpis nopērk Bieķenu salā Fridriha muižu. Šo zemes ieguvēju priekšgalā iet ilģuciemietis Jānis Šteinhauers. Viņš iepērk ne tikai atsevišķus zemes gabalus Daugavmalā, bet arī Voleru muižu, Zaslauku, Hermeliņa muižu un tā kļūst par lielāko zemes īpašnieku, vienu no lielākiem koku tirgotājiem un rūpniekiem. Viņa koku zāgētavas un papīra dzirnavas pieder pie ievērojamākiem toreizējiem rūpniecības uzņēmumiem. Jāatzīmē, ka Šteinhauera nams Ilģuciemā ir 18. gs. pirmā pusē latviešu brāļu draudzes centrs Rīgā, un Šteinhauers lika savus bērnus audzināt Hernhūtē. Viņa dēls kļuva brāļu draudzes mācītājs Anglijā, bet meitas apprecējās ar brāļu draudzes locekļiem.

PIEZĪME

Šai krājumā sakopoti raksti, ko Jānis Straubergs (24. 11. 1886—29. 4. 1952) bija Latvijā publicējis dažādos periodiskos izdevumos, bet kas tikai pa daļai vai nemaz nav iestrādāti viņa grāmatās *Rīgas latviešu pirmās nacionālās cīņas 18. gs.* (1936) un *Rīgas vēsture* (1937). No zināma skaita rakstu, kušus izdevās sameklēt, šeit apvienoti tie, kas saistās ar seno Rīgu un Rīgas latviešiem — J. Strauberga galveno intereses un studiju objektu. Daži no tiem (piem., par linu audēju šragām, par J. Rīvijū) reizē mazliet raksturo arī lielo darbu, ko autors paveica pirmo latviešu rakstu un grāmatu pētišanā.

Dažās vietās tekstā izdarīti necīgi gramatiski labojumi — protams, nekur nepārgrozot faktus, tāpat izlabotas iespieduma un citas acīm redzamas kļūdas. Pāris nesaskaņas ar tagadējo stāvokli (piem., ziņās par Rīgas vecajiem kalendāriem, kas droši vien aizgāja bojā kopā ar citām Rīgas pilsētas bibliotēkas grāmatām 1941. g.; tāpat pēdējā rakstā par Rīgas priekšpilsētām) novērstas, par cik tas bija iespējams, neskarot autora domu gaitu. Dīvos rakstos — par linu audēju šragām un par Grunduļu-fon Grindeļu dzimtu — ir plašāki izlaidumi. Abi šie raksti bija sacerēti, polemizējot ar vācu vēsturniekiem; šī polemika tagad pa daļai zaudējusi savu aktuālītāti, pa daļai tik speciāla (L. Arbuzova viedokļa analīze rakstā par šragām), ka nebija, šķiet, nozīmes sniegt to plašākām lasītāju aprindām, kādām šis krājums galvenā kārtā domāts. Paša J. Strauberga viedoklis abos rakstos palicis izteikts pilnīgi, bet tie, kam nepieciešami vajadzēs iepazīties ar nesaisināto tekstu, atradīs to bibliotēkās (Zvīdrijā — Upsalā *Carolina Rediviva*). Apcerējumam par J. Reiteru un latviešu bībeli pārmainīts virsraksts, jo, lai gan Reiteram tajā centrāla loma, viņa vārds pirmiespieduma titulī nebija minēts — varbūt tādēļ, ka rakstu publicēja sakarā ar Glikā bībeles tulkojuma 250 gadu atceri. Šai pašā rakstā pārtulkota latviski Hedvigas

Eleonoras īsā atbilde J. Gecelim, jo pārējos citātus, ieskaitot J. Reitera vēstuli, jau pats J. Straubergs sniedzis tulkojumā. Visi minētie grozījumi izdarīti saziņā ar autora brāli prof. Kārli Straubergu.

Par šeit ievietoto rakstu pirmajiem iespiedumiem sniedzamas šādas ziņas (iekavās atzīmēts, kur un kad iespiests). 1) Latviskā Rīga (*Students*, 1937, 9. [246.] nr.). 2) Senā Rīga un Rīgas ķoniņi (*Senatne un Māksla*, 1936, IV). 3) Pirmās latviešu brālības un amatnieki Rīgā (*SuM*, 1937, I). 4) Latviešu saktu kalēju amats un Rīgas latviešu rotas (*SuM*, 1939, II). 5) Rīgas linu audēju 1625. gada šragas (*Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1938, 4. nr.). 6) Rīgas vecie kalendāri (*SuM*, 1940, I). 7) Johans Rivijs (*IMM*, 1933, 9. un 10. nr.). 8) Jānis Reiters un latviešu bībele (ar nosaukumu Latviešu bībeles tulkojumu mēģinājumi *IMM*, 1935, 10. nr.). 9) Senie spēka vīri (*Tēvija*, 1942, 210. nr.). 10) Pastorāle Rīgas teātrī (*Tēvija*, 1944, 238. nr.). 11) Grunduļu-fon Grindeļu dzimta (*IMM*, 1937, 3. nr.). 12) Kas Rīgā kādreiz bija (apvienoti 4 atsevišķi raksti, kas ar tādiem pašiem virsrakstiem, kā minēts blakus numerācijai, parādījās *Tēvijā* 1942. un 1943. g.; saņemti laikraksta izgriezumu veidā).

Sirsnīga pateicība visiem, kas man palīdzēja savākt šeit iespiestos J. Strauberga darbus: E. Balodei, L. Čuibem, V. Kreicbergam, M. Salnajai un A. Strautmanim Zviedrijā, tāpat Latvijas sūtniecībai (īpaši tās bibliotēkaram E. Žilinskim) Londonā. K. Straubergs nevien laipni atļāva publicēt sava brāļa rakstus, bet arī atbalstīja krājuma sakārtošanu ar padomiem un norādījumiem. Ar visdzīvāko interesi šīs grāmatas tapšanu sekmēja K. Draviņš; viņš piesūtīja arī dažus materiālus, tāpat uzrakstīja ievadu, kas ir pirmais plašākais apcerējums par J. Strauberga dzīvi un darbu.

Stokholmā, 1952. gada 9. septembrī.

Andrejs Johansons.

Attēli 15., 36., 45., 143., 149., 159. un 179. lpp. no J. Strauberga Rīgas vēstures (1937); 16., 61. un 147. lpp. no krājuma Zviedru laikmets Latvijā (1934); 25., 41. un 55. lpp. no H. Riekstiņa skatu albuma Rīga (1948). Titullapā ievēdotais vecās Rīgas ģerbonis — no N. Mollina 1591. g. iespiestajiem bāriņu tiesas noteikumiem.

UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARY

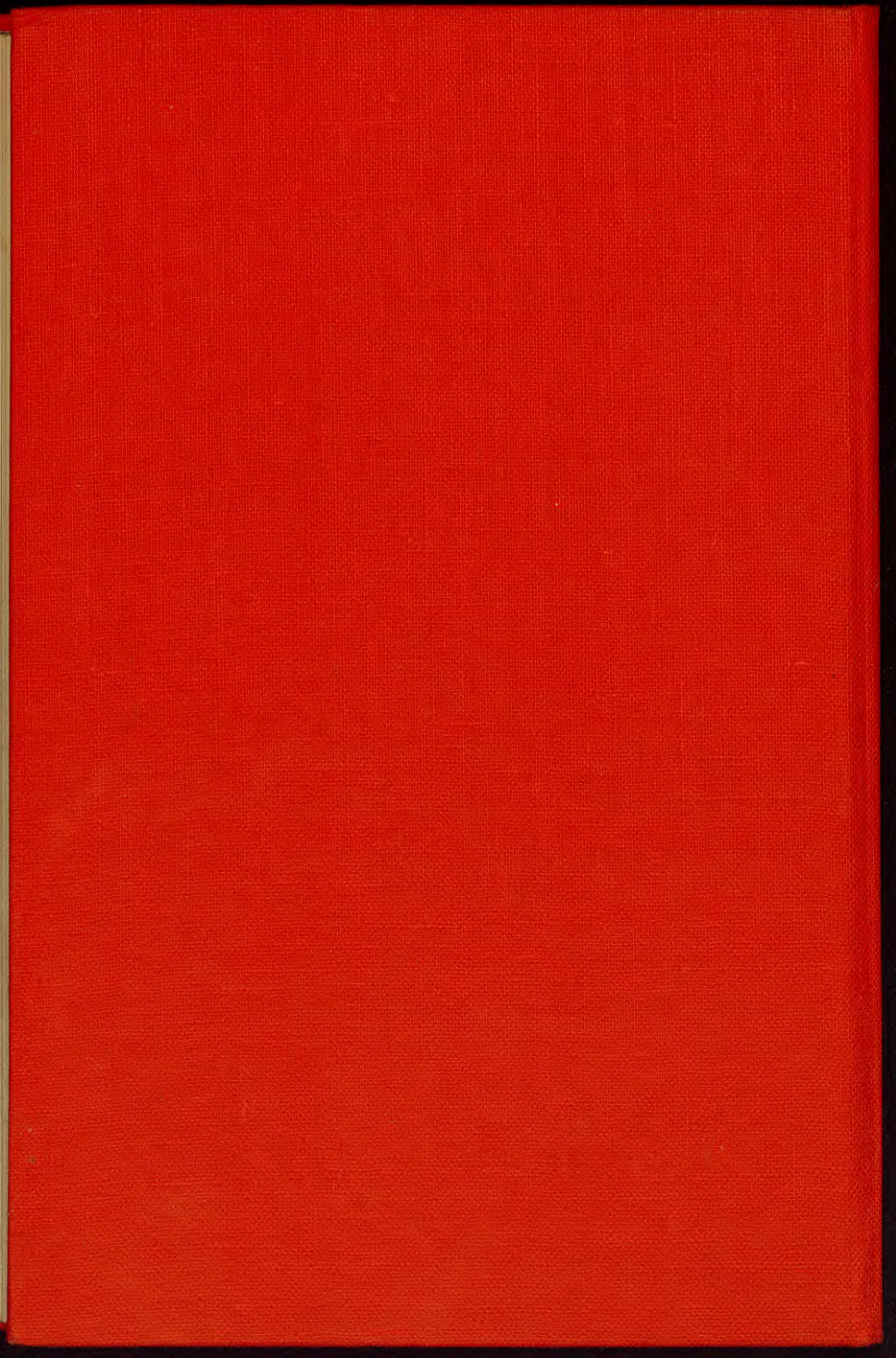
THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF COMPARATIVE ZOOLOGY
AND ANATOMY
HARVARD UNIVERSITY
CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS

2, -

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0308118207

DAUGAVAS
CITTAUTU AUTORI

A. Žids
PASTORĀLĀ SIMFONIJA

Dž. Steinbeks
MĒNESS NORIETĒJIS

Dž. Hiltons
ARDIEVU, MISTER ČIPS

Voltērs
KANDIDS

A. Strindbergs
HEMSALNIEKI

E. Hemingvejs
ARDIEVAS IEROČIEM

A. St. Eksiperi
NAKTS LIDOJUMS

Dž. Konreds
TAIFUNS

Ž. Diamels
NEGAISA NAKTS

O. Balzaks
EIZENIJA GRANDE

Dž. Orvels
1984

G. Flobērs
BOVARI KUNDZE

H. Hese
NARCISS UN ZELTAMUTE

A. Žids
SIEVU SKOLA

P. Lāgerkvists
BARABA

Dž. Svifts
GULIVERA CEĻOJUMI

A. Dimā
TRIS MUSKETIERI
(Sagatavošanā)